

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI**

**JOHN RAWLS'UN ADALET YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA
ENGELLİ İSTİHDAMINDA SOSYAL ADALET KAVRAMININ
DEĞERLENDİRİLMESİ: EKPSS ÖRNEĞİ**

Sinem YILDIRAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zafer DANIŞ

AĞUSTOS - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JOHN RAWLS'UN ADALET YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA
ENGELLİ İSTİHDAMINDA SOSYAL ADALET
KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ: EKPSS ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinem YILDIRAN

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet

“Bu tez 06/08/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Mehmet Zafer DANIŞ	Başarılı
Doç. Dr. Hüseyin BATMAN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi İhsan KUTLU	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Sinem YILDIRAN

06/08/2024

ÖN SÖZ

Öncelikle tez danışmanım ve çok değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Zafer Danış'a bu süreçte kıymetli fikirleriyle ufkumu açtığı, farklı pencerelerden bakmayı sağladığı, samimi yaklaşımı ve yapıcı tavsiyeleri ile yüreklendirdiği için çokça teşekkür ediyorum. Yüksek Lisans dönemi boyunca üzerimde emeği geçen, bilgi birikimlerini aktarmaya cömert tüm hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak teşekkürlerin en hakedenlerinden tüm hayatım boyunca bana olan desteğiyle yanımda olan, her kararında arkamda duran ve cesaretlendiren, emeği ödenmez olan çok sevdiğim canım anneme, elini bizlerden çekmeyen babama, diğer yarım, varlığı mutluluk sebebi kız kardeşime ve yaşam sevincim, hayatın güzel yanı yeğenime ayrı ayrı teşekkür ederim. Sizi bahşedene şükürler olsun.

Sinem YILDIRAN

06/08/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
GRAFİK LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.2. Engelliliğin Nedenleri.....	6
1.3. Engellilik Sınıflandırılması.....	6
1.3.1. Ortopedik Engelli	6
1.3.2. Görme Engelli	7
1.3.3. İşitme Engelli.....	7
1.3.4. Dil ve Konuşma Bozukluğu	7
1.3.5. Zihinsel Engelli	8
1.3.6. Süreçten (kronik) Hastalıklar	8
1.4. Engellilik Modelleri.....	8
1.4.1. Ahlâki (moral) Model	9
1.4.2. Medikal Model	9
1.4.3. Sosyal Model	10
1.4.4. Hak Temelli Yaklaşım Modeli	11
1.5. Sosyal Hizmet ve Engellilik	12
1.6. Engelli İstihdamına Kısa Bir Bakış ve İstihdamda EKPSS.....	13
1.6.1. Engelli İstihdamı	13
1.6.2. İstihdamda EKPSS	16
1.7. John Rawls'un Adalet Anlayışı	22
1.7.1. Adaletin Ortaya Çıkışı	22
1.7.2. Kaderin Keyfiliği ve Dezavantajlılığa Bakış.....	24
1.7.3. Kişi Anlayışı ve Toplum	25

1.7.4. Kurumlar.....	27
1.7.5. Orjinal Pozisyon ve Bilgisizlik Peçesi	28
1.7.6. Adalet İlkeleri	30
2. BÖLÜM: METODOLOJİ	34
2.1. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği.....	34
2.2. Araştırmanın Soruları	34
2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	35
2.4. Araştırma Verilerinin Toplanması.....	35
2.5. Araştırma Verilerinin Analizi	36
3. BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	37
3.1. Bulgular	37
3.1.1. Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular.....	37
3.2. Eğitim Hayatında Karşılaşılan Sorunlara Dair Bulgular	38
3.2.1. Ders ve Materyal Sorunlara Dair Bulgular.....	40
3.2.2. Öğretmen ve Arkadaş Sorunlarına Dair Bulgular.....	41
3.2.3. Engelle İlgili Sorunlara Dair Bulgular	44
3.2.4. Diğer Sorunlara Ait Bulgular.....	46
3.2.5. Eğitime Erişirken Sorun Yaşamadığını Belirten Katılımcıların Görüşlerine Dair Bulgular	47
3.3. EKPSS Hakkında Katılımcıların Bilgi Düzeyine Dair Bulgular.....	48
3.4. EKPSS Giriş Sayısı ve Atanma Durumuna Dair Bulgular	49
3.5. EKPSS Sorularının Zorluk Derecesine Dair Bulgular	50
3.6. EKPSS'de Karşılaşılan Sorunlara Dair Bulgular	51
3.7. EKPSS Fırsat Eşitliği Sağlamak Konusundaki Başarısına Dair Bulgular.....	53
3.8. EKPSS Adaleti Konusuna Dair Bulgular	56
3.8.1. Engel Seviyesi, Engel Türü ve Hasta Adaleti Konusuna Dair Bulgular	58
3.8.2. Rapor Adaletsizliği ve Suistimal Konusundaki Bulgular	61
3.8.3. Zihinsel Engelli Grubunun Suistimal Edilmesi Konusundaki Bulgular.....	64
3.8.4. Eğitim ve Sınav Süresi Adaleti Konusundaki Bulgular	66
3.9. EKPSS ile İlgili İsteklere Dair Bulgular	68
4. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME: JOHN RAWLS’UN ADALETİ BAĞLAMINDA	71

4.1. Adaletin İkinci İlkesi Olan Adil Fırsat Eşitliği ve Farklılık Bakımından Değerlendirme	71
4.2. Kurumlar Bakımından Değerlendirme	75
4.3. Makul ve Rasyonel Kişi Bakımından Değerlendirme	76
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	84
ÖZ GEÇMİŞ	89

KISALTMALAR

EKPSS	: Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı
KPSS	: Kamu Personeli Seçme Sınavı
BM	: Birleşmiş Milletler
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
EYHGM	: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÖMSS	: Özürlü Memur Seçme Sınavı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ÖSYM	: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
ICF	: İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
HIV	: İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
AIDS	: Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği Sendromu
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
UPIAS	: Ayrımcılığa Karşı Fiziksel Engelliler Birliği
RAM	: Rehberlik ve Araştırma Merkezi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
CİMER	: T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
ALES	: Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Kamu Kurumlarında Engelli Kotası ile İstihdam Edilen Engelli Memurların Dağılımı.....	19
Tablo 2: EKPSS’ye Başvuran Adayların Yıllara Göre Dağılımı	20
Tablo 3: EKPSS ile Yerleşen Aday Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	21
Tablo 4: Katılımcı Engelli Bireylerin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	38

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Engelli memurların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	20
Grafik 2: Memur Olarak İstihdam Edilen Bireylerin Engel Oranları Ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 2016	22

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Eğitim Hayatında Karşılaşılan Sorunların Engel Türüne Göre Dağılımı Kod Matrisi	39
Şekil 2: Ders ve Materyal Sorunlarına İlişkin Düşüncelerin Kod-Alt-Kod Modeli	40
Şekil 3: Öğretmen ve Arkadaş Sorunlarına İlişkin Kod-Alt-Kod Modeli	42
Şekil 4: Engelle İlgili Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Kod-Alt-Kod Modeli	45
Şekil 5: Eğitim Hayatında Sorun Yaşamadığını Belirten Katılımcılara İlişkin Kod-Alt-Kod Modeli.....	47
Şekil 6: EKPSS Hakkında Adayların Bilgi Düzeyine Dair Görüşlerin Kod Matrisi	48
Şekil 7: EKPSS’ye Giriş Sayısı ve Atanma Durumunu Gösteren Kod Matrisi	49
Şekil 8: EKPSS Giriş Sayısı ve Atanma Durumuna İlişkin Kod-Alt-Kod Modeli	49
Şekil 9: EKPSS Sınavı Sorularının Zorluk Derecesine Dair Görüşlere İlişkin Kod Matrisi	50
Şekil 10: EKPSS’de Karşılaşılan Sorunlara Dair Görüşlere İlişkin Kod Matrisi	51
Şekil 11: EKPSS’de Karşılaşılan Sorunlara Dair Görüşlere İlişkin Kod-Alt-Kod Modeli	52
Şekil 12: EKPSS Fırsat Eşitliği Sağlamak Konusundaki Başarısına Dair Görüşlerin Kod-Alt-Kod Modeli	54
Şekil 13: EKPSS’ye Giren Katılımcıların Sınav Sisteminin Bireylere Sağladığı Adalet Konusundaki Düşüncelerinin Kod Matrisi.....	57
Şekil 14: Katılımcıların EKPSS’de Adalet Sağlanıp Sağlanamadığına Dair Düşüncelerinin Kod Matrisi	58
Şekil 15: Engel Seviyesi, Engel Türü ve Hasta Adaleti Konusuna Dair Görüşlerin Kod-Alt-Kod Modeli	59
Şekil 16: Rapor Adaletsizliği ve Suistimal Konusundaki görüşlerin Kod-Alt-Kod Modeli	62
Şekil 17: Zihinsel Engelli Grubunun Suistimal Edilmesi Konusundaki Görüşlere Dair Kod-Alt-Kod Modeli	65
Şekil 18: Eğitim ve Sınav Süresi Adaleti Konusundaki görüşlere dair Kod-Alt-Kod Modeli	66
Şekil 19: EKPSS’yi Adaletli Bulan Katılımcıların Düşüncelerine Dair Kod-Alt-Kod Modeli	68

ÖZET	
Başlık: John Rawls’un Adalet Yaklaşımı Bağlamında Engelli İstihdamında Sosyal Adalet Kavramının Değerlendirilmesi: EKPSS Örneği	
Yazar: Sinem YILDIRAN	
Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zafer DANIŞ	
Kabul Tarihi: 06/08/2024	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 89 ana kısım)
Engellilik tüm toplumlarda geçmişten günümüze her zaman yer etmiş bir olgudur. Hayatının herhangi bir evresinde engelli olabilme durumuyla karşı karşıya olan birey, engeli ve engelliği tanımalı, sosyal içerme ile topluma dâhil etmeli ve tüm toplum fertlerinin sahip oldukları temel hak ve özgürlüklere ulaşması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamalıdır. Bu aşamada engelli bireylerin insana yakışır onurlu bir yaşam sürmelerinin yolu çalışma hayatına dâhil olmaktır. Çalışma hayatı ve istihdamla ilgili yapılan anayasal düzenlemelerle bugünkü şeklini alan haliyle engelli bireylerin bu hakkı elde edebilmeleri için yapılan uygulamalardan biri EKPSS’dir. Önemli bir istihdam alanı olarak düzenlenen EKPSS engelli bireylerin fırsat eşitliği sağlanarak, engel türüne göre kategori ve soru seviyelerinin hazırlanması bakımından görünüşte adil görünmektedir. Bu araştırmanın amacı, dezavantajlı bireylere fırsat eşitliği sağlamak amacıyla yapılan EKPSS’nin kendi içerisinde düzenlemelerini incelemek, engelli bireylerin engel düzeylerine göre bu sınavdan ne ölçüde fayda sağladığını saptayabilmek, yaşadığı sorunları tespit edebilmek konusunda bilgi edinmektir. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada, 15 engelli bireyin görüşü alınmış, görüşmelerde yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Elde edilen verileri MAXQADA 2024 programı ile kodlanarak ve kod matrisi ve kod-alt-kod modeli araçlarıyla yorumlayarak bulgu elde edilmeye çalışılan çalışmanın kuramsal çerçevesini John Rawls’un adalet yaklaşımı oluşturmaktadır. Kaynaklara ulaşmakta güçlük çeken en dezavantajlı kesimin en fazla fayda görmesini savunan yaklaşım ışığında bulgular incelenmiş sonuç olarak, katılımcıların görüşlerine göre EKPSS’nin kendi içinde haksız rekabete yol açan düzenlemelerinin olduğu, birçok farklı engel türü ve seviyesinin aynı kategoriler altında sınava alınmasından rahatsızlık duyulduğu, engelli bireyleri çalışma hayatına dâhil etmek amacıyla yapılmış bu sınavın suistimale uğradığı sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda bu çalışma sınavın dezavantajlı bireyler için en üst düzeyde yarar sağlayabilecekleri hale gelebilmesi için alternatif düzenlemeler ve politikalar üretilebilmesine katkıda bulunulması açısından önemli bulunmuştur.	
Anahtar Kelimeler: Engelli Birey, Engelli İstihdamı, EKPSS, John Rawls, Adalet	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Evaluation of the Concept of Social Justice in The Employment of Disabled People in the Context of John Rawls' Justice Approach: A Qualitative Research on the EKPSS Example	
Author of Thesis: Sinem YILDIRAN	
Supervisor: Prof. Dr. Mehmet Zafer DANIŞ	
Accepted Date: 06/08/2024	Number of Pages: ix (pre text) + 89 (main body)
Disability is a phenomenon that has always existed in all societies from past to present. A person who is faced with the possibility of being disabled at any stage of his life should recognize the disability and the disabled person, include them in society through social inclusion, and ensure that the necessary arrangements are made for all members of the society to access the fundamental rights and freedoms they have. At this stage, the way for disabled individuals to live a decent and dignified life is to be included in working life. EKPSS, which took its current form with the constitutional regulations regarding working life and employment, is one of the applications made to enable disabled individuals to obtain this right. EKPSS, which is organized as an important field of employment, seems fair in terms of providing equal opportunities for disabled individuals and preparing their levels according to the type of disability. The aim of this research is to examine the regulations of EKPSS, which is made to provide equal opportunities to disadvantaged individuals, to determine to what extent disabled individuals benefit from this exam according to their disability levels, and to obtain information about the problems they experience. In this regard, in the study conducted using qualitative research method, the opinions of 15 disabled individuals were taken and semi-structured interview technique was used in the interviews. John Rawls' approach to justice constitutes the theoretical framework of the study, in which the obtained data are coded with the MAXQADA 2024 program and interpreted with the code matrix and code-sub-code model tools. The findings were examined in the light of the approach that advocates that the most disadvantaged segments who have difficulty in accessing resources should receive the most benefit. As a result, according to the opinions of the participants, EKPSS has regulations that lead to unfair competition within itself, they are uncomfortable with many different types and levels of disabilities being tested under the same categories, and they are uncomfortable with disabled individuals. It was concluded that this exam, which was designed to include students in working life, was abused. In this regard, this study was found important in terms of contributing to the production of alternative regulations and policies so that the exam can provide the highest level of benefit for disadvantaged individuals.	
Keywords: Disabled Individual, Employment of Disabled Persons, EKPSS, John Rawls, Justice	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Engellilik insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Toplum içerisinde bütünleşik olarak yaşayan bireyler kendilerinden farklı gördükleri, toplumda onlara göre ‘normal olmayan’ bireylere çağlar boyunca farklı isimler vermiş, her toplum inanış, gelenek ve göreneklerine bağlı olarak engellilere farklı yaklaşmıştır. Yaklaşım geçmişten günümüze değişmiş fakat engellilik olgusunun var olduğu ve her zaman var olacağı değişmemiştir. 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanunu’na göre engelli; doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal hayata uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlanmaktadır (Güngör & Güneş, 2013).

Türkiye’de engelli nüfus azımsanmayacak boyuttadır. 2011 yılında TÜİK tarafından yapılan Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre en az bir engeli (görme, duyma, konuşma, yürüme ve merdiven inme-çıkma, taşıma-tutma, öğrenme-hatırlama) olan nüfusun (3 ve daha yukarı yaş) oranı %6,9 (yaklaşık 4,9 milyon)’dur (TÜİK, 2013; 90 akt. Şen, 2018; 134).

Tüm engelli nüfusunun %29,2’sini zihinsel engelliler oluştururken, süregelen hastalığı olanlar %25,6 ile ikinci sırayı oluşturmaktadır. Engellilerin %8,8’ini fiziksel, %8,4’ünü görme, %5,9’unu işitme, %3,9’unu ruhsal ve duygusal sorunları olanlar oluşturmakta iken, dil ve konuşma sorunu olanlar toplam engellilerin %0,2’si olarak incelenmektedir. Çok engelli (birden fazla engele sahip) olanların oranı ise %18 olarak bulunmuştur (Babaoğlu, 2015).

Ortaya konan bu veriler ışığında aileleriyle birlikte engellilerin yaklaşık 20milyona yakın bir kitleyi oluşturdukları söylenebilir. Dolayısıyla engelli vatandaşlara yönelik hazırlanan tüm yasal düzenlemeler toplumun önemli bir kesimini etkilemektedir (Babaoğlu, 2015). Tam bu noktada, özür lülüğü engelliliğe dönüştüren dezavantajlı durumları düzeltici sosyal politikalar üretmek, sosyal devlet olmanın gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira sosyal devlet; halkının tümünün hayat düzeyini yükseltmek ve geliştirmek için gerekli maddi ve maddi olmayan nitelikli önlemleri belirleyen ve dezavantajlı

vatandaşların haklarını koruyup yasalarla güvence altına alan devlettir (Talas, 1992; 61-62 akt. Güngör & Güneş, 2013: 30).

Engelli politikaları arasında Türkiye’de ilk düzenlenen alan istihdam olmuştur. Engelli kotasını düzenleyen 4857 sayılı İş Kanunu’nun 30. Maddesine göre 50’den fazla işçi çalıştıran özel sektör işyerlerinde %3, kamu işyerlerinde %4 oranında engelli istihdam edilmek durumundadır (Babaoğlu, 2015: 178).

Engellilerin diğer bireylerle adil bir rekabet ortamında yarışabilmelerini sağlamak amacıyla Devlet Memurları Kanunu değiştirilerek engellilere yönelik ayrı ve merkezi bir sınav getirilmiştir. Bu sınav Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPS) olarak adlandırılmaktadır (Azarkan ve Benzer, 2018: 21).

Bu sınav ile devlet kamu kurumları çalıştırdıkları memur sayısına uygun kotalarını belirleyip Devlet Personel Başkanlığı’na bildirir. EKPS ve kura çekilişinden sonra adaylar uygun kadrolara yerleştirilir (Babaoğlu, 2015).

Önemli bir istihdam alanı olarak düzenlenen Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPS) engelli bireylerin fırsat eşitliği sağlanarak, haksız rekabete uğramadan kendi aralarında engel türüne ve seviyelerine göre hazırlanması bakımından ilk etapta amaca hizmet etmesi düşünülmüş bir sınavdır.

Öncelikle memur kadrosuna atanan engelli bireylerin atama sayısından çok engel seviyesi, engelinin hayatına kattığı zorluk derecesi ve engel niteliğine bakmak gereklidir. Yerleşen engelli bireyler gerçekten engelli niteliğinde midir?

Engelli bireylerin eğitim ve istihdam sıkıntısı çeken kesimi engel oranı arttıkça artmaktadır. Bugün %40 dereceli rapora sahip bir engelliyle, %90 dereceli engelli raporuna sahip bir engellinin hayat şartları, yaşadığı zorluklar, haklarına erişebilmeleri ve istihdam için gerekli eğitimi görebilmeleri bakımından eşit şartlarda olduğu söylenemez. Örneğin %45 engelli sol el engeli bulunan bir engelli bireyi düşünelim. Bu birey ilkokuldan üniversiteye kadar eğitimini örgün olarak tamamlayabilir ve birçok sosyal faaliyete de katılmakta güçlük çekmezken, %90 bedensel engelli tekerlekli sandalye kullanıcısı bir engelli Türkiye şartlarında örgün eğitime çok zor katılmakta, beden rahatsızlıkları çok fazla olmakta, belki birçok ameliyat geçirmek zorunda kalmakta, sosyal hayattan izole olmakta ve eğitimine yeterli erişimi sağlayamamaktadır. Bu iki birey üzerinden düşünecek olursak cevaplayabilecekleri soru sayısı da birbirinden epeyce farklı olacaktır. Bu örneği diğer bütün engel türlerine uyarlamak mümkündür.

Sınava kabulde %40 ve üzeri engelli alımı gerçekleştirilmektedir. Fakat problem şudur ki; başvuran bireyler süregelen hastalık raporlarının oranlarını %40'a tamamlayıp bu sınava girmeye hak kazanmaktadırlar. Örneğin %20 şeker hastalığı, %10 topallama, %10 görme bozukluğu ve %10 ruhsal sorunlar ile istenilen orana ulaşıp sınavda yer almaktadır. Bu durum sınava giren birey sayısının da giderek artmasıyla sonuçlanmıştır. 2014 EKPSS'ye 65 bin 927 adayken 2016 EKPSS'ye ise 74 bin 425 aday, 2018 EKPSS'ye 88 bin 832 aday, 2022'de ise 95 bin 17 aday katılmıştır (Hürriyet, 2018). Görüldüğü üzere giderek artan birey sayısı, kendi içinde bu sınavın ne kadar engellilere yönelik olduğu konusunda tartışmalı hale gelmekte ve EKPSS'nin salt olarak yüksek seviyelerdeki engelliler için (örneğin %90 ağır bedensel, görme, zihinsel engelli) adaletsiz bir yarış olduğu düşüncesini doğurmaktadır.

Ayrıca amacı sosyal adaleti sağlamak olan sosyal devletin bir girişimi olan EKPSS'nin, engelliler için fırsat eşitliğini sağlaması konusunun kuramsal çerçevesi ise John Rawls'un adalet yaklaşımı ile oluşturulacaktır. Rawls toplumda kaosa sebep olabilecek olan sosyoekonomik dengesizliklerin düzenlenmesi ve kaynaklara ulaşmada güçlük çeken kesim olan dezavantajlı durumda olanların en fazla fayda görebileceği şekilde, fırsat eşitliği sağlanarak, herkesin ulaşabileceği imkânlar elde edilmesini sağlamak ve bu sayede refah düzeyi düşük bu grubun şartları daha iyi bir hayata kavuşmasını gerekli bulan bir görüşe sahiptir (Garrett, 2011).

Rawls'un ellerinde olmayan sebeplerle dezavantajlı olan bireyleri kastettiği düşünüldüğünde toplumdaki engelli, yaşlı, çocuk gibi fırsat eşitliğine ihtiyaç duyan kesim akla gelmektedir ki, sosyal adalete değinmekte ve sosyal hizmet mesleğiyle ilişkilendirilmektedir. Yine sosyal hizmetle ilişkilenen bir yönü daha ise toplumda adaletin sağlanmasında bireysel kararlarla değil devletin kurumları ile dezavantajlı kesimi koruyup kollaması ve fırsat eşitliği yaratacak girişimlerde bulunması olduğu söylenebilir (Kaynak-Çoban, 2017).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı sosyal devletin dezavantajlı bireylere fırsat eşitliği sağlamak amacıyla düzenlediği EKPSS'nin kendi içerisinde düzenlemelerini incelemek, engelli bireylerin engel düzeylerine göre bu sınavdan ne ölçüde fayda sağladığını saptayabilmek,

yaşadığı sorunları tespit edebilmek ve memnuniyetleri konusunda bilgi edinmek ile sınav sisteminin kendi iç dinamiğinde adaletini sorgulamaktır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma ile EKPSS'ye giren engelli bireylerin sorunları öğrenilebilecek, engel seviyeleri arasında haksız rekabete maruz kalmalarının önüne geçilebilecek, sınavın dezavantajlı bireyler için en üst düzeyde yarar sağlayabilecekleri hale gelebilmesi için alternatif düzenlemeler ve politikalar üretebilecek katkıyı sağlaması açısından önemlidir. Ayrıca literatürde sınavın kendi içinde bireylerin ölçme değerlendirilmesi yapılırken, istihdam kazandırma konusunda sistemin adaletinin tartışıldığı bir veriye rastlanmadığı için gerekli görülmüştür.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma metodolojik olarak nitel tarzda olup, nitel araştırma “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir.” (Yıldırım& Şimşek, 2018: 41). Engelli bireylerin EKPSS'ye katılımı, EKPSS uygulamasında ortaya çıkan olası sorun alanları, bu sorunlara neden olan olası etmenleri ve EKPSS'ye yönelik deneyimlerini tespit etmek amacıyla fenomenoloji deseni tercih edilmiştir. Fenomenoloji bireylerin deneyimlerine ilişkin verileri rapor ederken, katılımcıların bu deneyimlerinin ortak özelliklerini de bulmaya yardımcı olmaktadır (Moustakas, 1994. akt: Creswell, 2018; 77). Sosyal ve sağlık bilimleri, sosyoloji, psikoloji gibi bilim dallarında sıkça kullanılan desen, olguları yorumlama fırsatı sunmaktadır (Creswell, 2018; 77).

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma için gerekli veriler arasında yer alan EKPSS'nin sayısal verileri konusunda yeterli bilgiye ulaşmakta sıkıntı çekilmektedir. Sınava giren kişi sayısında geçmiş yılların verilerine ulaşmak konusunda ÖSYM'nin arşivinde net bir bilgiye rastlanmamakta ve değerlendirilmesi yapılamamaktadır. Sınav ile yerleşip istihdam edilen bireylerin engel yüzdelere ulaşamaması da bir başka sınırlılıktır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Engelli Kavramı ve Tanımı

Tarih boyunca her toplumda yer şuan engelli bireyler, her toplumun kendine özgü muamelesi ile karşılaşmışlardır. Sosyal düzende kaçınılmaz bir olgu olan engellilik toplum içindeki yeri bakımından sürekli konu edinilmiştir. Göreceli bir konu olduğundan aldığı isimler ve toplumun yaklaşımı farklılaşırken, olumsuz tavırların çoğunluğu göze çarpmaktadır (Mackelprang & Salsgiver, 2016: 3-4).

Anormal görününe ve bilinmeyene karşı korku ile engelli bireyleri kimi toplum talihsiz olarak tanımlarken, kimi toplumda ise yaramaz ve ekonomiye katkısı olamayacak bireyler olarak tanımlanmıştır. Engelli bireylere sadece kişisel değil, kültürel temsilde, dilde ve sosyalleşme de ayrımcılık yapılmış, toplumda ‘öteki’ konumu yakıştırılmıştır. Toplumun olumsuz tutumları nedeniyle sosyal yaşama dâhil olamayan engelli kesim; acıma, küçümseme gibi olumsuz tavırlarla karşılaşmıştır (Barnes, 1997: 3-24).

Toplumumuzda sıklıkla kör, sağır, topal, dilsiz, çolak vb. ifadeleri engelli bireyler için kullanılmakta, insanlar birbirini aşağılamak için engelli olmayan kişilere de bu kelimeleri kullanmaktadır. Şu an ülkemizde yaygın olarak kullanılan engelli kelimesi geçmişte kullanılan özürlü ve sakat kelimelerinin yerini almış ve mevzuatta bu şekliyle kullanılmaktadır. Yabancı literatürde sakatlık, özürlülük ve engellilik anlamına gelen sırasıyla impairment, disability ve handicap kelimeleri yer almaktadır (Ürker, 2010: 1585-1587).

Birleşmiş Milletler engelliliği “Diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir.” olarak tanımlarken (BM, 2008 akt. Tellioğlu, 2008: 820), Dünya Engellilik Raporu’nda ise İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (ICF) tanıma yeni bir boyut kazandırmıştır. Buna göre üç kategoriye ayrılan tanımda;

Yetersizlik kavramı vücut bütünlüğünde herhangi bir bozulma (felç vb. sonucu) ve bu bozulma ile meydana gelen vücut işlevselliğinde oluşan sorunları,

Aktivite sınırlılığı kavramı günlük yaşamı idame ettirirken yaşanan ihtiyaçları karşılayamama durumu yani yürüyememek, konuşamamak gibi,

Katılım kısıtlaması kavramı ise sosyal hayata katılımı güçlük çekilmesi (World Report on Disability, 2011: 5) şeklinde tanımlanmaktadır.

Her dilde ve toplumda farklı tanımlanan engelli olgusu ülkemizde engeli bireyleri topluma kazandırmayı amaçlayan, onların eğitim, sağlık, ulaşım gibi zorluklarına çözüm olmaya çalışan 5378 sayılı Engelliler Kanunu'nda “Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireylerle birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” (Engelliler Hakkında Kanun, 2005 akt. Güloğlu Kahraman, 2021: 306) olarak tanımlanmıştır.

1.2. Engelliliğin Nedenleri

Engellilik nedenleri de engelli olgusunun incelenmesi gereken kısmıdır. Engellilik nedenlerinin ortaya konması engelliliğin azaltılması ve önlenmesinde rol alabileceği gibi tıbbi alanda da yol gösterici nitelikte olabilir. Engellilik nedenleri sınıflandırılırken üç farklı sebep karşımıza çıkmaktadır. Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak kategorilenen bu nedenlere bakılacak olunursa doğum öncesi nedenler arasında genetik geçişli hastalıklar, günümüzde azalmış olsa da hala var olan akraba evlilikleri, kan uyuşmazlığı, yeterli beslenememe, sağlık hizmetlerine sınırlı erişim, gerekli sağlık kontrollerine ulaşamama, adolesan gebelik ya da annenin yaşının yüksek olması, kötü alışkanlıklar ve bağımlılıklar gibi nedenler sayılmaktadır (Ak, 2019: 35-36).

Doğum sırasındaki nedenler ise; bebeğin normal zamandan önce ya da sonra doğması, doğum esnasında sağlık kuruluşuna ulaşamamak, bebeğin oksijensiz kalması, bebeğe uygulanan yanlış müdahaleler ve yanlış doğum uygulamalarıdır (Ak, 2019: 35-36).

Doğum sonrası nedenler arasında; her insanın başına gelebilecek olan fiziksel hastalıklar, zehirlenmeler, sağlık kontrollerinin yetersizliği, yanlış teşhis, geç müdahale, kazalar, bulaşıcı hastalıklar, doğal afetler, şiddet sonucu yaralanma, terör olayları ve savaşlar sayılabilmektedir (Ak, 2019: 35-36).

1.3. Engellilik Sınıflandırılması

1.3.1. Ortopedik Engelli

Bireylerde hareket kısıtlılığına neden olan kas ve iskelet sistemi hastalıkları ortopedik engel grubuna girmektedir. Doğuştan olabileceği gibi, genetik aktarımla veya sonradan

kaza ve hastalık sonucunda oluşabilen bu engel türü; el, kol, bacak, gibi organlarda eksiklik, kısalık, kas erimesi, kas güçsüzlüğü, tam ve yarı felç durumu, kemik hastalıkları durumu ile karakterizedir. Ayrıca serebral palsi, spina bifida gibi rahatsızlıklar da bu grupta yer alır (Öztürk, 2011: 18). Bireyler tekerlekli sandalye, protez gibi destek malzemelerine ihtiyaç duyabilmektedirler.

1.3.2. Görme Engelli

Yasal olarak tam görmeyen birey “Mümkün olan tüm düzeltmelerle birlikte, bireyin iyi gören gözündeki olağan görme keskinliğinin 20/200 ya da daha az olması ve 20 dereceden daha az görme alanının bulunması...” olarak tanımlanır. Az gören ise "Mümkün olan tüm düzeltmelerle birlikte, bireyin iyi gören gözündeki olağan görme keskinliğinin 20/70 ile 20/200 arasında olması..." olarak tanımlanan engel durumudur. Ayrıca bireylerin akademik faaliyetlerde materyal gereksinimi, Braille alfabesi ile hazırlanmış kitap ve sesli kaynaklara ihtiyaçları olmaktadır. Az gören bireylerde ise büyük puntolu materyaller, büyüteç kullanımı gerekebilmektedir (Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 7-8).

1.3.3. İşitme Engelli

DSÖ insan kulağının duyabileceği en düşük şiddette olan sesi 20 desibel olarak belirlemiştir. Buna göre yetişkin bireyler için 41 desibel, 15 yaşa kadar olan çocuklarda ise 31 desibel ve üzerinde işitme kaybı yaşayanlar işitme engelli olarak kabul edilmektedir. Bireylerin engeli konuşmayı anlayamayacak derecede olmasıyla karakterizedir (Yanikkerem & Esmeray, 2017: 39).

1.3.4. Dil ve Konuşma Bozukluğu

Dil ve konuşma bozuklukları bireylerin sosyal yaşamda kendilerini ifade etmekte ve iletişim kurmakta zorlanmalarına yol açan, dolayısıyla hayattan geride kalmasına, eğitimde, çalışma yaşamında, aile ve arkadaş ilişkilerinde sorun yaşamasına sebep olan bir durumdur. Dil ve konuşma bozukluğu iki ayrı alan olarak değerlendirilmektedir. Bireyin anlama ve düşüncelerini paylaşmak konusunda problemi varsa bu dil bozukluğuna girerken, sesleri telaffuz sorunları, akıcı konuşamamak ve ses bozuklukları ise konuşma bozukluğu olarak belirlenmektedir. Dil bozukluklarına örnek olarak söz

yitimi (afazi), gecikmiş dil verilebilir. Konuşma bozuklukları da ses eklenmesi, ses bozulması, atlama, kekemelik ve karışık konuşma olarak sınıflara ayrılmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2016: 7-9).

1.3.5. Zihinsel Engelli

Zihinsel kapasitede ve çevreye uyum safhasında normalden farklı olarak gelişim gösteren ve hayat boyu kalıcı olarak tanımlanan zihinsel engellilik durumunun tanısı için bireyin IQ düzeyinin 70'den az olması, aile, sosyal çevre, akademik hayat ilişkilerinde uyum ve adaptasyon sorunu yaşaması ve belirtilerin 18 yaşından önce ortaya çıkması gereklidir (Grossman,1973 akt. Al-Sahatti ve diğerleri, 1994;41 akt. Danış, 2006).Hafif, orta, ağır ve ileri olarak sınıflara ayrılmaktadır. Daum sendromu bu engel grubunda yer almaktadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYGHM), 2014: 18-19).

1.3.6. Süreğen (kronik) Hastalıklar

Süreğen hastalıklar doğuştan ve sonradan gelişebilen, uzun süreli ya da hayat boyu ilaç kullanımı ve bakım gerektirebilen, bireyin hayat kalitesini olumsuz yönde etkileyen ve sosyal, aile, iş ve eğitim yaşamında sorunlara neden olan engel grubudur. Bu hastalıklara örnek olarak kalp ve böbrek hastalıkları, astım, akciğer hastalıkları, diyabet, tansiyon, cilt hastalıkları, fenilketonüri, kan hastalıkları, AIDS ve HIV verilebilir(İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), 2012: 506-507).

1.4. Engellilik Modelleri

Engellilik tarih boyunca farklı şekillerde adlandırılmış, farklı toplumlarda farklı şekilde muamele görmüş bir olgudur. Mutlaka her toplum içinde rastladığımız engelli bireyler kimi zaman işkencelere maruz kalmış, kimi zaman ayrımcılığa uğramış, kimi toplumlarda ise kabul görmüşlerdir. Engellilik modelleri engelliliği ele almaya çalışırken, toplumdaki tüm bu algılayış çeşitlerini, engelliliğin yaşamda yarattığı sorunları ve bu sorunların çözüm yolunun nerede aranacağını belirlemek için bir yol göstericidir. Engellilerin hayatını kolaylaştırmak, onlara gerekli bakım ve rehabilitasyon fırsatı sunmak, hayata katılımlarını sağlamak, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarına olanak tanımak için gerekli politikaların oluşturulmasında engelli modelleri önemli yer tutmaktadır (Metin, 2017).

1.4.1. Ahlâki (moral) Model

Engellilik modellerinin en eski ve ilkel görüşl s  olan ahlaki modele göre; neolitik kabileler kötü ruhların sakatlığı sebep olduğuna inanmışlar ve kötülüğü serbest bırakmak için kafatası ameliyatı yaparken, Spartalılar engelli bireyleri insan olmadıkları düşüncesiyle  l me terk etmişler, Romalılar ise engelli ve deforme olarak adlandırdıkları bebekleri ölümle cezalandırmış ve bu çocukları tam gelişmemiş olarak meşrulaştırmışlardır. Genellikle fiziksel olarak farklılık göstermeyen engellilere ise daha az sorunlu gözüyle bakmışlardır.

Eski Asya’da batı kültüründe benzer olarak engelliler yaşam standardının altında görülmüş ve geçimlerini sağlamak için dilenmeleri beklenmiştir.

Persler ise engelsiz bir dünyayı m kemm l olarak tasvir ederken, İncil’de ise engellilik g nahk rlığın bedeli sayılmıştır (Mackelprang & Salsgiver, 2016: 3-4).

Ortaçağ’da da ahlâki olarak ele alınan engellilik şeytanı ve kötü etkilerden kaynaklandığına devam edilen bir dönem olmuştur. Birçok farklı muameleye maruz kalan engelliler 1800’lerde ahlâki modelin yanında tıbbi modelle de tanımlanmış, ahlâki modelden farklı olarak ise hasta olarak görülmüş ve tedavi edilmeleri gerektiği d ş n lm ştir (Mackelprang & Salsgiver, 2016: 5-6).

1.4.2. Medikal Model

Medikal model ahlâki modelden sonra yaygınlaşmaya başlamış, engelli bireyleri ahlâki modelin algısıyla içine kötü ruh giren kişi, lanetlenmiş ruh, günah bedeli olarak görmeyi hafifletmiş fakat bu kez de engelli bireyi hasta olarak tanımlayan, kişileri normal olan ve olmayan şeklinde sınıflandıran bir boyuta getirmiştir. Bu modele göre engelli birey sürekli tıbbi müdahaleler ile iyileştirilmeye çalışılan, rehabilitasyonla düzeltilmeye çalışılan normal olmayan konumdadır. Medikal model gereği tüm bu gereksinimler tıbbi şekilde   z lmeye çalışılmakta, bireyler uzun zaman boyunca hastane yada rehabilitasyon merkezi gibi kurumlarda tutulmak durumunda kalmaktaydılar (Metin, 2017).

Medikal model engelli bireyleri sadece tıp bilimine hapsetmekte, sürekli tıp alanından tedavi ve yardım beklemekle yükümlü kılan bir model olarak engelli bireylerin sorunlarına kısıtlı çözümler bulabilmektedir. Zira tıp alanındaki tedaviler uzun yıllar sonucunda keşfedilmekte, denenmekte, bu aşamada fazlaca prosedür gerektiren işlemden

geçmekte ve hastalıklara nihai bir çözüm bulunulması için çok fazla maliyet ve zaman gerekmektedir. Fakat engelli bireyler hayatlarını medikal model ile şekillendirmeye çalışırken zaman kaybetmekte, sadece bu yolla hayata adapte olamamakta ve kısır döngü içinde sadece hasta olarak adlandırılarak yaşamlarına devam etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu modelin kısıtlılığına çözüm olarak ise sosyal model konuşulmaya başlanmıştır.

1.4.3. Sosyal Model

Uzun yıllar boyunca engelliliği ‘kendilerinde bir sorun olduğu’, diğer bir deyişle sorunun kaynağı olarak görme eğiliminde olan tıbbi (medikal) model, engellilik politikasına ve bireylere sunulacak hizmete hâkim olmuştur (Oliver, 1996. akt. Barnes, 1997: 3-25).

Sosyal modelin başlangıç noktasını ise medikal modele bir tepki olarak Ayrımcılığa Karşı Fiziksel Engelliler Birliği (UPIAS) aracılığıyla yayınlanan Engelliliğin Temel İlkeleri (1976) oluşturmuştur. UPIAS’ın raporuna göre engellilik "Bize göre bedensel engellileri engelli hale getiren toplumdur. Engellilik, gereksiz yere izole edilmemiz ve topluma tam katılımdan dışlanmamız yoluyla engelliliklerimize ek olarak empoze edilen bir şeydir.”(UPIAS, 1976: 14 akt. Barnes&Mercer2004: 18-31) cümleleriyle tanımlanır.

Yine raporda fiziksel engellilikle, engellenmeyi ayrı olarak tanımlamayı önermektedir. Fiziksel engel; bir uzvun tamamının veya bir kısmının yokluğu ile vücudun mekanizmasının kusuru şeklinde tanımlanırken, engellenmeyi ise “Engelli insanları çok az dikkate alan veya hiç hesaba katmayan çağdaş bir sosyal organizasyonun neden olduğu dezavantaj veya faaliyet kısıtlaması.” olarak tanımlamaktadır (Oliver, 1996: 22 akt. Barnes, 2012: 472-484).

Sosyal Model ile odak noktası engelli bireylerin vücut işlevlerindeki sınırlamalar değil, geçmişten gelen ve kültürlerin sosyal hayatta engelleyici ortamlar yaratmasına sebep olan bakış açısıdır (Barnes, 1997: 3-25). Çünkü sosyal modele göre engellilik; 'Bir sakatlık biçimi değil, toplumsal baskıdır.' olarak tanımlanmaktadır ve insanların toplum tarafından sakatlandığı savunulur (Shakespeare, 2002: 9-28).

Bu durumu aşmayı hedefleyen sosyal model ile bireylerin toplum içerisinde var olabilmesini sağlayacak olan eğitim, ulaşım, işgücü piyasası alanında müdahaleler yapmak gerekli görülür. Böylece birey engellerini aşmasına yönelik düzenlenmiş bir toplumda var olabilecektir (Barnes & Mercer, 2004: 18-31).

1.4.4. Hak Temelli Yaklaşım Modeli

Özgür ve demokratik toplumdan bahsedebilmek için toplumun tüm kesiminin temel hak ve özgürlüklere erişmiş olması ve bu erişimlerinin ihlale karşı korunması gerekmektedir (Atatanır& Karataş, 2019: 454-455).

Geçmişten bu yana bireyler ihtiyaçlarını toplumun yardım mekanizmalarının görmüş fakat bu süreklilik sağlamayan geçici çözümlerle insan onuruna yaraşır yaşam standardına kavuşamamıştır. Hayırseverlik temelli yaklaşım bireylerin tüm ihtiyaçlarına cevap verememekte ve karşılayamamaktadır (Zengin, Altındağ, 2016: 185-186). Öncelikle hak ve ihtiyaç arasındaki farka bakılması gerekirse, hak; insanların sadece insan olduklarından dolayı sahip oldukları haklardır. İhtiyaç ise meşru sayılabilecek bir istek olarak görülürken, ihtiyacı gidermek zorunlu olarak bir yükümlülükle ilişkilendirilmemektedir. Hak yükümlülük doğuran, korunması ve karşılanması gereken bir farklılıkla karşımıza çıkmaktadır ve insan haklarını oluşturan ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi haklar devredilemez durumdadır (United Nations Development Programme (UNDP), 2003). Hak temelli yaklaşım hayırseverlik temelli yaklaşımın yeterli olmaması sebebiyle bireylerin ihtiyaçlarının ne olduğu belirlemek ve düzenli bir şekilde gidermek işlevini yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım gereği toplumdaki tüm bireylerin yaşama, barınma, sağlık, eğitim, çalışma, kanun önünde eşitlik, özgürlük ve güvenlik, düşünce ve vicdan hürriyeti ile inanç özgürlüğüne sahip olma hakkı vardır ve bu hakların korunması gerekmektedir (Zengin & Altındağ, 2016: 185-186).

İnsan haklarının ve dolayısıyla hak temelli yaklaşımın temelini bireyin hak sahibi olması ve bu hakkın bir yükümlüsünün olması oluşturur. Dolayısıyla hak sahibi olan birey; hak talep etme hakkına, hakkı sağlayacak olan yükümlüyü sorumlu tutma hakkına da sahiptir (Boosen& Martin; 2007)

Hak temelli yaklaşım tüm bireylerin haklarını sağlama ve koruma görevini devlete yükler ve bu hakları kanunlar ile çerçeveleyerek politikalar ile uygulanabilir olmasını sağlamasını bekler. Eşitlik ve hakkaniyetin esas alındığı yaklaşım, ayrımcılığa karşı da koruma sağlarken toplumdaki dezavantajlı olan ve bu sebeple dışlanmış bireylerin haklarını güvence altına almayı görev edinir (Nordgard, 2006).

Engelliliğe hak temelli yaklaşım bağlamında bakılacak olunursa; engelli bireylerin tüm diğer bireyler gibi insan hakları yasasına dâhil olması ve engelin de tıpkı diğer farklılıklar gibi (ırk, cinsiyet vb.) doğal oluşu sebebiyle hak sahibi olma ve hak talep etmeleri yadsınamaz durumdadır. Engelli bireylerin topluma tam katılımı konusunda onları engelleyen ve toplumsal dışlanmaya sebep olan önyargı ve olumsuz tutumlar başta olmak üzere, düzenlenmemiş ya da denetlenmeyen politikalarda dâhil edilerek, incelenerek ayrımcılığın önüne geçilmelidir. Hak temelli yaklaşımın engellilik konusunda yasal yaptırımını güçlendiren BM Engelli Hakları Sözleşmesi, devletleri bu anlamda zorunlu kılmakta, engelli bireylerin temel hak ve özgürlüklere diğer tüm bireyler gibi eşit şekilde ulaşmaları için haklarını koruma ve güvence altına alma konusunda öncülük etmektedir (Karacan vd. 2020).

1.5. Sosyal Hizmet ve Engellilik

Temel hedefi toplumsal adaletin sağlanması, eşit bir sosyal yapı ile denge kurmak, toplumun dezavantajlı kesimini insan onuruna yaraşır biçimde bir hayat standardına ulaştırmak için fırsat eşitliği ilkesini benimsemiş olan sosyal hizmet; bireylerin kendi potansiyellerini fark etmesini, kişisel olarak gelişmelerini, güçlendirme yaklaşımı ile haklarını savunmayı ve özgür olmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Dezavantajlı grupların toplumla bütünleşmesini sağlamak, diğer bireylerle eşit koşullarda hayatın her alanına katılmasını desteklemek için birey ve bireyin tüm yakın çevresini içine alan topluluklar sosyal hizmetin odak noktasıdır (Çoban- Kaynak, 2017; Karacan vd. 2020).

Dezavantajlı grupları çalışma alanı edinen sosyal hizmet; bu gruba dâhil olan kadın, çocuk, yaşlı, engelli, sığınmacı ve mülteci gibi oldukça kalabalık bir popülasyona hizmet etmektedir (Buluş, 2022). Bu bireylerin ihtiyaçlarının belirlenmesi, giderilmesi, topluma entegre edilmesi ve kendi ayakları üzerinde durmasına olanak sağlaması için koruyucu, önleyici ve çözüm odaklı bakış açısıyla yaklaşmaktadır.

Bireyin gelişmesi, pasif durumdan aktif ve bağımsız hale gelmesi hedefi ile sağlık, eğitim, ekonomik koşullar, sosyal çevre ile olan sorunlarına yönelik iyileştirmeler yapmakta ve zor koşullardan kurtulmalarını sağlamaktadır (Arıcı, 2015; 505 & Yuvalı, 2017; 39 akt. Buluş, 2022). Bireyleri hem sosyal hem de ekonomik açıdan güçlendirerek, gerek eğitim gerekse gelir sağlayıcı girişimlerde bulunmak, toplumda görünür olmalarını sağlamak ve dışlanmalarını önlemek sosyal hizmet dâhilinde yer almaktadır (Buluş, 2022).

Dezavantajlı gruplar içerisinde büyük bir nüfusa sahip olan engelli bireyler sosyal hizmetin odak noktalarından biridir. Engellilik bireylerin hayatında çok yönlü olumsuzluklarla karşılaşmalarına sebep olabilmektedir. Doğuştan ya da edinimsel olarak engelli olan bireyler birçok sağlık sorunu yaşamakta, tıbbi gereksinimleri olmakta, ameliyat, hastane yatışları ve tedaviler gibi uzun soluklu yorucu süreçlerden geçmektedirler. Buna bağlı olarak eğitim hayatları kesintiye uğramakta, sosyal çevreden uzaklaşmakta, sağlık sorunları ve eğitim eksikliği nedeniyle kariyer anlamında ilerleyememekte dolayısıyla toplumdan izole olmaktadır. Bu ve bunun gibi sorunlarına tek başına çare bulmakta zorlanan engelli bireylerin hayata tam ve aktif katılımını sağlamak, sosyoekonomik açıdan gelişmesine yardımcı bulunmak, ihtiyaçlarını karşılamak ve karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmak konusunda sosyal hizmet aktif görev almaktadır (Karacan vd., 2020). Sosyal hizmet bu alandaki girişimlerini mikro, mezzo ve makro olarak sadece bireye yönelik değil, bireyin ailesi, yakın çevresi, iş ve okul hayatı ile tüm engelli grupları ve toplumla beraber çalışarak yapmaktadır (Erkan, 2003 akt. Kocakaya, 2022).

Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını aşamasında, karşılaştıkları zorluklarla mücadelesine destek olmak amacıyla problem çözme odaklı yaklaşımla bireylerin kendi hakları hakkında bilgilendirilmesini ve bu haklara erişimini sağlamak, bireylerin hizmetlere ve kaynaklara ulaşımını kolaylaştırmak konusunda elzemdir. Böylece bireyler hem psikolojik, hem sosyal hem de ekonomik olarak güçlenerek potansiyelleri doğrultusunda kendi ayakları üzerinde durabileceklerdir. Engellilerin sadece bireysel olarak değil bütüncül şekilde ele alınması bağımsız şekilde toplumda var olabilmesi için gereklidir. Birey ailesi ve çevresi içinde ele alınarak hem bireysel hem de toplumsal sorunları çözülecek, kendisinin ve ailesinin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak çözüm sağlanacaktır. Eğitim, sağlık, istihdam alanında bireylerin bilgi sahibi olması, haklarını savunması ve kendilerini gerçekleştirebilmeleri için güçlendirme çalışmaları yapılarak bağımsız hale gelmeleri sağlanacaktır (Karacan vd., 2020).

1.6. Engelli İstihdamına Kısa Bir Bakış ve İstihdamda EKPSS

1.6.1. Engelli İstihdamı

Temel insan haklarından biri olan çalışma, sadece maddi olarak hayat standardını yükseltme ve ihtiyaçları karşılama işlevi görmekten dışında, bireyi kendi ayakları üzerinde

tutan, özsaygısı ve kendine güvenini geliştiren, sosyal çevre edinirken ruhsal anlamda da sağlıklı olmasını sağlayan bir gerekliliktir.

Engelli bireylerin işgücü içinde olması toplumla kaynaşması için gereklidir. Çalışan birey kendini gerçekleştirme, kendine güvenme ve varlığını sürdürebilmesi açısından avantajlı durumdadır. Engelli bireylerin de tüm vatandaşlar gibi çalışma hakkı mevcuttur ve bu hak sayesinde kendilerine uygun işi seçebilme fırsatları vardır (Çiftçi, 2013).

Birçok toplumda engelli bireyler tüketici konumunda görülmektedir. Fakat gerekli imkânlar dâhilinde engelli bireylerin çalışma hayatına katılması halinde sağlıklı bireyler kadar başarılı olabilecekleri hakkında birçok görüş birliği vardır (Altan, 1976: 227 akt. Şen, 2018: 130).

Yaşamı idame ettirmek için ön koşul olan gelir elde etmek iş hayatına katılım ile mümkündür. Engelli bireyler içinde pasif ve bağımlı durumdan, aktif çalışma yaşamına geçmek gelir getirici tek unsurdur. Nitekim tüm vatandaşların olduğu gibi engelli bireylerin de geçimlerini sağlamak vs. ihtiyaçlarını karşılamak noktasında işe ihtiyaçları vardır. Kendilerine ve ailelerine gelir sağladıklarında ülke içinde önemli bir işgücü kaynağı olacaklardır (Şen, 2018).

Toplumun tüm kesiminin çalışma hayatına katılımı önem arz etmektedir. Engelli bireyler de günümüzde nüfusun önemli bir bölümünü kapsayan kesimdir. Ayrıca engelli bireyin bulunduğu bir evde ona bakmakla yükümlü kişi de çalışmamakta, ailenin gelir düzeyi iyice düşmektedir. Engelli birey çalışma yaşamına katıldığı takdirde hem kendi gelirini elde ederken, diğer aile fertleri de çalışabilecektir. Böylece hayat standardına olumlu katkıda bulunulurken, pasif durumdayken devlet yoluyla aldığı sosyal yardımlara ihtiyacı kalmayacak, milli gelire de katkısı bulunacaktır (Altan, 2007: 196-197 akt. Şen, 2018: 137).

Türkiye’de engelli vatandaşlarının ülkenin istihdamına tam katılımını sağlamak için Anayasa ve yönetmeliklerle düzenlemelerde bulunulmuştur. Amaç engelli bireylerin tüm diğer toplum üyeleri gibi eşit koşullarda iş yaşamında bulunmasını sağlamaktır (Çiftçi, 2013).

Engellilerin haklarına ilişkin Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler içinde yer alan ve Birleşmiş Milletler sözleşmesi olan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’de; “Engellilerin ayrımcılığa uğramadan, diğer bireylerle eşit koşullar altında, kamu işlerinin idaresinde etkin ve tam katılımlarının sağlanacağı bir ortamı yaratmak ve aşağıda

belirtilenler de dâhil olmak üzere, kamu işlerine katılımlarını cesaretlendirmek...” maddesi ile taraf devletler, engellilere ilgili maddedeki haklara ulaşmada fırsat sağlama ile yükümlüdürler. Yine Avrupa Konseyi sözleşmesi olan Avrupa Sosyal Şartı ile de “Normal çalışma ortamında özürllüleri istihdam etmek ve onların istihdamını sürdürmek ve çalışma koşullarını özürllülerin gereksinimlerine uyarlamak.” hükmü yer almakta ve işverenleri engelli birey çalıştırmaya teşvik etmekte eklenmektedir (Deniz, 2021: 78-79). Anayasamızın 10. Maddesi toplumun tüm vatandaşlarının dil, din, cinsiyet, ırk, inanç ve siyasi görüşleri nedeniyle ayrımcılığa uğramadan kanun önünde eşit olduklarını belirtmektedir. Bu maddeye dayanarak bireylerin kamu hakkı bakımından da eşit muamele görmeleri gerektiği söylenebilir. Engelliler Hakkında Kanun olan 5378 sayılı kanunun 3. Maddesi engelli bireylerden topluma katılımı fiziksel, ruhsal ve zihinsel eksikliklerinin dolayı diğer bireylere nazaran topluma katılımı eşit koşullardan kısıtlanan birey olarak bahsetmektedir. Engelli bireyler için kamu hizmetine girişte diğer bireylerle eşit koşullara sahip olmadıkları düşünülmektedir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu da engelli bireylerin dezavantajlarını göz önünde bulundurarak pozitif ayrımcılığı uygun görmüştür. Böylece 10. Maddeye 3. Fıkra eklenmiş ve pozitif ayrımcılık tanınan engelli bireylerin eşitlik ilkesi dâhilinde olduğu ve farklı durumdaki dezavantajlı kişilere herkese uygulanan kanunlar haricinde fırsat eşitliği ilkesi ile pozitif ayrımcılık yapılması kanuna uygun görülmüştür (Deniz, 2021: 69-84).

Engelli bireylerin istihdamına yönelik birçok yöntem yer almaktadır. Bu yöntemler arasında korumalı işyeri, evden çalışma, kişisel çalışma, işverenlerin herhangi bir yasa ile değil kendiliğinden engelli istihdam etmesi, kooperatif çalışma, sadece engelli bireylere yönelik hazırlanmış işyerleri ve kota sistemi yer almaktadır (Öz ve Orhan, 2013: 52 akt. Şen, 2018).

Türkiye’de kota uygulaması 1967’de düzenlenen Deniz İş Kanunu ile düzenlenmeye başlamıştır. 1971’de yürürlüğe giren 1475 sayılı İş Kanunu ise Deniz İş Kanunu’nda olan maddeleri kabul etmiş, 1972’de kanun sahada uygulanmaya başlamıştır. Bu kanuna göre 50 veya daha fazla çalışanı bulunan işyerleri %2 oranda engelli birey çalıştırmakla yükümlüdürler. Daha sonra ise 1999’da bu sayı %3’e çıkarılmıştır. 2003 yılına gelindiğinde yeni bir İş Kanunu düzenlenmiş ve 4857 sayılı bu kanunla son şeklini almıştır (Şen, 2018).

Engelli bireyleri çalışma hayatına kazandırmak için yapılan pozitif ayrımcılık uygulamalarının başında kota gelmektedir. Kamu ve özel sektör için farklı oranlar belirlenmiştir. Kota 4857 sayılı İş Kanunu içerisinde yer almaktadır. Bu kanunun 30. Maddesi engelli bireylerin kota uygulaması ile ilgilidir. Maddede 50 ve üzeri çalışanı bulunan özelsektör işyerleri için %3, kamu kurumları için ise %4 oranında engelli çalıştırma hükmü yer almaktadır (Kayhan-Kuzgun, 2013: 45-47). 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre ise de; “Kamu kurum ve kuruluşları çalıştırdıkları personele ait kadrolarda %3 oranında engelli çalıştırmak zorundadır. %3'ün hesaplanmasında ilgili kurum veya kuruluşun (yurtdışı teşkilat hariç) toplam dolu kadro sayısı dikkate alınır.” (Devlet Memurları Kanunu, 1965).

Kota uygulamasının kamu kurumlarını engelli çalıştırmakla yükümlü bırakması sonucu devlet memuru olmak için olan KPSS, engelli bireylere özgü olarak düzenlenerek EKPSS adını almıştır. EKPSS ve engelli bireylerin devlet memurluğu ile ilgili düzenlemeler ise 07.02.2014 yılında Resmi Gazetede yayınlanan Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik'e bağlı olarak yapılmaktadır (Deniz, 2021: 105).

1.6.2. İstihdamda EKPSS

EKPSS hakkında yönetmeliği incelemeden önce sınavın geçmişine göz atmak gerekirse; EKPSS uygulanmadan önce engelli bireyleri kamuda istihdam etmek için çeşitli yönetmelikler mevcut bulunmaktaydı. Özürlülerin Devlet Memurluğuna Alınma Şartları ile Yapılacak Merkez Sınav ve Kura Usulü Hakkında Yönetmelik hükümleri ile Özürlülerin Devlet Memurluğuna Alınma Şartları ile Yapılacak Yarışma Sınavları Hakkında Yönetmelik bu konu hakkındaki yasal düzenlemelerdi. Bu yasal düzenlemeler dâhilinde yapılan sınavlarda bireyler yılda 3 kez sınava girmekte, kurumlar birbirinden habersizce aynı gün ve saatlerde sınav yapmakta ve sınav yeri seçiminde başka illere gitme gibi sorunların ortaya çıkması, kurumların engelli bireylere özel soruları hazırlamakta zorluk çekmesi, sınav salonu ve gözetmen gibi konularda uygunsuzluk ve yetersizlik gibi sebeplerle birçok engelli birey mağdur olmaktaydı. Bu sebepler doğrultusunda kaldırılan bu yönetmeliklerin yerine 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda değişiklik yapılarak engelli bireylerin devlet memurluğuna girebilmesi için ÖSYM başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı görevlendirilmiştir.

Böylece ilk olarak 2012 yılında ÖMSS sınavı düzenlenmiştir (Kocabaş, 2013; 62-63). ÖMSS 2014 yılında EKPSS olarak değiştirilmiştir.

Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik (2014) incelendiğinde ise; amaç olarak “Merkezi olarak yapılacak engelli kamu personel seçme sınavına, kuraya, yerleştirme işlemlerine, engelli memur istihdamının takip ve denetimine, istatistikî bilgilerin temini ve engelli memur istihdamı ile ilgili diğer hususlara ilişkin esas ve usulleri belirlemektir.” olduğu görülmektedir. 657 sayılı kanunun 53. Maddesine dayanılarak çıkarılan yönetmeliğin uygulandığı kurumlar ise “İl özel idareleri ve belediyeler, il özel idareleri ve belediyelerin kurdukları birlikler ile bunlara bağlı müessese, işletme ve döner sermayeli kuruluşlar”, “14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre devlet memuru istihdam eden diğer kamu kuruluşları” ve “10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununun eki (I), (II), (III) ve (IV) sayılı cetvellerde yer alan kurumlar ile döner sermayeli kuruluşlar, kanunlarla kurulan fonlar ve kefalet sandıkları” olarak yer almaktadır (md.2).

Yönetmeliğe göre engelli bireyler, “Doğuştan veya sonradan; bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yetenekleri bakımından engel oranının %40 veya üzerinde ve çalışabilir durumda olduğunu mevzuat hükümlerine göre alınacak sağlık kurulu raporu ile belgeleyenleri” kapsamaktadır. Aynı madde de EKPSS ortaöğretim, önlisans ve lisans mezunu engelli bireylerin kendi engel gruplarına göre yapılarak devlet memurluğu ve işçi alımını sağlayan bir sınav olarak tanımlanmıştır. Kura ise ilkokul, ortaokul, ilköğretim ve özel eğitim iş uygulama merkezlerinden mezunu olan adaylara uygulanmaktadır (md.4) (Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik, 2014).

Madde de bahsi geçen sağlık kurulu raporu, “Engelli aylığı, evde bakım yardımı, bakım hizmetleri, özel eğitim, istihdam ve sağlık gibi alanlarda tanımlanmış hak ve hizmetlerden yararlanmak için gerekli olan belgedir.” (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı).Sağlık raporu almak isteyen adaylar Sağlık Bakanlığı’na bağlı tam teşekküllü hastanelerde, sağlık kurulu randevusu alarak heyet kararı ile rapor alabilmektedirler.

Ayrıca buna ek olarak Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik’e bakıldığında birden fazla sayıda engele sahip engelli bireylerin engel oranını belirlemek için Balthazard formülünün kullanıldığını görmekteyiz. Bu formüle göre her engel ayrı

ayrı tespit edildikten sonra en yüksek orana sahip engelden başlanarak sıraya konur. En yüksek olan engel oranı sağlıklı vücut oranı olan %100'den çıkarılır. Bu çıkarmadan sonra kalan ile ikinci engel oranı çarpılır ve daha sonra çarpım 100'e bölünür. Çıkan rakam en yüksek engel oranına eklenir. Eğer ikiden fazla engel oranı varsa birinci ve ikinci engel oranı birinci sıraya üçüncü engel oranı ikinci işlem sırasına konarak hesaplanır (Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik, 2019).

Balthazard formülü ile %40 engel raporuna sahip bireyler EKPSS için hak kazanabilmektedir. Fakat 2021 yılında düzenlenen Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği artık erken emeklilik konusunda engelli bireyleri 3 kategoriye ayırmaktadır. %60 ve üzeri için ağır, %50-59 için orta ve %49-40 arası için ise hafif sınıflandırması yapmıştır. Buna göre Balthazard formülü ile hesaplanan oran değil, en yüksek engellilik oranı dikkate alınarak emekli olacağı yıl hesaplanmaktadır (Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği, 2021). Yürürlükte olan iki farklı yönetmelik engelli bireyleri sınava kabul edip memurluk ile görevlendiriyorken farklı, emeklilik için farklı bakış açısı kullanmaktadır. Dolayısıyla erken emekli olamayacak kadar engelli görülmeyen bireyler, EKPSS'ye girebilecek engele sahip görülmektedir.

Madde 5' ve 6'ya göre EKPSS'ye ortaöğretim, önlisans ve lisans düzeyinden mezun olan ya da sınavın geçerlilik süresi içerisinde mezun olabilecek durumda olanlar girebilmektedir. Sınav için bireylerin engel durumları, eğitim seviyeleri değerlendirilerek uygun kategoride yer almaları sağlanmaktadır. Noter huzurunda yapılan kura çekimi ise 657 sayılı Kanunun 41. maddesi gereği ilkokul, ortaokul, ilköğretim ve özel iş eğitimi alan bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarına yerleştirilmesi amacı ile yapılmaktadır. Kura için her 2 yılda bir kayıt alınmaktadır.

EKPSS sınav takvimi Ocak ayında belirlenmektedir. Sınavın yapılacağı yer, zaman, sınav konuları, engel gruplarına göre dağılımı, puan türleri ve hesaplamaları, bireylerin engeline uygun sınav süreleri ve engellerine uygun yardımcı araç, gereç sağlanması konuları ile başvuru şartları, yerleştirme işlemleri ve sonuçların bildirilmesi konularında Bakanlık ve Başkanlık sorumludur. Ayrıca başvuru ve tercih kılavuzlarını da yayınlamaktadır (md.7). Burada Bakanlık ile kastedilen Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'dır.

Madde 8 gereği EKPSS diğer sınavlardan ayrı gün ve saatte yapılmaktadır. Sınav soruları ise adayların engelleri sebebiyle güçlük çektikleri eğitim düzeylerine ve gelişimlerine uygun olarak hazırlanmaktadır. Adaylar erişebilir sınıflarda sınava alınmakta, görme ve duyma engelli bireyler okuyucu ve işaretleyici talep edebilmektedir.

EKPSS yapıldığı tarihten itibaren 4 yıl geçerli olmaktadır (md.9).

Madde 10'da ise kadrolar ve yerleştirme işlemleri yer alır. Kamu kurum ve kuruluşları %3 oranında engelli kadrosu tahsis etmek zorundadır. Her düzeyden mezuna uygun kadrolar hazırlanmakta ve bildirilmektedir. Kadroların engelli bireylere uygun birimler olmasına özel gösterilmektedir. Tüm tercih ve yerleştirme işlemleri ile de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ilgilenmektedir (Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik, 2014).

EKPSS'ye ilişkin istatistikî bilgilere göz gezdirdiğimizde ise aşağıdaki bilgilere ulaşmak mümkündür

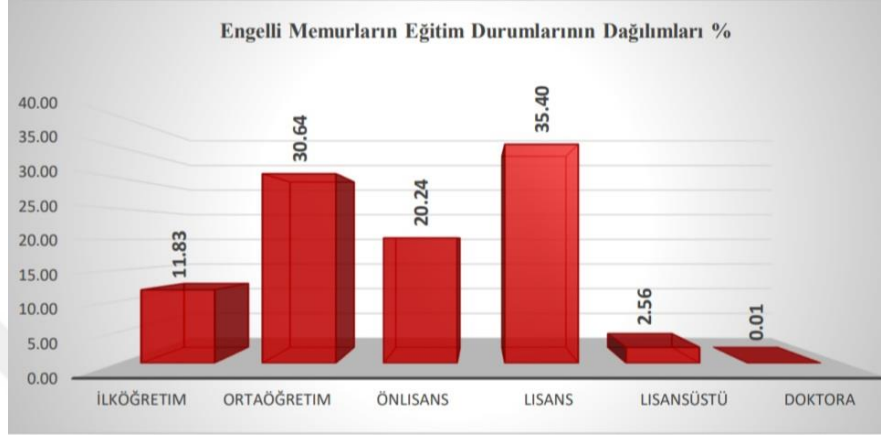
Yıllar	Engelli Memur Sayısı
2022 (Nisan)	65.662
2021	62.356
2020	57.408
2019	55.196
2018	51.814
2017	49.873
2016	48.134
2015	40.655
2014	34.078
2013	32.787
2012	27.314
2011	20.829
2010	18.787
2009	10.357
2008	9.966
2007	9.193
2006	8.915
2005	8.717
2004	8.717
2003	6.727
2002	5.777

Tablo 1: Kamu Kurumlarında Engelli Kotası ile İstihdam Edilen Engelli Memurların Dağılımı

Kaynak: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Nisan, 2023.

Kamu kurumlarında yasal olarak %3 oranında engelli çalıştırma kotası sebebiyle engelli bireyler kamu kurumlarında çalışmaya hak kazanmıştır. Şekilde 2002 yılından 2022

yılına kadar kamuda yer alan engelli çalışan sayısına bakıldığında; 5.777 olan çalışan sayısının 65.662'ye yükseldiği görülmektedir. Özellikle 2009 yılından sonra engelli çalışan sayısında önemli bir artış olduğu 2018'e gelindiğinde yıllık artışın yavaşladığı görülmektedir. EKPSS kontenjanlarının kota ile uyumlu olup olmadığı hakkında bilgi edinmek mümkün olmadığı için bu konuda yorum yapılamamaktadır.

Grafik 1: Engelli memurların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Kaynak: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Nisan, 2023.

Eğitim bireylerin istihdam sağlaması açısından önem arz eden bir gerekliliktir. Şekilde görüldüğü üzere engelli memurların lisans mezunu olanlarının %35.40 ile çalışma hayatında daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bu yüzdeyi sırasıyla %30.64 ile ortaöğretim, %20.24 ile önlisans, %11.83 ile ilköğretim, %2.56 ile lisansüstü ve %0.01 ile doktora takip etmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça memur olabilme şansının da arttığını söylemek mümkündür. Dikkat çeken bir konu da engelli bireylerin lisansüstü ve doktora da bir başka deyişle akademik hayatta aktif olmadıklarıdır.

	EKPSS Kura	EKPSS	TOPLAM
2012	65.800	60.374	126.174
2014	65.192	65.921	131.113
2016	44.961	74.425	119.386
2018	44.184	88.833	133.017
2020	27.621	97.644	125.265
2022	25.100	95.015	120.115
ORTALAMA	45.577	80.370	125.947

Tablo 1: EKPSS'ye Başvuran Adayların Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Nisan, 2023.

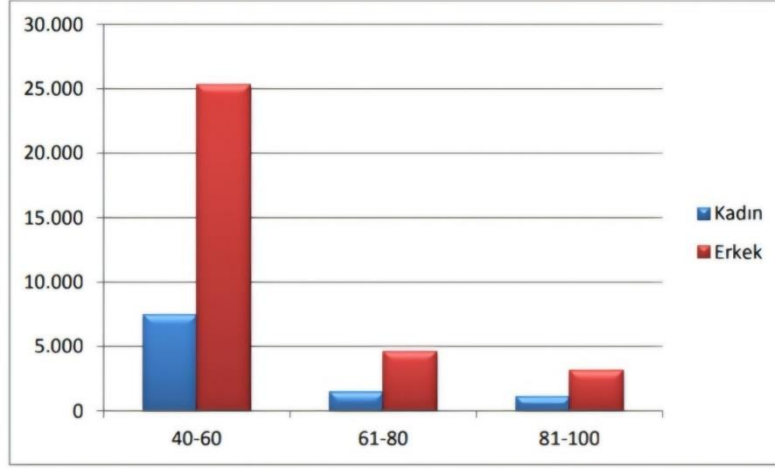
Engelli bireyleri çalışma hayatına katmak amacıyla yapılan EKPSS, düzenlenmeye başladığı tarihten bu yana başvurularında artış göstermeye devam etmektedir. Bahsedildiği üzere EKPSS engelli bireylerin eğitim hayatlarındaki zorlukları ve fiziksel, zihinsel ve ruhsal olarak yaşadıkları sorunları da göz önüne alarak, eğitim seviyelerine uygun hale getirilmiş bir sınavdır. Dolayısıyla görece KPSS'den daha kolay olduğu bilinmekte ve atanma olduğu takdirde mülakat vs. gibi prosedürleri olmayışı da adayların dikkatini çekmekte, bireylerin rapor alarak bu sınava yönelmesini arttırmaktadır. Şeklide görüldüğü üzere EKPSS'ye giren aday sayısı 2012 yılında 60.374 iken 2022 yılında bu sayı 95.015 kişi olmuştur. 10 yılda EKPSS'ye kriter olarak uyan engelli sayısının yaklaşık 35 bin arttığı görülmektedir.

Yıllar	Dönem	Yerleşen Aday Sayısı
2012	2	11.180
2014	4	11.838
2016	1	8.175
2018	2	4.451
2020	2	4.714
2022	1	2.218
TOPLAM	11	42.576

Tablo 3: EKPSS ile Yerleşen Aday Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Nisan, 2023

Şekilde görüldüğü üzere EKPSS adayları her iki yılda bir sınava girmekte ve açılan kontenjanlar sayesinde kamu kurumlarına yerleşmektedirler. Bu iki yıllık sınav süresi arasında 2016 ve 2022 yıllarında 1 kez, 2012,2018 ve 2020 yıllarında 2 kez ve 2014 yılında yapılan sınavda ise 4 kez kontenjan açılmıştır. Toplam yerleşen aday sayısının 42.476 olduğu görülürken, sınava her yıl yaklaşık olarak 120.000 kişinin başvurduğu göz önüne alınırsa, 10 yıl boyunca atanmış birey sayısı, her yıl başvuran birey sayısını karşılamakta yeterli görülmemektedir.

Grafik 2: Memur Olarak İstihdam Edilen Bireylerin Engel Oranları Ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 2016

Kaynak: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Mayıs, 2016.

Engelli bireylerin engel seviyesi arttıkça çalışma hayatına dâhil olma şansları da azalmaktadır. Özel sektörde karşılaştıkları sorunlar fazla olduğundan, devlet eliyle pozitif ayrımcılık yapılmasıyla sağlanacak fırsatlar onların çalışma hayatında daha fazla yer almasını sağlamak amacını taşımaktadır. Engel seviyesi %40 olan bir birey ile %80 engel seviyesine sahip bir bireyin hayatta karşılaştığı zorluklar, eğitimde, sağlıkta yaşadığı sorunlar birbirinden farklıdır. Aldıkları eğitim de, vücut fonksiyonlarının yaşattığı zorluk sebebiyle birbirinden farklıdır. EKPSS %40 ve üzeri engelli bireylerin başvuru hakkına sahip olduğu bir sınavdır. Fakat genel, işitme 1 (ilkokul seviyesinden sonra duyma engelli olan bireyler) ve zihinsel grupları kendi içinde engel oranlarına göre ayrılmamıştır. Dolayısıyla %40 görme engelli biriyle %90 görme engelli aynı sorularla sınava girmektedir. Şekilde dikkat çeken husus bu konudur. Memur olarak istihdam edilen bireylerin çoğunluğu %40-60 engel oranına sahip bireylerdir. Engel seviyesi arttıkça artan iş bulamama, çalışamama, istihdam edilememe durumu EKPSS ile de aşılamamış, yüksek engel seviyesine sahip bireyler çalışma hayatına dâhil edilememiştir. Engelli bireylerin engel oranlarına ait tek veri 2016 yılında verilmiş olup, daha sonraki yıllarda bu konuda bir istatistikî bilgiye rastlanmamıştır.

1.7. John Rawls'un Adalet Anlayışı

1.7.1. Adaletin Ortaya Çıkışı

Rawls'a göre adaletin birincil konusu toplumun temel yapısıdır. Temel yapı içinde bulunan tüm bireyler ancak bu yapının sunduğu kadar imkâna erişebilmektedirler.

Toplumun yapısının bireyler üzerindeki etkisi kaçınılmazdır ve doğuştan armağan edilmiş, hak edilmeyen, kazanılmayan başlangıç yerleri ile hayata adım atılır (Rawls, 2021: 123). Temel yapının bireyler üzerindeki bu etkisinin bilincinde olan Rawls, kusurlu bulunduğu sistemlerden bahsetmektedir.

Doğal özgürlük sistemi de bunlardan biridir. Bu sistemde kariyer kavramı tüm yeteneklilere açıktır. Biçimsel fırsat eşitliği sunan bu sistemde daha iyi imkânlarla, mevkiye, eğitime sahip olan birey her zaman daha kazançlı olmaktadır. Çünkü doğal özgürlük sistemi her bireyin ilgili pozisyona girmesi konusunda eşit haklara sahip olduğunu savunur fakat bireylerin hayata başlangıç yerini dikkate almaz. Dolayısıyla daha şanslı olanın önü açılmaktadır.

Diğer bir sistem ise liberal eşitlik ilkesidir. Bu sistemdeki düşünce pozisyonların şekli anlamda açık olmasının yeterli görülmeyip, herkesin bu pozisyonlara atanmak için eşit şansa sahip olmasıdır. Fakat bunun için de benzer yeteneklere, ve benzer başlangıç noktasına sahip bireylerin olması gerekmektedir. Rawls yeteneklerin hak edilmediğini ve kaderin keyfiliği ile dağıtıldığını savunduğu için bu sistemi de doğru bulmamaktadır. Çünkü kimse başlangıç yerini ve yeteneğini seçememektedir (Rawls, 2021: 100- 102).

Rawls demokratik bir toplum oluşturmayı amaç edinmiştir. Toplumlar demokratik olarak kendini lanse etse dahi her bireyin özgür ve eşit olmasının mümkün olmadığını ve bu durumun da iyileştirilmesi için herhangi bir uygulamanın olmadığını söyler. Hakkaniyet olarak adalet teorisini geliştirirken de toplumu özgür ve eşit bireylerin yaşadığı bir yer yapmak için demokratik kurumların müdahalesini yönlendirmeye ve bu amaca hizmet etmelerini sağlayacak bir altyapı yani ahlaki bir anlayış sağlamaya çalışmıştır. Bu anlayışla temel kurumlara özgürlük ve eşitlik sağlayacak ilkeler aşılacak, toplum bu yönde düzenlenecek ve toplumsal yapı adilleşecektir (Rawls, 2021: 77,88).

Rawls toplumda her bireyin özgür olması gerektiğine vurgu yapar. Adalet kavramını toplumdaki tüm kesimdeki bireylere fırsat eşitliği ilkesiyle dağıtılmış imkânlar olarak görmektedir. Adaletin ancak bu şekilde teoriden pratiğe döküleceğinden bahsederken, tüm sosyoekonomik gelişimin devlet kurumlarının müdahalesi ile gerçekleşebileceğini savunur. Ona göre devletin müdahale etmemesi adına sosyal adaletsizliklerin yok sayılması ve dolayısıyla bireylerin yeteri kadar imkâna erişememesi göz ardı edilebilecek bir durum değildir (Rawls, 2021: 86).

Toplumda çok çeşitli adalet bakış açılarının var olduğuna dikkat çeken Rawls bu konuda ortak bir çözüme varılabileceğini, her bireyin adalet ve adaletsizlik görüşünün farklı olduğunu fakat bu anlaşmazlığın kurumların adil olmasıyla düzenlenebileceğini belirtmektedir. Kaderin keyfiliğinden dolayı bireylerin hayatlarına zuhur eden farklılıkların ancak temel hak ve özgürlükler ile sosyal kazanımların eşit paylaşımıyla ortadan kalkacağını da ekler (Rawls, 1999: 5).

1.7.2. Kaderin Keyfiliği ve Dezavantajlılığa Bakış

Rawls tüm bireylerin içine doğduğu bir toplumsal yapıdan bahseder. Toplumsal yapıyı oluşturan temel yapının, o toplumu oluşturan ve yıllarca süregelen sosyal, ekonomik, siyasal kurumların toplum sözleşmesinden elde edilen geliri dağıtım biçimiyle bireylerin hayatını etkilediği ve toplumda eşitliği, temel hak ve özgürlükleri düzenleme biçimiyle ile de yaşayış biçimini düzenlediği, dolayısıyla her toplumun birbirinden farklı olduğu ve bu birbirinden farklı toplumlara doğan bireylerin hayat standartlarını toplumun yapısının belirlediğini söyler. Bu sebeple de toplumun yapısı her bireyin hayattan beklentisini, adaletten ne anladığını, hak ettiği yaşam standardının farkında olup olmadığı konusunda etkilidir. Bireyler toplum yapısının izin verdiği kadar statüye sahip olacak ve kendi elde etmek istedikleri hayat toplumun yapısının yansıması olacaktır. Dolayısıyla insanlar içine doğdukları toplumun sunduğu kadar adalet, eşitlik ve imkâna sahip olacaklardır. Çünkü dağılımı da toplumun yapısı belirlemektedir (Rawls, 2021: 86-87; Rawls, 2020: 32-33). Rawls doğduğumuz toplumun bize bağlı olmadığını savunur. Ona göre hangi topluma, hangi ırkta, hangi renkte, hangi yetenekle doğduğumuz tamamen rastlantıdır. Bunu kaderin keyfiliği kavramıyla açıklamıştır. Rawls toplumdaki var oluşumuzu hak ederek kazanmadığımızı, insanların ırk, renk, cinsiyet, yetenek gibi farklılıklarının sebep olduğu durumların toplumun yapısının sağladığı sosyal imkânlar ile şekillendiğini, dolayısıyla kendi sahip olduğumuz donanımlarımızın hak iddia etmek için bir sebep olmadığını savunur. Rawls'a göre toplumdaki hiçbir birey bir statüyü, cinsiyeti, rengi hak ederek elde etmediği gibi, vücut sağlığı ya da herhangi bir engelle doğmayı da hak etmemiştir. Kişilerin tüm sahip oldukları kaderin keyfi bir dağıtımıdır (Kocaoğlu, 2015: 82-83, 149; Rawls, 2020: 109).

Rawls toplumda kendi seçiminiz olmayan ve herhangi bir çaba sarf etmeden sahip olduğumuz konum ve yeteneklerin ya da akıl, ruh ve beden engellerimizin bize avantaj

ya da dezavantaj olarak dönmesini adaletsiz olarak görmektedir. Dolayısıyla eğer birey adaletsiz ve eşitliksiz bir hayat yaşıyorsa bu sorun kaderin keyfiyetiyle sahip olduklarında değil, toplumsal yapı kurumlarının adaleti dağıtma biçimindedir (Rawls, 2021: 129).

Dolayısıyla toplumun yapısının sağladığı statü, sosyoekonomik varlık, gelir dengesizliğinin ortaya çıkardığı farklı hayat standartları, kaderin keyfiyetinin eşitsizlikleri gibi faktörler kurumların sağlayacağı fırsat eşitliği ve adil dağıtımla dengeye getirilecek unsurlardır (Rawls, 2021: 129).

1.7.3. Kişi Anlayışı ve Toplum

Toplum her çeşit farklı görüşe sahip farklı yeteneklerle donatılmış ve dolayısıyla da farklı hayat standartları içerisinde yaşayan kişiler bütünüdür. Farklı birçok rengin olduğu bir yelpaze olan toplum, herkesin kendi hayat görüşünü belirttiği de bir yerdir. Nitekim böyle bir ortamda bireylerin birbiriyle anlaşması ve toplumsal uyum kolay elde edilebilecek bir sistem değildir. Toplumda bulunan her birey duruma kendi açısından bakacak, kendi çıkarını diğerinden üstün tutacak ve kendine göre iyi olanın gerçekleşmesini isteyecektir. Rawls toplumdan bir işbirliği olarak bahseder. Ona göre kişi ve kurumların kurallar ile düzenlenmesi hakkaniyet olarak adalet teorisinin bir gereğidir ve farklı bakış açılarına sahip bireylerin her birinin avantajlı konumda olmasını sağlamak bu düzenlemeyle mümkün olmaktadır (Rawls, 2021; Kocaoğlu, 2015: 64-65).

Toplum içerisindeki birçok farklı sesi işbirliğine ikna etmek elbette ki kolay değildir. Toplumun düzenlenmesi bugüne fayda sağlayacak bir çıkar anlaşması ile mümkün olmaktadır. Rawls bireylerin hayat zorlukları, yaşam standartları ile hayata dair istek ve planları arasında dengeyi sağlamasının kişi olarak tek başınalıkla elde edilebilmesinin mümkün olmadığını, yaşam koşullarını iyileştirmenin ancak iş birliği ile gerçekleştirilebileceğini öne sürmektedir. Rawls adalet teorisinin toplum ayağını tanımlarken, toplumda herkesin gönüllülikle kabul ettiği, kendi çıkarlarına dair fayda da sağlayabilecekleri, bu faydayı sağlarken de belli adalet kurallarına uyarak, kuralların gerektirdiği şekilde davrandıkları, karşılıklılık ilkesi ile eşitlik ve özgürlüğü elde ettikleri makul bir ortamdan bahseder (Rawls, 2021: 483-486; Rawls, 2020: 30).

İşbirliğinin karşılıklılık durumu her bireyin kendi çıkarını gerçekleştirmesinden geçer. Birey hem kendi iyisini gerçekleştirir, hem toplum düzenini bozmadan topluma yarar sağlar hem de toplumun uyumu sağlanır. Karşılıklılık sağlanırken tüm bireylerin fayda

gördüğü düşünüldüğünde, birey toplum içinde herkesin toplumsal sözleşmeye bağlı kaldığını bilerek kurallara uymaktadır. Karşılıklılık toplumun bütününe fayda sağlamak amacıyla haklardan feragat etmesi ve her bireyin kendi ihtiyacına göre avantaj sağlaması arasındaki dengedir. İş birliği ile makuliyet sağlanırken, herkesin kendi hayat planını gerçekleştirmesi ile de rasyonellik sağlanmış olur (Kocaoğlu, 2015: 64-67; Rawls, 2020: 28, 261).

Toplumdan bahsetmek nihayetinde toplumu oluşturan bireylerden bahsetmeyi gerektirir. Teoride bireyin yani vatandaşın bazı donanımları olması gereklidir. Ahlâki kapasitesi olan bir bireyden bahsedebilir olmak için iki unsur öne sürülmektedir. İlk olarak adalet duygusuna sahip olabilme, ikinci ise iyi olma anlayışına sahip olma yani rasyonelliktir. Ahlâki kapasite olarak adalet duygusu gelişmiş bir birey, adalet kavramının farkında olan, toplum içerisinde kabul edilen adalet ilkelerinin gerektirdiği sorumluluğu yerine getirebilen, sadece kendi çıkarı için değil toplumun bütünü yararına olan şekilde davranmayı bilen kişi demektir (Rawls, 2020: 27-28, 42-43). Kişi davranışını ortak kamusal adalet anlayışına uygun olarak yönetme yeteneği ve arzusunu geliştirdiği ölçüde adalet duygusu kapasitesi gerçekleşmiş olur (Pogge, 2007: 55).

Böyle bir birey Rawls'a göre makul bireydir. Böylece kişi sadece kendi haklarını değil tüm toplumu gözetmiş olur.

İyi anlayışına sahip olmak ise bireylerin hayattan ne istedikleri, hayat amaçları ve hedeflerinin olması, kendisi için neyin iyi olduğuna karar verecek kapasitede olması, bunu gerçekleştirebilmesi ve devamlılığını da sağlamasıdır. Bireyler bunu başarabilir ise rasyonel olarak kabul edilir (Rawls, 2020: 192).

Makullük toplumsal sözleşmeye uymaya gönüllü olan bireylerin varlığında gerçekleşir. Bireyler makul olduklarında bunun toplum için yararlı olacağı bilinciyle, kendi istekleriyle yani baskı olmadan toplumsal işbirliğini gerçekleştirirler. Siyasal adalet ancak makul vatandaşların varlığı ile oluşacaktır (Rawls, 2020;28). Baskı olmadan ikna olan kişiler toplumsal işbirliğini ahlâki açıdan cazip bulmalıdır. Sağlanan sosyal düzen ahlâki açıdan cazip bulunan sosyal düzende çıkarlarını gerçekleştirebilecekleri bir ortam olmalıdır ve toplumsal düzende bu çıkarları gerçekleştirmeye elverişli olmalıdır (Pogge, 2007: 56).

Makul olan bir kişi toplumda var olurken, sorumluluk almayı bilen kişidir. Toplumun tamamını kapsayan işbirliği içindeki birey eğer toplumun yararına olacaksa kendi çıkarı

konusunda fedakârlık etmeyi bilmelidir (Rawls, 2020: 27-29). Bu fedakârlığı yaparken makullüğün karşılıklılık ile olan bağlantısının da farkında olmalıdır. Karşılıklılık toplumda herkesin fayda gördüğü, kendi kıt kaynaklarıyla kazanamayacakları fırsatları, toplumsal iş birliği ile kazanabilecekleri bir ortam doğurur. Dolayısıyla bu toplumsal işbirliğinde karşılıklılık gereği fedakârlık ettiklerinde dâhi bunun toplumsal sözleşme için gerekli olduğunu, daha açık bir ifade ile toplumsal bütün için denge kurduğunu bilmektedirler. Bu iki kapasite sayesinde bireyler özgür ve eşit yaşayabilen vatandaşlar olabileceklerdir (Rawls, 2020: 168-170).

1.7.4. Kurumlar

Rawls'a göre iyi düzenlenmiş bir toplum, karşıt yurttaş çıkarları ve değerleri karşısında ortak siyasi adalet anlayışına bağlılığı istikrara kavuşturacak belirli siyasi erdemleri varsayar. Siyasi anlaşmazlıklarla karşı karşıya kalan vatandaşların birbirleriyle adil bir şekilde ilgilenmeye, esaslara dayalı olarak tartışmaya ve diğerlerinin argümanlarına duyarlı olmaya istekli olmaları gerekir. Birbirlerine güven, saygı ve hoşgörü göstermeli ve başkalarıyla orta yolda buluşmaya hazırlıklı olmalıdırlar. Siyasi süreci kabul edilen çerçevesi içinde algılanan adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik çabalarını sürdürmeye kararlı olmalıdırlar (Pogge, 2007: 138). Fakat toplum iyi düzenlemeye çalışılırken oluşturulan işbirliğinde, herkes kendi çıkarları doğrultusunda ve kendine göre haklı gerekçeleriyle en büyük hakka sahip olmak isteyebilmektedir. Çok sesli olan toplumda oluşturulacak kurallar ile düzeni sağlayabilecek unsur ise kurumlardır. Rawls kurumların toplum işbirliğiyle meydana gelen ve her bireyin eşit hakka sahip olmasını sağlayacak dağılımı yapan, toplum düzeni için sorumluluk yükleyen, sosyoekonomik ve siyasal kuralları uygulayan sistemler olduğunu söyler. Bir başka deyişle kurumlar toplumu düzenleyen, ortaya çıkan çatışmaları uzlaştıran, bütüne fayda felsefesi olan, temel hak ve ödevlerin oluşturulması ve uygulanmasında rol oynayan kurallar bütünüdür. Toplumun temel yapısı, toplumsal işbirliği ve kurumlar birbiri ile ilişki sonucu oluşmuşlardır. Şöyle ki toplumun temel yapısını kurumlar meydana getirmektedir. Makul ve rasyonel bireylerin oluşturduğu toplumun eşit ve özgür olarak var olabilmesini de yine kurumlar sağlamaktadır (Rawls 2021: 83-87).

1.7.5. Orijinal Pozisyon ve Bilgisizlik Peçesi

Kıtlık koşullarında, benzer ilgi ve ihtiyaçlara sahip kişiler, birçok kişinin istediği malların dağıtımı konusunda birbiriyle yarışan çıkarlara sahiptir. Adil düzeni sağlanmamış toplumdaki kurumlar bireylere temel hak ve özgürlüklerini eşit şekilde dağıtamamış olabilir ya da bu haklar onların avantajlarını ya da dezavantajlarına göre farklılık gösteriyor olabilir. Rawls toplumsal düzeni sağlamak konusunda tüm katılımcıların adil olmasını sağlayacak orijinal konumu gerekli görmüştür (Pogge, 2007: 64).

Rawls toplumda ortaya çıkan çıkar çatışmalarını dengelemek yerine, sözleşme taraflarını bilgiden mahrum bırakarak bunları dengelemenin mümkün olduğunu söyler. Burada her bir tarafın, bu ayırt edici özellikleri (cinsiyeti, ten rengi, yetenekleri, mizaç, zevkleri, özel ilgi alanları, değerleri ve dünya görüşü) hakkında hiçbir şey bilmeden potansiyel bir katılımcının çıkarlarını temsil ettiği hayal edilir. (Pogge, 2007: 65; Rawls, 2020: 38) Diğer bir deyişle Rawls tarafların koşulları ve bilgileri, inançları ve çıkarları göz önüne alındığında ilkeler üzerinde anlaşmanın en iyi yolunun bu kurgusal olduğunu düşünmektedir. Aksi takdirde birey kendi çıkarını güvence altına almak isteyecek ve adil olmaktan uzaklaşılacaktır (Rawls, 1999: 102).

Rawls'a göre orijinal konumda, insanların ihtiyaçları ve çıkarları tüm potansiyel katılımcılar tarafından bilgisizlik peçesi sayesinde adil bir şekilde temsil edilir. Bir sosyal düzen, ancak adil bir anlaşmanın, bu sosyal düzen altında yaşayacak tüm bireylerin çıkarlarını eşit şekilde dikkate alan bir anlaşmanın konusu olabilirse adil olarak kabul edilecektir (Pogge, 2007: 66).

Orijinal pozisyonun tarafsız olmasını sağlayacak işlevi yerine getirecek olan bilgisizlik peçesidir. Rawls'a göre peçe sayesinde bireyler hem eşit olacak hem de objektif kararlar verebileceklerdir. Rawls'un adalet ilkelerine ulaşabilmek için kullandığı bilgisizlik peçesi orijinal pozisyondan ayrı düşünülmemektedir. Birbirini tamamlayan kurgusal bir dengenin parçasıdır.

Rawls bilgisizlik peçesi olmadan bireylerin önyargısız olamayacağını, toplumsal sözleşme içinde adalet ilkelerini belirlemeye çalışırken kendi istek ve arzularına yenik düşeceklerini belirtmektedir. Bilgisizlik peçesi işte bu sorunu ortadan kaldıran ve hem taraflar hem de toplum adına seçim yaparken adil olmalarını sağlayan gerekliliktir (Kocaoğlu, 2015: 47).

Bilgisizlik peçesi adalet ilkelerini bireyin seçmesini sağlarken, bunu onun toplumdaki sınıfı, statüsü, ırkı, cinsiyeti, zekâsı, sahip olduğu avantaj ya da dezavantajları ve yetenekleri hakkında tüm bilgilerden yoksun bırakarak yapar. Bireyler kendileri için olan iyiyi ve doğruyu bilmedikleri gibi, toplumun sahip olduğu ekonomik durum, siyasal özellikleri ve kültürü gibi unsurlar hakkında da bilgisizdir. Birey tamamen soyutlanmış olarak tarafsız karar vermeye uygun hale getirilmektedir. Öyle ki kendi durumları hakkında bilgisi olmayan bireyler, her olasılığı göz önünde bulundurarak seçim yapacaklardır (Kocaoğlu, 2015: 50). Başka bir ifadeyle orijinal pozisyonda bilgisizlik peçesi altında olan bireyler Rawls'a göre toplum için en adil kararları verecek bireylerdir. Bilinmezlik peçesi altındaki kişi kendi çıkarına olan ilkeyi bilmediği için toplumdaki herhangi bir konumda olabileceğini varsayarak toplumun bütününe uygun karar vermeye çalışacaktır. Bu kişiler kimin avantajlı ya da dezavantajlı, kimin yetenekli yada yeteneksiz, kimin toplumda ön plana çıkan donatılara sahip olduğunu bilmediği için kendini herkesin yerine koyup herkes için adaletli olanı seçmeye çalışacaktır (Rawls, 1971: 148 akt. Şanver, 2019: 69).

Rawls orijinal pozisyonda bilgisizlik peçesi altında olan bireylerin ayrıca rasyonel olduklarını da söyler. Rasyonel kişi kendi iyisini bilen, hayat amacı ve planı olan, kendi iyisini gerçekleştirme ve sürdürme eğilimi olan bireydir. Rawls bilgisizlik peçesi sayesinde de bireyin kendi iyisini de bilmediğinden bahseder. Birey kendi çıkarına olacak durumu bilmemektedir fakat adaletin gereklerinden haberdardır. Diğer bir deyişle kendi iyisini bilmeden toplumun bütününe sağlanacak adalette eşitlik, özgürlük, refah gibi ilkeleri aramaktadır. Bunları birincil değerlere sahip oldukları için yapabileceklerini savunur. Birincil değerler Rawls'a göre kişinin hakları, eşitliği, özgürlüğü, toplumdan elde ettiği paydır. Kişiler bu amaçlar doğrultusunda karar vermektedirler (Rawls, 2017: 42).

Bilgisizlik peçesi altındaki bireyler rasyonel olma yanında ayrıca makuldürler. Rasyonellik sayesinde bireyler toplumda hangi konumda olduklarını bilmedikleri için her türlü olasılığa ait çıkara göre karar verilirken, makullükle ise bunu hayat isteklerine göre ya da çıkara göre toplumda beraber yaşayacak bireylerin ortak alanı için en iyisini istemektedir (Kocaoğlu, 2015: 52).

Rawls'un orijinal pozisyonda ele almak istediği konu kişisel çıkarlardan arınmaktır. Rasyonel bireyler kendi iyisini gerçekleştirmeye çalışan, sevdiği, değer verdiği amaçlara

ulaşmak için gayret gösteren, toplumdaki bireylere karşı da beslediği iyilikseverlik ve sevgi gibi duyguları barındıran kişilerdir. Dolayısıyla orijinal pozisyonda bu durumda ortadan kalmaktadır. Bireyler birbirlerine karşı kayıtsızdırlar. Taraflar birbirlerine karşı hiçbir çıkar gözetmemeli ve menfaatlerini korumamalıdırlar. Var olan statülerinin getireceği ayrıcalık konusunda bilgi sahibi olmadıklarında birbirlerini kıskanarak motive olmayacakları da kurgulanmaktadır. Böylece taraflar birbirlerinden üstün gelmeye çalışmayacak, çıkarları doğrusunda hareket etmeyecekler ve dolayısıyla tüm taraflar için en iyi ve yararlı olanı yapmaya çalışarak adil olanı gerçekleştireceklerdir (Freeman, 2007: 149).

1.7.6. Adalet İlkeleri

Adalet ilkelerinin ilki özgürlüğü konu almaktadır. Rawls özgürlüğü eşitliğe öncül kılmıştır. Teorinin adaleti oluşturan ilkeleri tek başına düşünülemez. Hem özgürlük hem de eşitlik birbirini tamamlamaktadır. Birinin yokluğunda diğ erinden söz edilemez. Toplumdaki bireylerin özgürlüğü de yine toplumun temel yapısı tarafından belirlenmekte ve temel hak ve özgürlüklere erişim şekillenmektedir. Özgürlükten bahsederken bu özgürlüğün tanımını yapan, sınırını belirleyen, toplumun her kesimine uygulanabilen kurallar olduğu da belirtilmektedir.

Rawls özgürlüğü iki adımda değerlendirir. İlk olarak siyasi hakları konu alırken, ikinci olarak toplumdaki ekonomik refahtan bahseder. Sosyoekonomik eşitsizliklerin bireylerin özgürlüğü etkilediğini vurgulamaktadır.

Toplumdaki her vatandaşın sahip olması gereken özgürlükler şöyledir; öncelikle siyasi haklar, düşünce özgürlüğü, konuşma özgürlüğü, mülk edinme özgürlüğü, keyfiyet ile tutuklanmadan korunma özgürlüğüdür. Rawls bu özgürlüklere toplumda her kesimden bireyin adil bir şekilde sahip olduğu durumu adalete uygun kabul etmektedir. Toplumda herhangi bir üstünlük bulunması ve her birey için eşitlik sağlanamaması durumu adaletle çelişmektedir. Rawls özgürlüğün toplumda adil bir şekilde var olabilmesi için, toplam refahı sağlayan zenginliğin gelir eşitsizliğine uğramadan dağıtılmasını sosyal kurumlar yoluyla olabileceğini de ayrıca belirtmektedir.

Rawls ayrıca adalet ilkelerini lexical düzen dediği bir düzenle sıralamaktadır. Bu sıralamaya göre özgürlük sağlanmadan sosyoekonomik düzenlemeye geçilememektedir. Ona göre özgürlük ancak daha özgür olabilmek adına sınırlanabilmektedir. Bireyler

diğerleri ve devlet tarafından sınırlanmadığı sürece özgür görülmektedir. Özgürlük toplumun temel yapısı ile belirlenir ve hukuk tarafından kısıtlanabilmektedir. Fakat bu kısıtlama yumuşak olmalı bireyi engellememelidir.

Rawls'a göre toplumda belli özgürlük kurallarının tanımlanmış olması, her kesimin bu hakka etkin bir şekilde ulaşabileceği anlamına gelmemektedir. Bireyin avantaj ve dezavantaj varlığı özgürlüğe erişimde önemli rol oynamaktadır. Toplum içerisinde daha avantajlı olan bireyler, rasyonel bir birey olarak kendi hayat amaçlarını uygulama konusunda şansa sahip olabilmektedir. Fakat dezavantajlı bireyler için bu durum birçok yönden kısıtlanabilmektedir. Rawls dezavantajlı kesimin özgürlüğe erişimi konusunda desteklenmesi taraftarıdır. Özgürlük en dezavantajlı kesim için de eşit bir şekilde ulaşabilir olduğunda sosyal adaletten bahsetmek mümkündür. Toplumda var olan sosyoekonomik eşitsizlikler düzenlenmeli, özgürlük her vatandaşa adil olarak kullanılmalıdır. Rawls bu durumun adaletin ikinci ilkesi ile düzenleneceğini belirtmektedir (Kocaoğlu, 2017: 74-79).

Adaletin ikinci ilkesi iki kısımdan oluşmaktadır. Buna göre adalet ilkeleri toplumdaki sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri düzenlerken;

- a) İlk olarak onların hakkaniyetli fırsat eşitliği koşulları altında herkese açık olan makam ve mevkilerle bağlantılı olmaları,
- b) İkinci olarak toplumun en az avantajlı üyelerine en büyük yarar sağlamaları gerekir. (fark ilkesi)(Rawls, 2021: 71).

Rawls bu ilkeler arasında da lexical düzenden bahseder. Ona göre birinci ilke ikinciden önce gelmektedir. Birinci ilke ile ikinci arasındaki farkı belirtirken Rawls birinci ilkenin toplumdaki bireylerin özgürlüklerini, haklarını ve sınırlarını belirleyerek bunu anayasal olarak güvence altına almayı, ikinci ilke ile ise toplumda bulunan sosyoekonomik eşitsizliklerin adil fırsat eşitliği ve fark ilkesiyle düzenlenmesini anlatmaktadır. İki ilkeden bahsederken sadece birinci ilkenin siyasal düzenlemeleri olduğunu ikinci ilkenin ise böyle bir işlevi olmadığını söylemek fikrinde olmamaktadır. Ona göre bu iki ilke toplumu düzenlerken birbirini tamamlayan parçalardır. İki ilkenin de düzenlediği bölümler gereği farklı rolleri vardır. Toplumun temel yapısını oluşturan bu roller hem vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini belirlemek hem de özgürlüğünü elde etmiş bu bireylerin sosyoekonomik adalet içinde yaşamalarını sağlamaktır ki adaletin iki ilkesi de bu rollerde eşgüdümlü çalışmaktadır (Rawls, 2021: 77).

Rawls ikinci ilkede “herkesin avantajı” ve “herkese açık olma” unsurlarına dikkat çekmektedir. Bu ilkelerin toplumun düzenlenmesinde başat rol oynadığını, toplumda sağlanan hak, toplumun düzen ve idaresindeki sorumluluğun yönetilmesini sağladığını ve yanı sıra avantajların da adaletli şekilde dağıldığını belirtir. Temel özgürlükleri koruyan ile sosyoekonomik eşitsizlikler konusunda adalet belirleyen görüşün birbirinden farklı olduğunu fakat ikisinin de birbirine ihtiyaçları olduğunu vurgular (Rawls, 2021: 90).

Peki, adaletin ikinci ilkesi neyi neden düzenlemektedir? Rawls bireylerin toplum içine doğarken seçme şansının olmadığını ve doğdukları toplumun temel yapısına göre hayatlarının, hayat planlarının, beklentilerinin şekillendiğini söylemektedir. Doğuştan gelen daha az avantaja sahip olma durumu, hak edilmemiş eşitsizlikler ve şanssızlıklar bir kazanım olmadığı gibi, insanlar içine doğduğu doğal yetenekli ve şanslı başlangıç konumunu da hak etmemişlerdir. Bu kaderin keyfilidir ve şans faktörü rol oynamaktadır. Fakat bu durum toplumdaki temel yapının bu eşitsizliği gidermemeye bir mazereti sayılmamaktadır. Çünkü toplumda yetenek ve şansın eşitsiz dağılımı her zaman var olmuştur. Bireyin daha az avantaja sahip olarak doğması gayri adil değildir. Toplumda birçok farklı kesimden bireyin bulunması normal karşılanması gereken bir durumken burada sorun kurumların bu eşitsizliği düzenlemede eksik kalmasıdır. Sosyal düzen bireyin koyduğu kurallarla düzenlenebilen ve eşitsizliklerin giderilebileceği bir alandır. Temel yapı eşitsizlikleri daha az avantajlı olanların lehine düzenleyebilmelidir (Rawls, 2021: 101-129). Rawls burada bireylerin kendi seçimlerinden kaynaklanmayan ve temel yapı tarafından şekillenen hayatlarının eşitsiz yanlarını düzenlemeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de geliri yeniden dağıtma amacıyla değil, eşitsizliği gidermek için pozisyonları açık tutmaya özen göstermektedir (Kocaoğlu, 2015: 80-81).

Rawls’a göre toplumda var olan doğuştan elde edilmiş ve doğal yeteneklerle gelen eşitsizlikler telafi edildiği takdirde adaletten bahsedilebilir. Toplumun temel yapısı ve buna dayanan kurumları tüm bireylere eşit imkânları sağlamalı ve bunu yaparken fırsat eşitliği ilkesine dayandırılmalıdır. Toplum daha az avantajlı bireylere daha fazla özen göstermelidir (Rawls, 2021: 128). Adil fırsat eşitliği ilkesi kaderin keyfiliği sebebiyle farklı başlangıç noktasındaki bireylerin sahip olduğu ırk, cinsiyet, yaş, doğal yetenek ve engellilik durumu gibi farklı faktörlerin ortadan kaldırılmasını ve her bireyin kendi hayat planını gerçekleştirmek için her pozisyonun açık ve ulaşılabilir olduğu bir düzen sağlamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken her bireyin eşit temel hak ve özgürlüklere sahip

olmasını, aynı eğitimi almasını ve dolayısıyla sağlanan temelle adaletli bir yarışa girmelerini gerçekleştirmeyi amaçlar (Bağder, 2020: 115). Rawls’a göre sosyal adaletten bahsedebilmek için toplumun içindeki sosyoekonomik eşitsizlikler, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, bireylerin ailelerinin konumundan kaynaklanan durumları göz ardı edilmemelidir. Herkese açık pozisyon demekle Rawls sadece bu pozisyonlara bireyleri yerleştirmede fırsat tanımayı değil, bu pozisyona yerleştirmek için gerekli eğitimi almaları konusunda da adil bir eşitliğe sahip olmaları gerektiğini savunur. Doğal yetenekli bireylerin açık pozisyonlara gelmesi bu ilke için yeterli değildir. Herkesin eşit eğitimi alıp adil yarışacağı bir şekilde ancak pozisyonlara yerleşim adil olabilir (Gül, 2008: 111& Alkan, 2018: 44. akt. Cebe, 2020: 47).

Adil fırsat eşitliği Rawls’un düzeninde fark ilkesinden önce gelmektedir. Fırsat eşitliği daha sonra fark ilkesiyle de desteklenmektedir. Fark ilkesi toplumda en dezavantajlı kesimin en yüksek fayda almasını sağlamakla ilgilidir. Rawls’a göre “Daha iyi durumda olanların yüksek beklentileri sadece ve sadece onların toplumun en dezavantajlı üyelerinin beklentilerini iyileştirmek için olan bir projenin parçası olarak çalıştıkları zaman adildir.” (Rawls, 2021; 103). Bu ilkeyle bireyin kendi sahip olduğu donanım, kazanç, yetenek düşük ya da yüksek fark etmeksizin mevcut eşitsizliklerin hem bireyin kendisi hem de toplumun tüm kesiminin yararına olacak şekilde düzenlemesi sağlanır (Rawls, 2021: 97). Kaderin keyfiliği ile doğal olarak daha iyi konumda olan birey ancak dezavantajlı bireylerin toplum içerisindeki durumunu iyileştirdiği sürece oldukları konumda kalabilmektedirler. Böylece hem dezavantajlı bireylere katkı sağlanarak toplumun sosyoekonomik adaletsizliği bertaraf edilirken, denge sağlanır ve karşılıklı bu etkiyle toplumda adil bir işbirliği gerçekleşmiş olur (Eryılmaz, 2020; 235. akt. Aydın, 2021: 70).

Rawls fark ilkesinin karşılıklılık durumunu kardeşlikle bağdaştırmaktadır. Kardeşlik toplum içinde bağlılığı ve dayanışmayı ifade etmektedir. Burada daha az avantajlı durumda olanların yararına olmadıkça çıkar elde etmeme durumunu istemek vardır. Aile içinde aile bireyleri tüm ailenin yararına olmadıkça kazanmayı istememektedirler. Bu açıdan Rawls fark ilkesiyle aile kavramını benzetmektedir (Rawls, 2021: 131).

2. BÖLÜM: METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Bu araştırma metodolojik olarak nitel tarzda olup, nitel araştırma “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir.” (Yıldırım& Şimşek, 2018: 41). Engelli bireylerin EKPSS’ye katılımı, EKPSS uygulamasında ortaya çıkan olası sorun alanları, bu sorunlara neden olan olası etmenleri ve EKPSS’ye yönelik deneyimlerini tespit etmek amacıyla fenomenoloji deseni tercih edilmiştir. Fenomenoloji bireylerin deneyimlerine ilişkin verileri rapor ederken, katılımcıların bu deneyimlerinin ortak özelliklerini de bulmaya yardımcı olmaktadır (Moustakas, 1994. Akt: Creswell, 2018; 77). Sosyal ve sağlık bilimleri, sosyoloji, psikoloji gibi bilim dallarında sıkça kullanılan desen, olguları yorumlama fırsatı sunmaktadır (Creswell, 2018; 77).

Araştırma tekniği olarak yarı yapılandırılmış mülakat kullanılmış ve açık uçlu sorularla katılımcıların kendi düşüncelerini daha özgür ifade edebilmeleri için olanak sağlanmaya çalışılmıştır.

2.2. Araştırmanın Soruları

Araştırmanın soruları 6 demografik ve 10 araştırma konusunu içeren sorudan oluşmaktadır.

Demografik sorular:

- Yaşınız ve cinsiyetiniz?
- Medeni durumunuz?
- Yaşadığınız şehir?
- Eğitim durumunuz? Mesleğiniz?
- Gelir durumunuzu nasıl tanımlarsınız?

Araştırmanın konusu ile ilgili sorular:

- Engel türünüz ve engel seviyeniz nedir?
- Nasıl bir eğitim hayatı geçirdiniz? (Okulunuz, karşılaştığınız sorunlar, eğitimin yeterliliği...)

- EKPSS sınavına hangi eğitim derecesinden ve kaç defa girdiniz?
- Atandıysanız kaçınıcı defada gerçekleşti? Atanamadıysanız bu durumun sizin psikolojinizi, moralinizi, sosyal hayatınızı nasıl etkiledi?
- EKPSS'ye girdiğinizde sınavı engel türünüze ve seviyenize uygun buldunuz mu?
- Sizce EKPSS sınavındaki kategorileri (genel, görme, işitme, zihinsel) yeterli buluyor musunuz? Adaleti konusunda ne düşünüyorsunuz?
- EKPSS' de sınava girdiğinizde diğer engelli bireylerle yarışırken kendinizi eşit şartlarda hissettiniz mi? (Kendi kategoriniz içinde)
- Sizce EKPSS her seviyeden ve türden engelli için fırsat eşitliği sağlamakta ne kadar başarılı? Ne derece memnunsunuz?
- Sizce EKPSS' den en çok fayda sağlayan engel türü ve seviyesi hangisi? Neden?
- Siz EKPSS sınavında herhangi bir değişiklik yapılmasını ister miydiniz? Eğer sınavı siz düzenliyor olsaydınız nasıl tasarlardınız?
- Bu konuda devlet politikalarından herhangi bir beklentiniz var mı?

2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini EKPSS'ye başvurup, sınavı deneyimlemiş, istihdam sağlamış ya da sağlamamış, engelli bireyler oluşturmıştır. Araştırmada kategori olarak belirli bir engel türü ve seviyesi şartı aranmamış, sınava girmiş olması yeterli olan 15 engelli birey katılmıştır. Görüşmeye katılan bireylerin kartopu yöntemiyle ulaşılmış ve görüşmeler 14 birey ile telekonferans yoluyla yapılırken, işitme engelli bir birey ile online yazı ile yapılmıştır.

2.4. Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile elde edilmiştir. Engelli bireylerle önceden iletişime geçilmiş, görüşme hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Görüşme yapabilecekleri müsait gün ve saat belirlenmiş, uygun oldukları gün ve saatte görüşmeler yapılmıştır. Bireylere görüşme sırasında ses kaydı alınacağı hakkında bilgi verilmiştir. 14 bireyden alınan ses kayıtları daha sonra yazıya dökülmüştür. Görüşmelerin en kısısı 10:23 dakika, en uzununu ise 58:05 dakika sürmüştür. İşitme engelli 1 bireyin yazı ile olan görüşmesi de eklenmiştir.

2.5. Araştırma Verilerinin Analizi

Ses kaydına alınan veriler yazıya döküldükten sonra elde edilen verilerin birbiri arasında ilişki kurmak ve araştırmanın amacına hizmet edecek sorunları saptamak amacıyla analizde MAXQADA 2024 programı kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakatla elde edilen veriler içerik analizi tekniğı kullanılarak çözümlenmeye çalışılmıştır. "İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır." (Yıldırım & Şimşek, 2018: 242). Analiz boyunca 15 bireyin görüşme deşifreleri tekrar tekrar okunarak bireylerin sorunları ana ve alt kodlar kullanılarak kategorize edilmiştir. Bu kodlar kod matrisi ve kod-alt-kod modeli görsel araçları kullanılarak açıklanmaya çalışılmış, doğrudan alıntılar da eklenerek analiz tamamlanmıştır.

3. BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Bulgular

3.1.1. Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular

	Yaş	Cinsiyet	Medeni durum	Eğitim durumu ve mesleği	Çalışma durumu	Engel türü	Engel seviyesi	Gelir durumu
K1	28	Kadın	Bekar	Yüksek Lisans Öğrenci/ Tarih	Çalışıyor	Görme Engelli	%90	Orta
K2	24	Kadın	Bekar	Lisans/ Diyetisyen	Çalışmıyor	Ortopedik Engelli	%40	Orta
K3	30	Kadın	Evli	Lisans/ Ziraat Mühendisi	Çalışmıyor	İşitme Engelli	%49	Düşük
K4	40	Erkek	Bekar	Lisans/ Memur	Çalışıyor	Görme Engelli (Tek Gözü Protez Takılmış)	%49	Orta
K5	34	Kadın	Evli	Doktora /memur	Çalışıyor	Kronik Hastalığı Olan Engelli. (Böbrek hastalığı. Nakil yapılmış.)	%82	Orta
K6	29	Erkek	Bekar	Lisans/ işletme/ memur	Çalışıyor	Kronik Hastalığı Olan Engelli. (Ülseratif kolit hastalığı)	%50	Orta
K7	31	Kadın	Bekar	Lisans/ memur	Çalışıyor	Ortopedik Engelli (kas hastalığı)	%88	Orta
K8	38	Erkek	Evli	Lisans/ öğretmen	Çalışıyor	Görme Engelli	%100	Orta
K9	24	Kadın	Bekar	Önlisans/ öğrenci	Çalışmıyor	Ortopedik Engelli	%74	Orta

						(Serebral palsi)		
K10	27	Kadın	Bekar	Lisans/ sosyolog/ memur	Çalışıyor	Görme Engelli	%90	Orta
K11	29	Kadın	Bekar	Lisans/ Sosyal çalışmacı	Çalışıyor	Görme Engelli	%90	Düşük
K12	39	Erkek	Evli	Lisans/ memur	Çalışıyor	Görme Engelli	%90	Orta
K13	36	Erkek	Bekar	Lisans/ memur	Çalışıyor	Ortopedik Engelli (Omurilik felci)	%86	Orta
K14	30	Erkek	Bekar	Lisans/ Sosyal çalışmacı	Çalışmıyor	Ortopedik Engelli	%64	Orta
K15	21	Kadın	Bekar	Önlisans/ tekniker	Çalışmıyor	Görme Engelli	%59	Orta

Tablo 2: Katılımcı Engelli Bireylerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmadaki 15 katılımcı engelli bireyin 9'u kadın, 6'si erkektir. Katılımcılardan 7'sinin yaşı 20-30 aralığında yer alırken, 8'i 30-40 yaş aralığındadır. Katılımcılardan 11'i bekar, 4'ü evlidir. Katılımcıların 10'u lisans mezunu, 1'i yüksek lisans öğrencisi, 1'i doktora öğrencisi, 1'i önlisans mezunu, 1'i önlisans öğrencisidir. Katılımcılardan 5'i çalışmazken, 10'u çalışmaktadır. Katılımcıların 7'si görme engelli, 5'i ortopedik engelli, 2'si kronik hastalığa sahip engelli ve 1'i işitme engellidir. Engelli bireylerin 5'inin engel seviyesi %40-%60 arasında, 2'sinin %60-%80 arasında, 8'inin ise %90 ve üzerindedir. 13'ü gelir durumunu orta olarak, 2'si düşük olarak tanımlamıştır.

3.2. Eğitim Hayatında Karşılaşılan Sorunlara Dair Bulgular

Araştırmada ilk olarak EKPSS'de ki başarıyı birincil etkileyen faktörlerden olan eğitim hayatı ele alınmıştır. Bireylerin nasıl bir eğitim hayatı geçirdikleri öğrenilmiş, yaşadıkları sorunlar ortaya çıkarılmıştır.

Engelli bireylerin eğitim hayatında karşılaştığı sorunlar alınan görüşler neticesinde ana kod ve alt kodlar kullanılarak kategorize edilmiştir. 5 ana kod ve alt kodları ders ve materyal sorunları, eğitimin kalitesi, engelle ilgili sorunlar, öğretmen ve arkadaş sorunları ile diğer sorunlar başlıkları altında toplanmıştır.

Aşağıdaki şekilde engelli bireylerin eğitim hayatına katılırken karşılaştığı sorunların engel türüne göre dağılımı gösterilmiştir:

Kod Sistemi	işitme engelli	kronik hastalar	ortopedik engelliler	görme engeller
▼ eğitimde karşılaşılan sorunlar				
▼ diğer sorunlar				
● psikolojik sorunlar	■			■
● düzenlemeler yetersiz			■	■
▼ öğretmen ve arkadaş sorunları				
● akran zorbalığı	■		■	■
● öğretmenlerin bilgisizliği ve duyarsızlığı	■			■
▼ engelle ilgili sorunlar				
● engelin ders çalışmaya olumsuz etkisi				■
● hastalık sebebiyle eğitime uzak kalmak			■	■
● ulaşım araçlarında yaşanan sorunlar			■	
▼ eğitimin kalitesi				
● eğitimdeki yanlış uygulamalar			■	
● eğitimde düşük verim	■		■	■
▼ ders ve materyal sorunları				
● matematik dersinde sıkıntı			■	■
● kaynak kitap sıkıntısı				■
● sesli kitap olmaması ve tarayıcı sorunları				■

Şekil 1: Eğitim Hayatında Karşılaşılan Sorunların Engel Türüne Göre Dağılımı Kod Matrisi

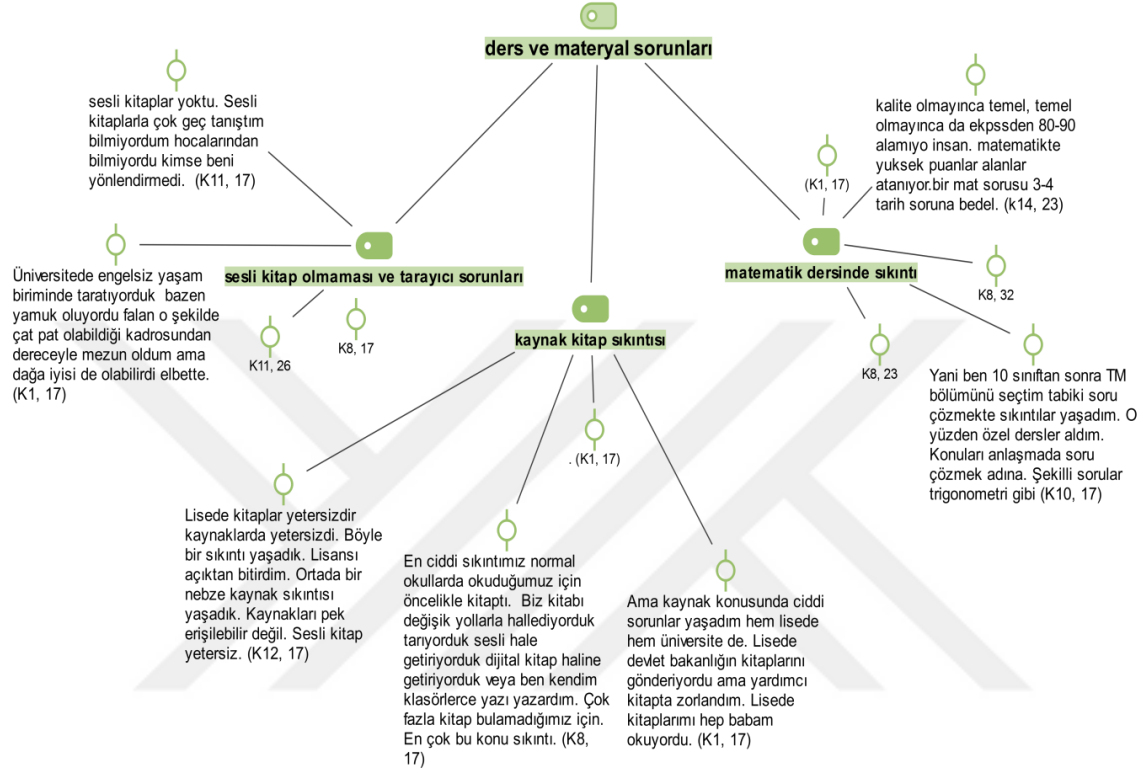
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Oluşturulan kod matrisi ana kod ve alt kodlarıyla beraber engelli bireyler işitme, ortopedik, görme engelli ve kronik hastalığa sahip olanlar olarak kümelenerak analiz edilmiştir. Görüşlere göre en fazla sorunla karşılaşan engel grubunun görme engelliler olduğu, kronik engellilerin ise herhangi bir sorunla karşılaşmadığı, ortopedik engelli ve işitme engelli bireylerin görme engelli bireylerden daha az sorunla karşılaştığı görülmektedir. Görme Engelli bireylerin en fazla ders ve materyal sorunu yaşadıkları görülürken, sesli kitap ve tarayıcı sorunu, kaynak kitap sıkıntısı ve matematik dersinde sorun yaşamaları alt kodları içerisinde, sesli kitap ve tarayıcı sorunuyla daha fazla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Matematik dersinde zorluk yaşayanlar arasında ortopedik engelli birey görüşü de yer alırken kronik hastalığı olan engelli bireylerin ve işitme engelli bireyin bu konuda zorluk çekmediği ifade edilebilir. Görme, işitme ve ortopedik engelli bireylerin akran zorbalığına maruz kaldığı görülürken, görme engelli bireylerin bu konuda diğer engel gruplarından daha fazla sorunla karşılaştığı ortaya çıkmıştır. Görme ve ortopedik engelli bireylerin karşılaştıkları sorunlar arasında hastalık sebebiyle eğitime uzak kalmayı içeren ifadelerin çoğunlukta olduğu saptanırken, ortopedik, işitme ve görme engelli bireylerin aldıkları eğitimin verimi konusunda sorun olduğu görülmektedir.

3.2.1. Ders ve Materyal Sorunlara Dair Bulgular

Eğitime dair sorunlardan olan ders ve materyal sorunları 3 alt koddan oluşmaktadır.

Katılımcıların ders ve materyal ile ilgili karşılaştıkları sorunlarına dair düşünceleri şöyledir:

Şekil 2: Ders ve Materyal Sorunlarına İlişkin Düşüncelerin Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

Eğitime erişirken ders ve materyal konusunda sesli kitap ve tarayıcı sıkıntısı çeken diğer katılımcıların görüşleri şöyledir:

“En ciddi sıkıntımız normal okullarda okuduğumuz için öncelikle kitaptı. Biz kitabı değişik yollarla hallediyorduk tarıyorduk, sesli hale getiriyorduk dijital kitap haline getiriyorduk veya ben kendim klasörlerce yazı yazardım. Çok fazla kitap bulamadığımız için. En çok bu konu sıkıntı.” (K8)

Tarayıcı sorunu yaşayan K10’un ifadesi ise şöyledir:

“2017’de de Eskişehir’de okudum. Oradan mezunum. Kitap kaynak sıkıntısı çektim tarama konusu sıkıntılıydı sonra kütüphaneye tarama araçları gelince sıkıntı yaşamadık. Kitaplarımızı taradı sonra mp3e dönüştürüyorduk.” (K10)

K8’innormal okullarda sesli kitap olanağının bulunmaması durumunu kendi imkânlarıyla çözmeye çalışmış olduğu görülürken, K10’un ise okuldaki tarayıcı olanağı

iyileştirildiğinde sorunun kalmadığı ifadesiyle eğitime erişebilirlikte kurumların gerekli tertibatı sağlamasının bireylerin sıkıntılarını giderdiği ve eğitim hayatına tam katılımdaki sorunun bireyin engelinin değil, kurumlardaki olanaklar ile doğrudan alakalı olduğu anlaşılmaktadır.

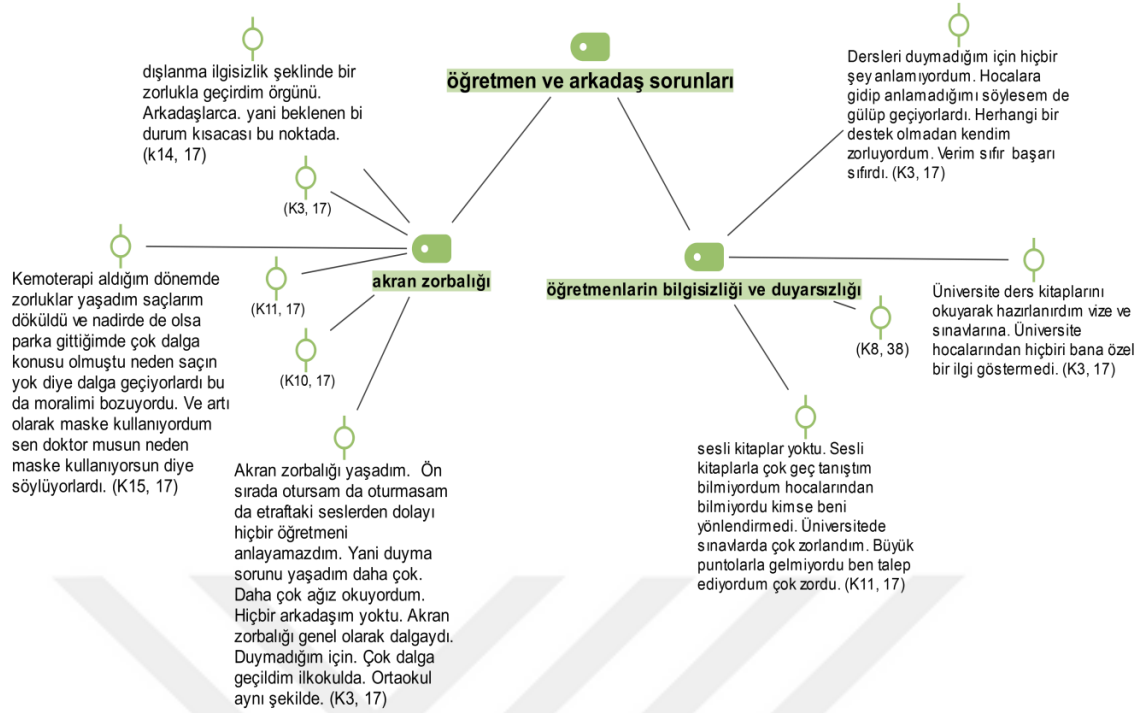
Matematik dersinde sorun yaşadığını dile getiren K14 yeterli eğitim alamadığı, engeli yüzünden düzenli bir eğitim hayatı olamadığı için matematik gibi sayısal derslerde temeli olmadığını, bu durumun onu diğer EKPSS adayları arasında yarışırken olumsuz etkilediğini, matematiği iyi bilmenin sınavlarda avantaj sağladığını ama kendisinin yeterli eğitimi olmadığını vurgulamıştır.

Yine K1 “Matematik dışında herhangi bir sorun yaşamadım.” ifadesiyle tek sorununun matematik olduğunu belirtmiştir.

Yapılan görüşmelerde görme engelli katılımcıların matematikte şekilli olan sorular nedeniyle öğrenmekte zorluk çektikleri, diğer derslerden daha fazla zorlandıkları görülmüştür. Yine okula ara veren ve okul düzeni sağlayamayan katılımcıların da matematik gibi temel gerektiren derslerde sıkıntı çektiği ifade edilebilir. Engel türlerine göre eğitim sorunlarının da değiştiği gözlemlenmiş olup, kronik hastalığa sahip olan katılımcıların eğitime erişimde sorun yaşamadığı belirlenmiştir.

3.2.2. Öğretmen ve Arkadaş Sorunlarına Dair Bulgular

Eğitime dair sorunlardan olan öğretmen ve arkadaş sorunları kendi içinde 2 alt kodu barındırmaktadır. Buna göre katılımcıların eğitim hayatında öğretmen ve arkadaş ile ilgili sorunlarına dair görüşleri şöyledir:

Şekil 3: Öğretmen ve Arkadaş Sorunlarına İlişkin Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

Akran zorbalığı tanımlanırken görüşler üç ortak durumun var olması yönünde hemfikirdir. İlk olarak bireyler arasında fiziken, ruhen ve sosyal olarak denge farkı olması gerekmektedir. İkinci olarak zorba fiziksel ve duygusal saldırılarında zarar verme amacıyla yapmaktadır. Üçüncü olarak ise uzun süreler boyunca sistematik bir şekilde devam etme durumu olmaktadır (Rose vd., 2011). Zorbalıktan bahsetmek için bireyin saldırıya tekrar tekrar maruz kalması durumu olmalıdır (Olweus, 2003). Ayrıca zorbalık sadece saldırı değil bir tehdit olarak da görülebilmektedir (Rose vd., 2009).

Engelli öğrencilerle yapılan çalışmalar sonucunda, bu öğrenciler engelli olmayan öğrencilere göre toplumdan daha fazla dışlanmakta, taklit edilme ve alay edilme gibi sözlü saldırılara uğramakta, kendisinden daha güçlü olan öğrenciler tarafından fiziksel olarak hırpalanmaktadır. Yine görünür engelliliği olan öğrencilerin akran zorbalığına uğrama ihtimalinin 2 ve 4 kat daha fazla olduğu da çalışmalar arasındadır (Rose vd., 2011).

Birey zorbalığın hedefi haline gelmemek için zamanla daha az risk alabileceği ortamları seçmekte, sosyal hayattan uzak durmaktadır. Bu onlarda toplumdan uzaklaşma, arkadaş edinememe, soyutlanma gibi durumlar yaşatırken, kaygıya, özsaygının azalmasına, güven eksikliğine, sosyal ve akademik hayata katılamamaya yol açmaktadır. Zorbalığa

uğrayan bireyler ruhsal sıkıntılar yaşamakta, hatta okula gitmeyi dâhi reddetme eğilimi göstermektedirler (Rose vd., 2011; Craig & Pepler, 2007).

Akran zorbalığı yaşayan K3 benzer ifadelerle kendini izole ettiğini anlatmaktadır:

“Lise de ve üniversite de dalga geçilme yoktu. Ama arkadaşım da yoktu. İnsanlar benimle dalga geçmesin diye uzak dururdum.” (K3)

Katılımcı K3’ün işitme engeli sebebiyle ilk ve ortaokulda duymadığı ve anlayamadığı için karşılaştığı dalga geçilme davranışı onun lise ve üniversite hayatında tekrar zorbalığa maruz kalma korkusu ile sosyal hayattan uzaklaşmasına, kendini soyutlamasına sebep olduğu görülmüştür.

Görme engelli K11 ise;

“İlk başlarda beri insanlar inanmıyor. Öğretmenler ve arkadaşlarım çoğu bana inanmıyordu. Orda çok büyük sıkıntılar yaşadım.” ifadesiyle engel durumunu ispatlama için çabaladığını, engelinin insanlara sahte gibi görünmesinden ve sahte olarak dayatılmasından duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. K11 küçüklükten başlayan ve büyüdükçe ilerleyen bir görme hastalığından muzdariptir. Yavaş yavaş görme yetisini yitirdiğinden, daha iyi gördüğü zamanlardan kalma alışkanlıkları olduğunu belirtmiş, örneğin çay koyarken bunu bilebildiğini ve etrafı tarafından görme engeline dair yalan söylediği tarzında zorbalığa uğramıştır.

K10 ise görme engeli nedeniyle farklı sınıfta sınava girdiğini, bütün sınavların toplanıp bir günde yapıldığını dolayısıyla arkadaşlarından daha sonraki günlerde sınava girdiğinin kopya almakla suçlandığı şu cümlelerle belirtmiş ve zorbalık konusunda sıkıntı çektiğinden bahsetmiştir:

“Arkadaşlarımızla da belli başlı sıkıntılarımız oldu. Ne gibi dersiniz beni sonradan sınav yapıyorlardı ve şöyle bir yorumla karşılaşıyordum işte sana kopya veriyorlar gibi.” (K10)

Şişman’a göre (2014: 65) “Kimi zaman engelli bireyler dâhi farklılıklarını, kendilerine farklı davranılmasının haklı bir gerekçesi sayarak ayrımcı uygulamaları pekiştirebilmektedir.” Katılımcı K14 okulda arkadaşlarının onu dışladığını, ilgisiz bir eğitim ortamında bulunduğunu belirtirken “...yani beklenen bir durum kısacası bu noktada.” cümlesiyle engelli olduğu için kendisine farklı davranılmasını normalleştirmeye çalıştığı görülmektedir.

Görme ve duyma engelli bireylerin karşılaştığı sorunlara bakıldığında; eğitim hayatlarının en başı olan ilköğretim çağlarında gerekli ilgiyi görmedikleri,

öğretmenlerinin engelli bireylerin ihtiyaçları konusunda bilgisi olmaması sebebiyle engellerini çözebilecekleri olanaklara ulaşamamaları nedeniyle uzun yıllar bu sorunlara maruz kaldıkları, bilgi edinmeye çok geç yaşta başladıkları ve bu sebeple vakit kaybederek iyi eğitim alamadıkları ifade edilebilir. Şekildeki K11'in görüşleri de bu yöndedir.

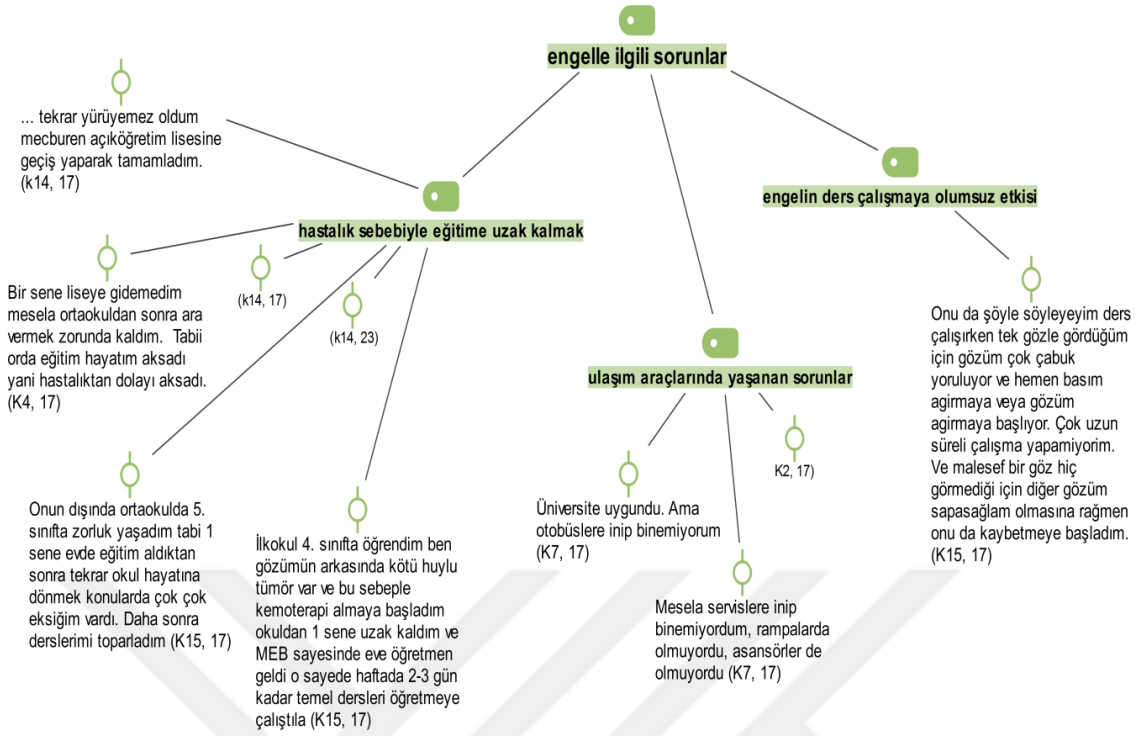
Yine öğretmenlerin duyarsız olması sebebiyle engelli öğrencilerin derse adapte olamaması, kendini dışlanmış hissetmeleri ve giderek bu durumu içselleştirdikleri görülmüştür. Öğretmenlerin engelli bireyler ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmaması, eğitim fakültelerinde bu alana yeterli hassasiyet gösterilmediğini de ortaya çıkarmaktadır. Öğretmenlerin bilgisizliği konusunda sistemselsel bir sorun olduğunu belirten K8 şu cümlelerle kendini ifade etmiştir:

“Mesela şuanda kaynaştırma var. Çocuğa rapor alıyorsunuz çocuk engelli. Sen normal okulda okuyacaksın ama öğretmene diyorsun ki bu çocuk özel eğitime muhtaç bu çocuğu özel eğit. Öğretmen sınıfa giriyor bakıyor 30 kişi var. Hepsini ayrı ayrı inceleyerek raporlama arada geçir gitsin olmuyor. Kaynaştırma kaliteli olmuyor çocuk hayata hazır hale gelemiyor.” (K8)

Kaynaştırma eğitimi alan engelli bireylerin bu yöntemin doğru kullanılmaması sonucu kaliteli eğitim alamadığını, kalabalık sınıflarda eğitiminin engelli öğrencilerin bilgi ve becerisine uygun olmadığını, öğretmenin bu öğrencilere özel bir ihtimam göstermesinin mümkün olmadığını ve dolayısıyla eğitimi sadece sınıf geçirmekle yaptıklarını vurgulamıştır. Bu şekilde okul hayatı olan bir bireyin yaşatlarından geri kaldığı ve başarısızlığa sürüklendiği de yine görüşler arasındadır.

3.2.3. Engelle İlgili Sorunlara Dair Bulgular

Eğitime dair sorunlardan olan bireylerin engelleriyle ilgili karşılaştıkları sorunlar 3 alt kodu barındırmaktadır. Buna göre katılımcıların eğitim hayatında engelleri sebebiyle karşılaştıkları sorunları içeren ifadeleri şöyledir:

Şekil 4: Engelle İlgili Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yapılan görüşmelerde katılımcıların engelleri nedeniyle eğitime ara verdikleri, adapte olamadıklarına dair ifadeleri çoğunluk göstermektedir.

Bu konuda K14'ün görüşleri şöyledir:

“1 yıl önce ameliyat geçirmiştım. o uygulamayla beraber beni b şube sınıfına yani tembeller diye nitelenen sınıfa yazdılar. İtiraz ettiğimde ameliyat olup 1 yıl gelmememe rağmen sınıfta bırakmadık cevabı aldım” (K14)

Görüşmelerde okul hayatına ara vermek zorunda kalan bireylerin engellerinin doğurduğu haklar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı ve bağlı oldukları eğitim kurumlarının da doğru yönlendirmeyi yapmadığı tespit edilmiştir. Okul hayatında aksaklık yaşayan bireylerden sadece katılımcı K15'in evde eğitim alarak bu hakkını kullandığı görülmektedir.

Yine 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 7. Maddesine göre;

“Yapılı çevrede engellilerin erişebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır. Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engellilerin erişebilirliğine uygun olması zorunludur. Bilgilendirme hizmetleri ile

bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması sağlanır.” (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

Eğitim hayatına erişim sağlamaya çalışan katılımcı K2’nin servislere ve otobüslere binerken sorun yaşadığı, engelliler kanunu madde 7 kapsamında düzenlemesi gereken sorunlar konusunda sıkıntı yaşadığı görülmektedir. Yaşadığı erişim zorlukları karşısında engelli bireylerin herhangi bir hak talebinde bulunmadığı görülmüştür. Engelli kanunu ve erişebilirlik hakkı konusunda bilgilerinin olmadığı ifade edilebilir. Yine görüşmeler doğrultusunda toplum içinde engelli bireylerin gerek eğitime, gerek sağlığa, gerekse sosyal hayata erişebilmelerini sağlayacak olan düzenlemelerin uygulamada başarısız olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.4. Diğer Sorunlara Ait Bulgular

Eğitim hayatına erişirken engelli bireylerin yaşadığı sorunların kodlanmasında diğer sorunlar kodunun alt kodlarından olan düzenlemelerin yetersiz olduğuna dair düşüncelerden bazıları şöyledir:

Demirtaş'a göre (2014:48);“Engelli bir çocuğun eğitim hakkını tam olarak kullanabilmesi için uygun koşulların oluşturulması zorunludur.” Katılımcı K13 eğitim hayatında yaşadığı zorluklardan bahsederken açıköğretim okurken yaşadığı sorunlara vurgu yapmıştır. O yıllarda engel durumu bildirilmeden kayıt yapıldığı için uygun olmayan sınıflara sağlığını tehdit edecek şekilde taşındığını belirten K13, bu tehlikeli durumun düzeltilmesi için verdiği hukuki mücadeleyi şu cümlelerle anlatmıştır:

“O zaman açık öğretimin sınavlarında çok sıkıntılar çektim. Açık öğretim o zaman daha engelli hizmetleri kurulmamıştı yoktu daha. Yani hani destek şeyleri var engelli birimleri. Bu 2011’de kurulmamıştı hala yoktu. Engelli belgesi almıyorlardı. Biz sonradan raporumuzla kayıt yaptırmaya başladık. Artık belirtiyoruz ya kayıt yenileme aşamasında ortopedik engelli misin ya da hangi engel grubuna sahipsen ona göre bir kayıt açılıyor. O zaman yoktu. O zaman beni tekerlekli sandalyede nereyi isterlerse oraya veriyorlardı. Ben o zaman mesela 5. Katta asansörü olmayan okulda sınava giriyordum. O zaman dedikleri "Yukarıda olacaksın sınav aşağıda sana salon açamayız yasak.” dediler. Beni karga tulumba okulun en üst katına çıkardılar. Bu sağlığım içinde çok tehlikeli mesela.” (K13)

K13 hukuki yollara başvurarak sağladığı bu hak konusunda öncülük yapan bireylerdendir. Birçok engellinin kendine uygun fiziki şartlarda sınava girmesi için gereken adımı atmış ve başarı elde etmiştir.

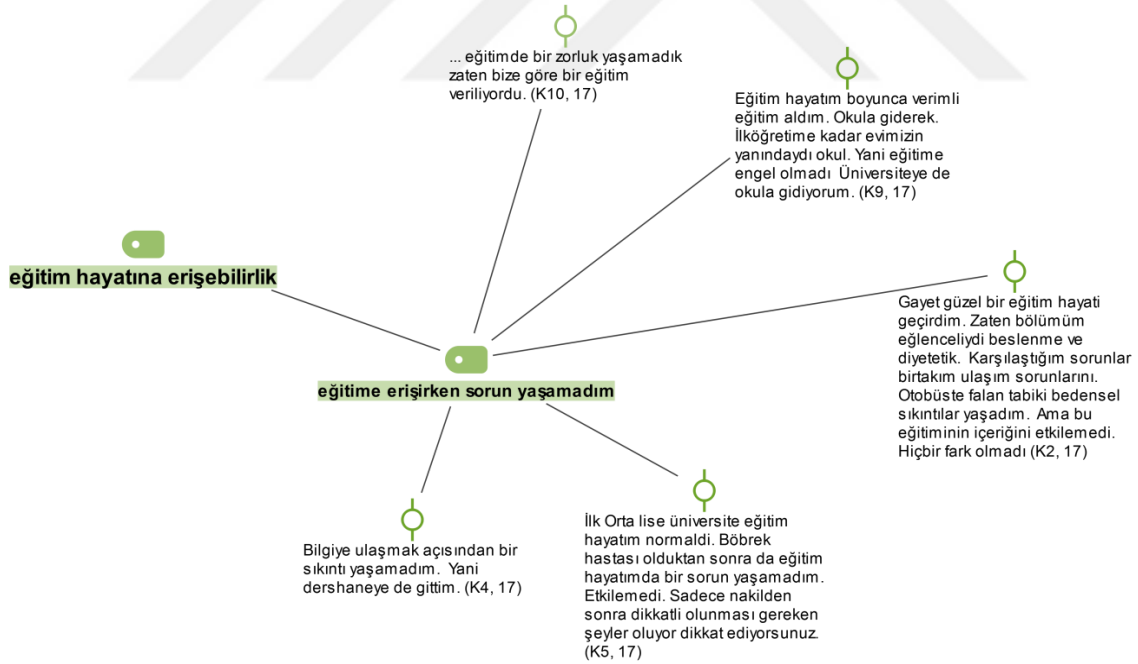
Yine okulların fiziki yapılarının bedensel engelli bireylere uygun olmadığını, rampa ve asansörü bulunmadığını belirten katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“...o zamanlar yürüyebildiğim için fiziki olarak zorlanmadım ama engellilere uygun yapıları yoktu her iki okulda da.” (K14)

Engelli bireyleri eğitime ulaştırmak için fırsat eşitliği ilkesi ışığında pozitif ayrımcılık, özel önlemler ve pozitif eylemleri ile düzenlemeler sağlanmalıdır. Binalara rampa, asansör gibi ulaşım gereçleri, kaldırımlara yapılan düzenlemeler ortopedik engelli bireyler için alınan özel önlemlerin bazılarıdır (Demirtaş; 2019).

3.2.5. Eğitime Erişirken Sorun Yaşamadığını Belirten Katılımcıların Görüşlerine Dair Bulgular

Eğitim hayatına erişirken sorun yaşamadığını belirten katılımcıların görüşleri ise şöyledir.

Şekil 5: Eğitim Hayatında Sorun Yaşamadığını Belirten Katılımcılara İlişkin

Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırma bulgularına göre eğitim hayatında sorun yaşamadığını belirten katılımcıların görüşlerine bakıldığında; eğitim hayatını bitirdikten sonra engelli olma durumu, evine yakın eğitim kurumu bulunması sebebiyle ulaşımda ve erişebilirlikte sıkıntı yaşamamak, ve engeline uygun eğitim materyali sayesinde olduğu gözlemlenmiştir.

3.3. EKPSS Hakkında Katılımcıların Bilgi Düzeyine Dair Bulgular

Katılımcılara EKPSS ile ilgili adalet kavramı hakkında sorular sormadan önce EKPSS ile ilgili bildiklerinin ne derece sağlıklı olduğunun öğrenilmesinin araştırma adına yararlı olduğu düşünülmüştür.

EKPSS'ye giren adayların sınavın işleyişi, kategorileri, sınava giren adayların engel niteliği, soru sayıları, süre bilgileri, sınav ortamının düzenlenmesi gibi konulardaki bilgileri hakkında fikir edilebilmek için görüşmede geçen diyaloglardan çıkan sonuçlara ilişkin görüşler şu şekildedir:

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	k14	K15
Ekps hakkında bilgi düzeyi															
ekps hakkında bilgisi var															
ekps hakkında yeterli bilgisi yok															

Şekil 6: EKPSS Hakkında Adayların Bilgi Düzeyine Dair Görüşlerin Kod Matrisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüşmeler sonucunda ulaşılan bilgiler EKPSS'ye giren katılımcılardan K4, K5 ve K8 haricinde olanların yeterli bilgiye sahip olduğu yönündedir. Sınav hakkında bilgisi olmayan katılımcıların sınavı araştırmadıkları ve buna gerek duymadıkları görülürken, sınavla ilgili bilgileri öğrendikçe adaleti sorguladıkları ortaya çıkmıştır. Bu konuda K5'in düşünceleri şöyledir:

“Detaylı düşünmedim. Kendi kategorimi kronikler olarak düşündüm ben hep. Bende kroniğim diye herkes öyle sandım. Bilgim olmadığı için eşit hissettim.” (K5)

K5 böbrek hastalığı sebebiyle nakil olmuş kronik hastalığa sahip engelli birey olduğunu belirtmiş, ayrıca doktora öğrencisi olan katılımcı EKPSS'ye genel kategorisinden girdiğini ve bu kategoride sadece kendisi gibi kronik hastalıkların bulunduğunu zannettiğini, bu yüzden de kendini sınavda eşit ve adaletli hissettiğini, fakat genel kategorisinde bedensel, işitme 1 ve görme engellilerin de olduğunu öğrenince sınavın adaleti konusunda çelişkiye düştüğü ifade edilebilmektedir.

3.4. EKPSS Giriş Sayısı ve Atanma Durumuna Dair Bulgular

EKPSS'ye giren adaylar istihdam hedeflerine kavuşma amacındadırlar. Bu noktada istihdamlarını kaç kere sınava girerek sağladıkları, onların aldığı eğitime ve engellerinin hayatlarını ne derece zorlaştırdığına bağlı olduğundan bu konu da araştırma için önem arz etmektedir.

Aşağıdaki şekilde EKPSS'ye giren bireylerin sınavı kaç kez deneyimledikleri ve istihdam durumlarına dair düşüncelerinin dağılımları gösterilmiştir:

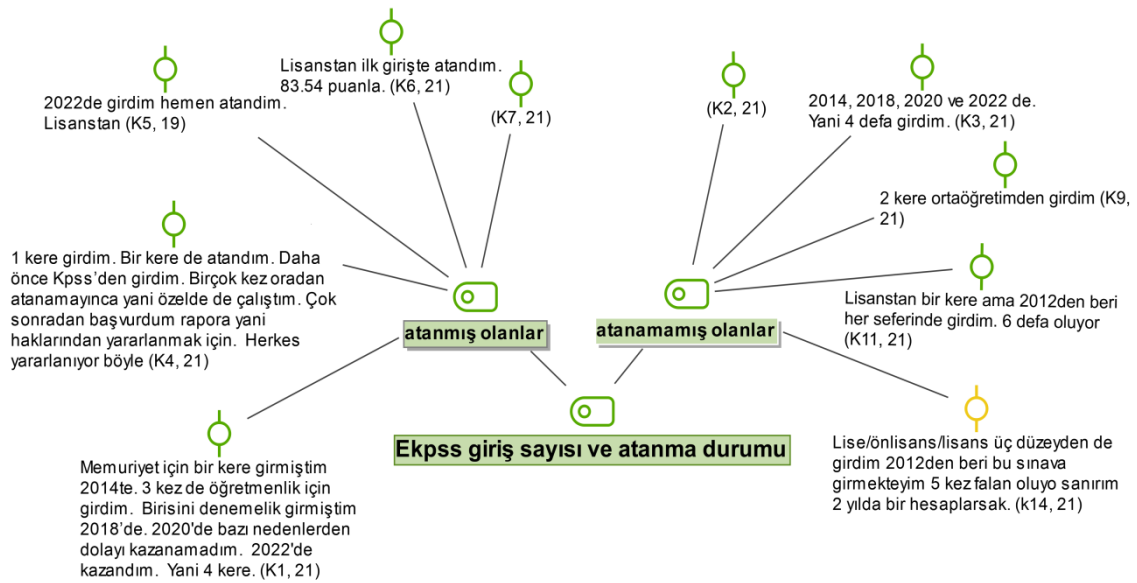
Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	k14	K15
Ekps giriş sayısı ve atanma durumu															
atanamamış olanlar															
atanmış olanlar															

Şekil 7: EKPSS'ye Giriş Sayısı ve Atanma Durumunu Gösteren Kod Matrisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüşmeler sonucunda EKPSS'ye giren 15 engelli bireyden 6'sının atanamadığı, 9'unun atanarak istihdam edildiği belirlenmiştir.

Katılımcıların EKPSS'ye giren katılımcıların sınavı kaç kez deneyimledikleri ve istihdam durumlarına dair düşünceleri şu şekildedir:

Şekil 8: EKPSS Giriş Sayısı ve Atanma Durumuna İlişkin Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüşmeler sonucunda EKPSS'ye giren katılımcıların sınava birden çok kez girdikten sonra istihdam hakkı kazandıkları görülürken, ilk girişte atanmış katılımcıların daha çok lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Katılımcı K4'ün “engelliliği kendine yediremediği ve rapor almak istemediği”, birçok kez KPSS'ye girdikten sonra, başarı sağlayamadığı için EKPSS'yi tercih ettiği ve ilk girişte atandığı da görüşleri arasındadır. EKPSS'nin, KPSS'ye girerek atanamayan bireylerin de rapor alarak yönlendiği bir sınav haline geldiği görülmektedir.

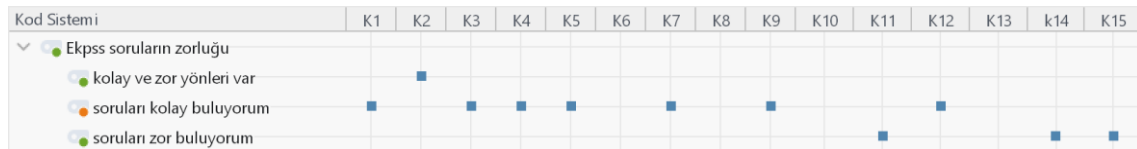
2 senede bir yapılan EKPSS'ye katılımcılardan K3'ün 4 kez, K9'un 2 kez, K11'in 6 kez ve K14'ün 5 kez sınava girdiğini göz önünde bulundurarak, istihdam edilmek için uzun yıllar boyunca bekledikleri görülmekte olup kaybettikleri zaman ve motivasyon hayatlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu konuyu K11;

“10 yıldır atanamadım. Herkes soruyor. Niye atanamıyorsun? Herkes atandı sen neden atanamadın? Hala okuyor musun? gibi sorular... Psikolojim bozuldu.” cümlesiyle ifade etmiş, iş sahibi olamamanın ve uzayan sürecin ruhsal olarak onu olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir.

3.5. EKPSS Sorularının Zorluk Derecesine Dair Bulgular

EKPSS'nin bireylerde zor ya da kolay olarak atfedilmesinin altındaki neden eğitim hayatıdır. Eğitim hayatıyla bağlantılı olan bu başlıkta araştırmaya katkıda bulunmuştur. Katılımcıların sınavın sorularının zorluğuna yönelik düşüncelerine bakıldığında, eğitim seviyelerine, eğitimi örgün ya da açıköğretim okullarında almaları durumlarına, eğitime ara vermek zorunda kalmalarına ve engeli nedeniyle düşük verimli eğitim almalarına göre değişkenlik gösterdiği, eğitim hayatını görece daha az sorunlu geçirenlerin soruları kolay olarak nitelendirdiği söylenebilir.

Aşağıdaki şekilde EKPSS'ye giren katılımcıların sınav sorularının zorluk derecesini değerlendirdiklerini dağılım bulunmaktadır:

Şekil 9: EKPSS Sınavı Sorularının Zorluk Derecesine Dair Görüşlere İlişkin Kod Matrisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların ifadelerine göre oluşturulan kod matrisine göre K1, K3, K4, K5, K7, K9, K12 EKPSS sorularını kolay bulurken, K11, K14 ve K15 soruları zor bulunduğunu belirtmiştir. K2 kolay ve zor yönlerinin olduğunu ifade etmiş olup, K6, K8 ve K13 bu konuda görüş bildirmemiştir.

K11 sınav sorularının zor olduğunu “Sınav soruları zor geliyor bana.” cümlesiyle belirtirken, K15’te benzer bir ifade kullanarak “...bana göre zor bir sınavdı.” cümlesiyle katkıda bulunmuştur.

K14 ise okul hayatının engeli nedeniyle ara vererek geçtiğini, eğitiminin düzenli olmadığını ve eksikleri olduğunu, sınavda bu konuda geride kaldığını şu ifadelerle belirtmiştir:

‘...sınav seviyesi eğitim açısından uygundu. ama benim ilköğretim okulunda uygulanan bazı politikalardan dolayı uzun bir süre hep umutsuz baktım. Temelim olmadığı için çok zorlandım ve hâlâ bunun zorluğunu çekmekteyim.” (K14)

3.6. EKPSS’de Karşılaşılan Sorunlara Dair Bulgular

EKPSS süresi içerisinde bireylerin karşılaştıkları sorunlar netice olarak sınav başarısını ve istihdamı etkilemektedir. Elde edilen istihdam başarısı ve bu başarıyı elde eden engelli bireyin niteliği sınavın adaleti sağlama durumu hakkında bilgi vermektedir. Bu noktada EKPSS’de karşılaşılan sorunlar ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

Aşağıdaki şekilde EKPSS’de karşılaşılan sorunların engel türüne göre dağılımı bulunmaktadır:

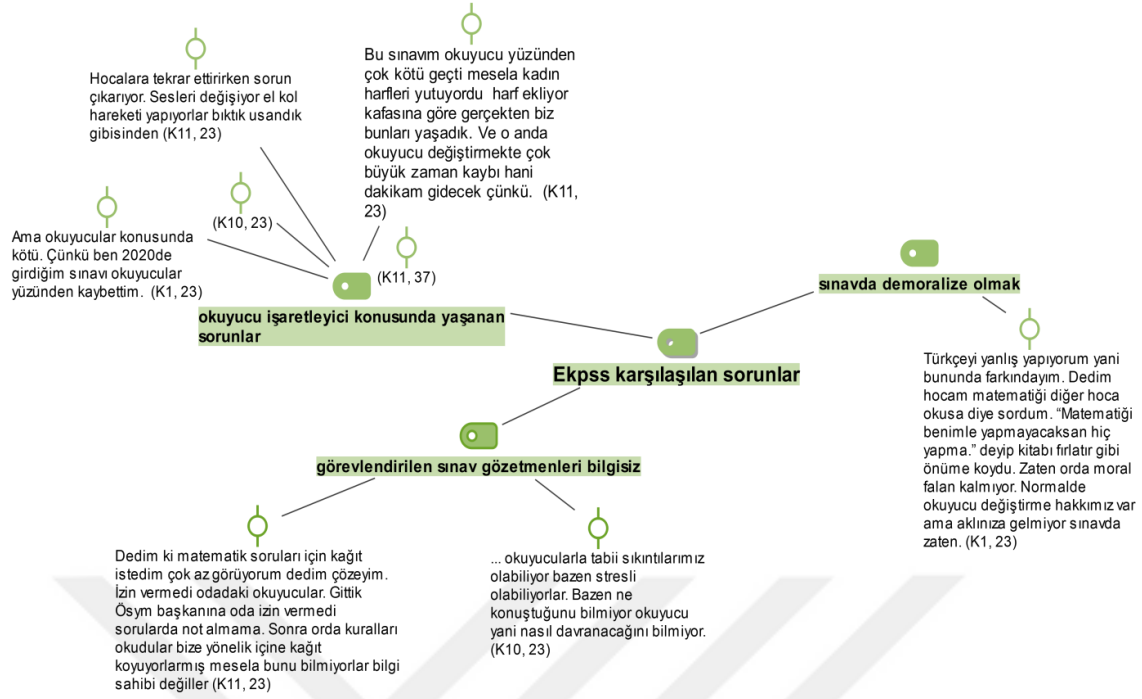
Kod Sistemi	işitme engelli	kronik hastalar	ortopedik engelliler	görme engelliler
Ekps karşılaşılan sorunlar				
görevlendirilen sınav gözetmenleri bilgisiz				
sınavda demoralize olmak				
okuyucu işaretleyici konusunda yaşanan sorunlar				

Şekil 10: EKPSS’de Karşılaşılan Sorunlara Dair Görüşlere İlişkin Kod Matrisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yapılan görüşmelerde EKPSS’ye giren engelli katılımcılardan sınav süresi içinde karşılaştığı sorunlara dair görüşlerini içeren kod matrisine baktığımızda, bu konuda zorluk çeken grubun görme engelliler olduğunu görmekteyiz. Diğer engel gruplarına dâhil olan katılımcıların bu konuda şikâyeti bulunmazken görme engelliler sınavda okuyucu ve işaretleyici talep ettiklerinden dolayı en çok mağduriyeti bu konularda yaşamaktadırlar.

Katılımcıların EKPSS’de karşılaşılan sorunlara dair görüşleri şöyledir:

Şekil 11: EKPSS’de Karşılaşılan Sorunlara Dair Görüşlere İlişkin Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

EKPSS’de okuyucu işaretleyici sorunlarıyla karşılaşan katılımcıların en çok bahsettiği konu, okuyucuların soruları okurken düzgün telaffuz etmemeleri, tekrar edilmesi istenildiğinde engelli adayı hem sınavda demoralize edecek hem vaktini çalacak hem de soruya adapte olmasına engel olacak davranışlarda bulunmaları, genel olarak bu konuda bilgisiz gözetmenlerle karşılaştıkları görülmüştür.

K1 şekilde de görüldüğü üzere 2020’de girdiği sınavı okuyucu yüzünden kaybettiğini dile getirirken, K11 okuyucunun okuma şekli yüzünden zaman kaybettiğini vurgulamıştır. Yine K10 okuyucuların nasıl davranmaları gerektiği konusunda bilgisiz olduğunu ifade etmiş, K1 ise okuyucunun değişmesini istediğinde “Matematiği benimle yapmayacaksan hiç yapma!” şeklinde sert bir tavırla karşılaşmış ve duygusal olarak olumsuz etkilendiğini belirtmiştir.

Yine K11’in bu konuda yaşadığı soruna dair görüşleri şu şekildedir:

“Bazıları telaffuzu düzgün değil bazıları kopuk kopuk okuyor mesela ilk okuyor bozuk ikincide düzeltiyor ama ben o kişinin iki kere okumasından süremi kaybediyorum onu mu bekleyeceğim. Süremizi çalışıyorlar bunu ÖSYM’ye CİMER’e çok yazdım. Bir sonuç alamadım. Hatta sınavın iptalini istedim kabul olmadı. Kişiler kendi bildiği gibi okuyor bazen yavaş diyorum yavaşlamıyor mesela.” (K11)

K11 farklı olarak okuyucular ile yaşadığı sorunları gerekli mecralara şikâyetle bulunduğunu fakat bir sonuç alamadığını da eklemiş, süreyi etkileyen bu sorundan dolayı sınavda başarısız olduğunu belirtmiştir.

K1 ise EKPSS haricinde ALES sınavına girdiğini, sınavda işaretleyici ve okuyucuların engelli sınavlarında maddi olarak daha fazla ödeme aldıkları için tercih ettikleri ifadelerini şöyle belirtmiştir:

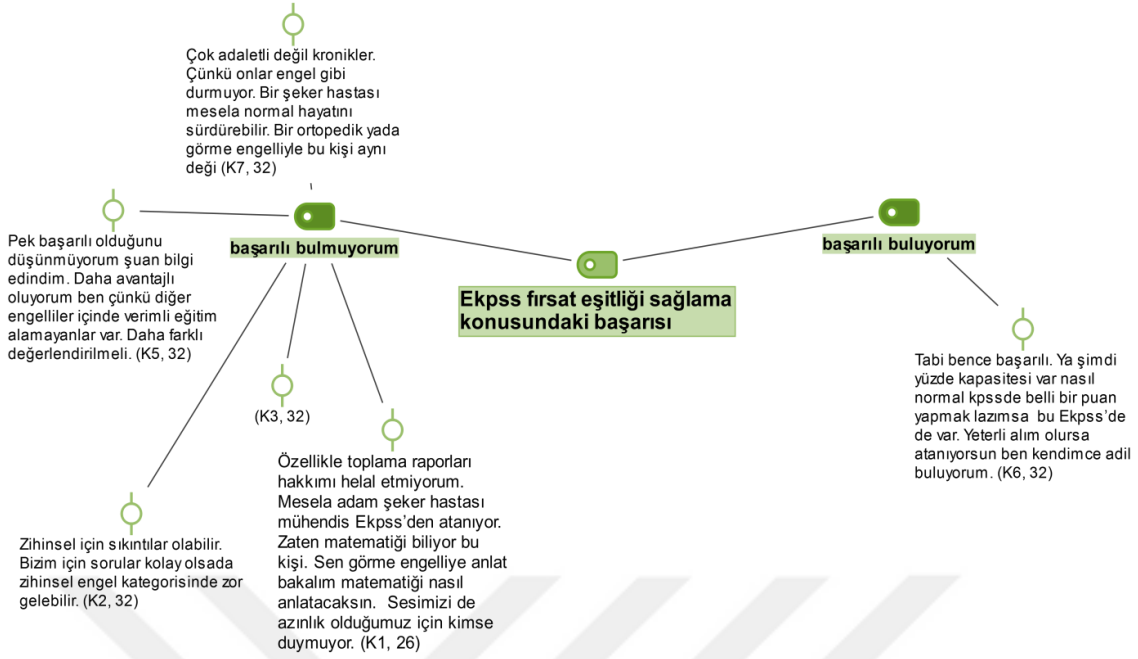
“Bir başka sınav ALES’te okuyucu şey demişti “Ya hocam ben bu işi kredi çektim borcum vardı engelli içinde daha fazla para alıyorlar sanırım yüzde 25. Bu benim işime gelir ayda 2 tane 3 tane çıksa oh ne rahat olurum.” (K1)

Sınavın diğer gruplarda bir soruna yol açmadığını göz önünde bulundurursak, görme engelli adayların için sağlanan okuyucu ve işaretleyici imkanının düzgün işlemediği, adayları mağdur ettiği ve istihdam için yapılan bu sınavda yeterli puan almak konusunda onları olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür.

3.7. EKPSS Fırsat Eşitliği Sağlamak Konusundaki Başarısına Dair Bulgular

Fırsat eşitliği Şişman’a göre (2019: 60) “Bazı kişi ya da grupların özel durumları nedeniyle diğerlerinden daha başlangıçta farklı olduğunu ve bu kişilerin fırsatlara erişimleri sağlanmadığı ve yasal güvenceye kavuşturulmadığı sürece toplumun geri kalanıyla eşit olamayacağını savunan bir eşitlik türüdür. Bu anlamda fırsat eşitliği “başlangıçta eşitliği” savunur”. Araştırmanın konusu EKPSS’nin engelli bireyler arasında adalet sağlayıp sağlayamadığını öğrenmektir. Fırsat eşitliği ise adaleti sağlamak için uygulanan yaptırımların bir ayağıdır. Bu sebeple katılımcıların bu konu ile ilgili görüşlerini almak araştırma için yararlı bulunmuştur.

Katılımcıların EKPSS’nin fırsat eşitliği konusunda başarı sağlayıp sağlamadığına dair düşünceleri şöyledir:

Şekil 12: EKPSS Fırsat Eşitliği Sağlamak Konusundaki Başarısına Dair Görüşlerin Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların EKPSS'nin sağladığı fırsat eşitliği hakkında olan görüşlerine bakıldığında çoğunluk olarak başarı sağlamadığını düşündüklerini görmekteyiz. K6 haricindeki tüm bireylerin sınavda pozitif ayrımcılığı destekleyen bir fırsat eşitliği hissetmediklerini söylemek mümkündür. Genel olarak raporlarda olan düzensizliklerin sınava yansımalarının, engel olarak nitelendirilen bazı rahatsızlıkların sınava alınmasının, düşük düzeyde engellerin toplanarak hesaplanmasıyla oluşan raporların, farklı eğitim hayatından gelmiş bireylerin aynı sınava alınmasının, matematik gibi şekilli soruların donanımına her engel türünün hâkim olmamasından kaynaklanan sorunların özellikle dile getirildiği anlaşılmaktadır.

Sınavın oturumlarını uygun bulmayan K3, sınavdaki genel, işitme 2 ve zihinsel engellilerden oluşan üç kategorinin tümünün aynı sıralamaya konulmasından rahatsız olduğunu belirtmiştir. Örneğin bir şeker hastası bireyin 90 aldığı bir sonuçla, işitme 2 kategorisinden giren bireyin 60 aldığı sonucun aynı kulvarda yarıştırılmasını fırsat eşitliğine aykırı bir durum olarak göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünmektedir. K3 bu düşüncesini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Yapılan oturumları doğru bulmuyorum. Zihinselden girdiniz. Bunu hani normal genel görme işitme ile birlikte sıralama yapıyor. Ben bunun yanlış olduğuna inanıyorum. Atamada da hepsini bir alıyor. Bu bence yanlış.” (K3)

Kronik hastalarla ortopedik ve görme engellilerin hayatta karşılaştıkları zorluklar, günlük yaşamlarındaki sıkıntılar, eğitim hayatlarındaki mücadelelerin birbirinden farklı olduğunu fakat aynı sorularla sınava girdiklerinden şikayetçi olan K7'nin görüşleri ise fırsat eşitliği konusunda bize bilgi vermektedir:

“Çok adaletli değil kronikler. Çünkü onlar engel gibi durmuyor. Bir şeker hastası mesela normal hayatını sürdürebilir. Bir ortopedik ya da görme engelliyle bu kişi aynı değil.” (K7)

Sınava birçok engel türünden, birçok engel seviyesinden birey girmektedir. Engellilik günümüz dünyasında sosyal bakımdan engellenmek tanımına yakınlığıyla dikkat çekmektedir. EKPSS'ye giren engelli bireylerin birbirine oranla hayatta karşılaştıkları engellerde çok farklıdır. Her engel türünün karşılaştıkları zorlukların iyi mukayese edilmeden, inceleme konusunda yetersiz ve yüzeysel kriterlerle sınava tabi tutulmasının yaşattığı eşitsizlikte yine konumuz dâhilindedir. Katılımcı K8'in sınava girme hakkı kazanan engelli bireylerin, engel niteliğinin uygun olmadığını düşündüğünü vurgulayan ifadesi şöyledir:

“...EKPSS'de kaç kişi girmiş kaç kişi atanmış orana bakarsanız yani. Ya da girenlerin gerçekten kaç tanesi engelli yani işte esas buradaki problem bu.” (K8)

Fırsat eşitliği konusunda duyma engellilerin daha fazla dezavantajlı olduğunu dile getiren K10 bu türde engellileri kronik hastalardan ayrı tutmak gerektiğini şu ifadelerle belirtmiştir:

“Bana göre hiç değil. Mesela duyma engellinin de sorunları oluyor bizle sınava tabi tutuluyorlar. Duymuyor sonuçta onların kelime tanımları bile yetersiz. Kelime duymadığı için ne anlama geldiğini bilmiyor. Bence biraz daha bu türe engellilere pozitif ayrımcılık tanınabilir diye düşünüyorum. Yani kronik rahatsızlıkları olanlardan. Ayrı tutmak gerekiyor.” (K10)

EKPSS sınavı, her bireyin tam teşekküllü hastanelerden engelli raporu alarak hak kazandığı bir sınav olarak karşımıza çıkmaktadır. Engellerin ve hastalıkların çeşitliliği rapor konusunda da karmaşaya sebep olmaktadır. Engelli bireylerin sağlık durumları hayata tam katılım evresinde etkililiği olan en önemli faktördür. Raporla belirlenen engel seviyelerine bakıldığında bunun bireyin hayatını kısıtlama durumuyla paralel gittiğini

söylemek mümkündür. Öyle ki engel seviyesi arttıkça bireyin kısıtlamaları artmakta, sağlık sorunları nedeniyle hayatın birçok kulvarından uzaklaşmakta, eğitime, sosyal yaşama erişimi olumsuz etkilenmektedir. % 40 görme engelli bireyin % 90 engelli bireyle hayat standartları ve yaşadığı zorluklar elbette ki farklılık göstermektedir. Bunu her ayrı engel türüne uyarlamak mümkünken, engel türlerinin kendi arasındaki çatışması da yine olumsuz bir faktördür. % 60 şeker hastası ile % 60 ortopedik engelli karşılaştırması yine karmaşık bir hal almaktadır. Bu konuda düşüncelerini belirten K12 sınava ihtiyaç duyan kesim hakkında fırsat eşitliğini irdelemiştir:

“Mesela %40 engelli ama ne engeli var? Mesela %40 görme engelliye çok avantajlı konumda. Sonuçta bu insanlar ehliyetli araç da kullanabiliyorlar. Yaşamlarını çok daha iyi şekilde ikame ediyorlar. Dolayısıyla bu sınava ihtiyaçları var mı? Onlara sorunca şöyle bir cevap alıyoruz engelli aranmayan bir pozisyonda işe girmeye çalışınca engellisin diyorlar. Engelli işe girmeye çalışınca engelli değilsin diyorlar. Ama kesinlikle %40 ile %100 engelli arasında çok büyük fark var. Engellilerin arasında yarışmak daha kolay geliyor. KPSS’de çok fazla insan var çünkü.” (K12)

%40 ile %100 engel arasındaki uçurumun sınavda hiçe sayıldığını anlatan K12 bireylerin, KPSS ’de yarışmanın EKPSS’ye göre daha zor olduğu için bu sınavı cazibeli gördüklerini de eklemiştir.

K15 ise engelliliğin verdiği hayat zorluklarının sınava çalışmaya olumsuz yansıdığını, sınavın zorluğunun KPSS’den farkı olmadığını dolayısıyla eşitsizliği vurgularken, ‘Hayata bir sıfır geriden başlıyoruz.’ cümlesiyle de fırsat eşitsizliği konusunda farkındalık sağladığı görülmektedir.

“Çünkü biz zaten hayata bir sıfır geriden başlıyoruz ve eğitim hayatı sosyal hayat aile içi yaşamda birçok zorluğumuz var. Hadi benim şuan hastane derdim yok kontrollere gidiyorum ama burada da görüyorum bir kız var her gün fizik tedaviye gidiyor eve geliyor ve gününü 2-3 saat ona ayırmak zorunda. Şimdi bu insanla normal insanın KPSS çalışması bir olur mu? Bana göre normal KPSS’den bir farkı yok sadece soru sayısı az.” (K15)

3.8. EKPSS Adaleti Konusuna Dair Bulgular

Adalet literatürde pek çok farklı şekilde yer alan ve belli bir kalıba oturtulması zor bir olgudur. Adalet kelimesinin kendisi pek çok anlam taşımakta ve sıklıkla adalet, hak etme ve hak sahibi olma dâhil olmak üzere birbiriyle oldukça ilişkili kavramları ifade etmek

için kullanılmaktadır (Feather, 1999 akt. Wendorf, Alexander & Firestone, 2002: 2). Adalet kavramı adaletsizliğe göre konumlandırılmakta ve tanımlanmaktadır. Adalet, adaletsizlik eyleminin meydana getirdiği sonuçların giderilmesi, düzeltilmesi ve telafi edilmesidir (Bauman, 2014: 58-59 akt. Başer, Kırlioğlu & Kırlioğlu, 2017: 1009).

Konu adalet ve adaletsizlik arasında dengeyi sağlamak olduğunda karşımıza sosyal adalet kavramı çıkmaktadır. Sosyal adalet en basit ifade ile toplumdaki herkesin onurunu gözetken eşit muamele ile temel ihtiyaçlarının karşılanması, gelir adaletsizliğini giderilmesi, en dezavantajlı bireyler de dâhil olmak üzere tam katılımın sağlandığı bir toplumun var edilmesidir (Craig, 2002).

Araştırmanın kuramı John Rawls'un adalet anlayışıyla pekiştirilmeye çalışılmıştır. Rawls'a göre her insan temel hak ve özgürlüklere eşit derecede sahip olma hakkına sahiptir. Ve gelir eşitsizliği dâhil toplumda tüm sosyoekonomik faktörleri barındıran eşitsizliğin giderilmesi, en dezavantajlı bireylerin de dâhil olabileceği şekilde tüm resmi kadro ve pozisyonlarının açık olmasını da içine alan fırsat eşitliği ilkesine dayanan anlayışta, devlet eliyle düzenlemelerin yapılması da öne sürülen gereklerden biridir. Rawls'un adaleti bu yönüyle sosyal hizmete yakın duruşuyla araştırma için uygun görülmüştür (Rawls, 1999).

EKPSS'de Türkiye'de engelli bireylere fırsat eşitliği sağlamak için uygulanan bir pozitif ayrımcılıktır. Araştırmada katılımcıların EKPSS'yi ne kadar adaletli bulup bulamadıkları ana konumuzu oluşturmaktadır. Katılımcılara yöneltilen sorular ışığında elde edilen veriler aşağıdaki gibidir:

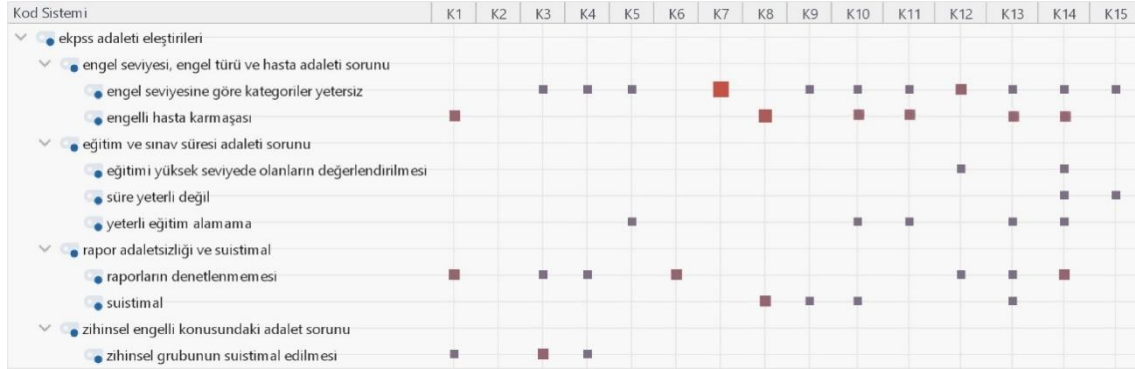
Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15
Ekps adaleti konusu															
adaletli bulmuyorum															
adaletli buluyorum															

Şekil 13: EKPSS'ye Giren Katılımcıların Sınav Sisteminin Bireylere Sağladığı Adalet Konusundaki Düşüncelerinin Kod Matrisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

EKPSS'nin adaleti hakkında bilgi sahibi olmak için oluşturulan kod matrisinde katılımcı K2, K3 ve K6 sınav sistemini adaletli bulduğunu ifade ederken, diğer katılımcılar adaletli bulmadığını belirtmiştir.

Aşağıdaki şekilde katılımcıların EKPSS’de adalet sağlanıp sağlanamadığına dair düşüncelerinin dağılımları gösterilmiştir:

Şekil 14: Katılımcıların EKPSS’de Adalet Sağlanıp Sağlanamadığına Dair

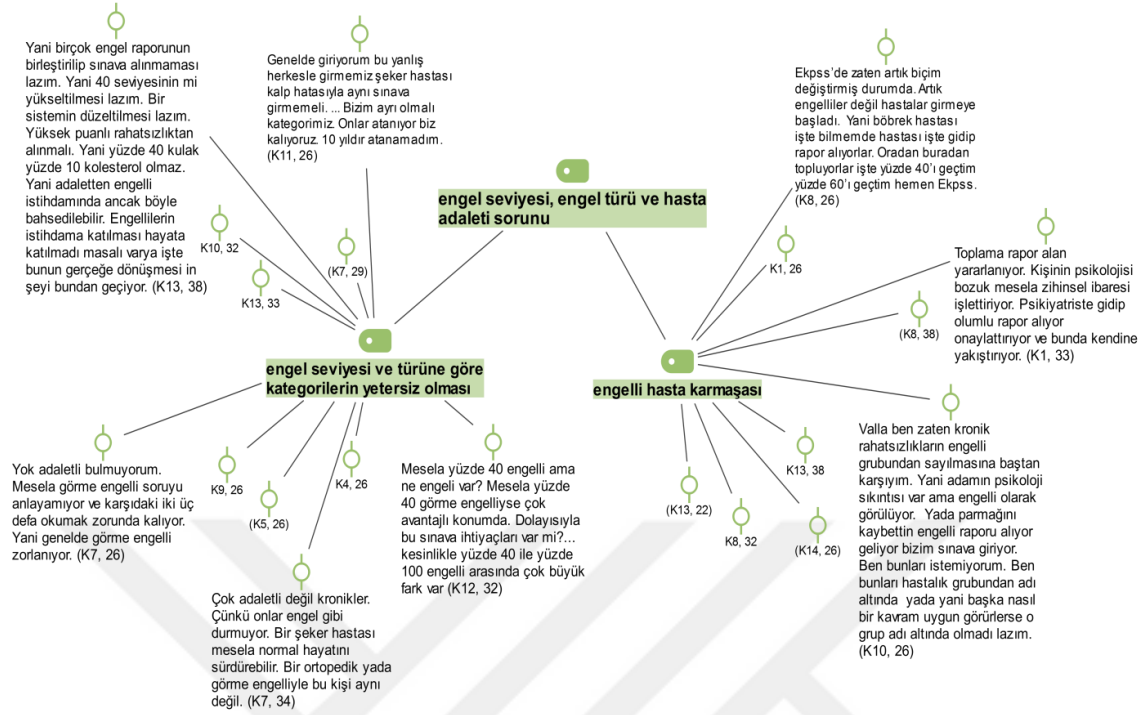
Düşüncelerinin Kod Matrisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmanın ana amacı olan EKPSS’nin kendi içindeki adaleti konusunda bireylerden alınan görüşler doğrultusunda EKPSS adalet eleştirileri kodu oluşturulmuş ve alt kodlarla sorunlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Buna göre engel seviyesi, engel türü ve hasta adaleti sorunu, eğitim ve sınav süresi adaleti sorunu, rapor adaletsizliği ve suistimal, zihinsel engelli konusundaki adalet sorunu alt kodlarının değerlendirilmesine bakıldığında; engel seviyesine göre kategorilerin yetersiz olduğu görüşüne sahip olan katılımcıların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Adalet konusunda en fazla görüş bildiren K14 ve K13 olurken, en az görüş bildiren K6 ve K7, hiç görüş bildirmeyen ise K2’dir. 11 katılımcı engel seviyelerine göre kategorilerin yetersiz olduğunu düşünürken, engelli hasta karmaşası konusunda görüş bildiren 6 katılımcıdır. 2 katılımcı eğitimi yüksek seviyede olanların değerlendirilmesi, 2 katılımcı sürenin yetersiz olması, 5 katılımcı yeterli eğitim alamama sorunu, 7 katılımcı raporları denetlenmemesi, 4 katılımcı suistimal, 3 katılımcı ise zihinsel grubunun suistimal edilmesi hakkında görüş bildirmiştir.

3.8.1. Engel Seviyesi, Engel Türü ve Hasta Adaleti Konusuna Dair Bulgular

Katılımcıların EKPSS’de engel seviyesi, engel türü ve hasta adaleti konusunda görüşleri şu şekildedir:

Şekil 15: Engel Seviyesi, Engel Türü ve Hasta Adaleti Konusuna Dair Görüşlerin Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Engel seviyesi ve engel türüne göre kategorilerin yetersiz olduğunu söyleyen katılımcıların görüşleri şöyledir:

Katılımcı K5 işitme 2 kategorisinin sorularının daha kolay olduğunu vurgularken, bu bireylere pozitif ayrımcılık konusunda daha hassasiyetle yaklaşılması gerektiğini belirtmiştir. Eğitim hayatında işitme engelliler de dâhil birçok farklı engel seviyesinin zorluklarının da farklı olduğunu söyleyen katılımcı, sınavın daha ince ayrıntılarla kategorize edilmesini gerektiğini söylemiştir:

“...işitme engellilerin soruları yani onların seviyesine göre daha kolay oluyor. O zaman onlara daha fazla ayrıcalık tanınması gerekiyor. Yani engel seviyesine göre eğitim hayatındaki zorluklar değişir. Yani kendi içinde sınav daha dallandırılmalı.” (K5)

Yine K7 sınavda hali hazırda var olan genel kategorisi(görme engelli, işitme 1, ortopedik engelli ve kronik hastalığa sahip engellilerin bulunduğu kategori), işitme 2 ve zihinsel engelli kategorilerinin raporlardaki engel seviyelerine göre ayrıştırılması durumunda adaletin sağlanacağını düşünmektedir:

“Eşit şartlarda değiliz. Kategoriler fazlalaştırılmalı adaletli değil diye düşünüyorum.”
”Engel durumuna göre daha iyi ayrılmalı. Ağır engelli, orta, düşük gibi mesela ayrılmalı.”(K7)

Görme engelli katılımcı K11 ders çalışma olanağının çok sorunlu olduğunu, sesli kitapların uygun düzenlemeye sahip olmadığını, diğer adaylara göre daha fazla zorlanarak çalıştığını ve bu sebeple şeker hastalığı, kalp hastalığı gibi kronik hastalıklarla aynı kategoride yarışmanın doğru olmadığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Genelden giriyorum. Bu yanlış, herkesle girmemiz. Şeker hastası, kalp hatasıyla aynı sınava girmemeliyiz.. Sesli kitaplar bana göre seslendirilmemiş mesela soru çözümünde sorunun cevabı a diyor ama a şıkkını tekrar okumuyor. Ben a şıkkını tekrar geri alıp dinlemem gerekiyor. Böyle zor çalışıyoruz. Bizim ayrı olmalı kategorimiz. Onlar atanıyor biz kalıyoruz. 10 yıldır atanamadım. Psikolojim bozuldu.” (K11)

K12 ise zihinsel engelli bireylerin hafif, orta ve ağır engelli olarak kategorize edilmesini istediğini ifade etmiş ve soruların çok kolay olması sebebiyle her seviyeden zihinsel engellinin aynı sorularla karşılaşmasının adaletsiz olduğunu vurgularken daha çok mağdur olanın işitme engelliler olduğunu belirtmiştir:

“Çünkü zihinsel engellilerin soruları çok fazla kolay zihinsel engellilere göre. Halbuki onların kendi aralarında bir kategori lazım. Hafif zihinsel engelli bu insanlar ve siz değerlendirildiği sınava onlara göre basit. Maalesef en dezavantajlı işitme engelliler, duymuyor ve ortak dilleri pek fazla yok.”(K12)

K13 engelli bireylerin eğitim hayatından bahsederken, her seviyeden engellinin aldığı eğitimin farklı olduğunu, eğitime erişirken diğer engelli bireylerden daha dezavantajlı olanların istihdam edilmemesi ve hayata katılmaması durumunu sınavdaki kategori adaletsizliği ile ilişkilendirmiştir:

“Pozitif ayrımcılık yapılacaksa iyi kategorize edilmesi gerekiyor.”, “...sınavda daha sağlamları memur yaparsan bu adamları engellersen yıllardır çalışıp atanamayan eğitim hayatını kötü geçirmiş evde bir şekilde bir yerlere gelmiş öğrencilerin bilgi kapasiteleri daha yetersiz kalmış bireyleri atayamıyor sokağa çıkaramıyorsan olmaz. Yani kategori işini çözersen çok daha fazla engelliye ulaşılır.” (K13)

Yine K14 kronik hastalığa sahip bireylerin daha rahat bir örgün hayat geçirdiğini ve eğitimleri sebebiyle eşit şartlarda hissetmediğini, dolayısıyla sınavın adaletsiz olduğunu belirtmiştir:

“Yani kroniklerde kendi içinde ayrılması lazım. Kimlerin örgün eğitim aldığı, daha çok gidebildiği ya da gidemediği. Kroniklerin de kendi içinde ayrılması gerekiyor yani.” (K14)

Hasta ve engelli konusunda sınavda karmaşa yaşandığını belirten katılımcıların görüşleri ise şöyledir:

“Örneğin şeker hastalığı var mesela bunlarda giriyor EKPSS’ye. Şeker hastası ile beni kıyasladığınızda yani onların örgün hayata biraz daha tecrübesi olduğu için gidip gelebiliyor.” (K14)

K8 EKPSS’nin artık engelliden çok kronik hastaların girdiği bir sınav halini aldığını belirtmiştir;

“EKPSS’de zaten artık biçim değiştirmiş durumda. Artık engelliler değil hastalar girmeye başladı. Yani böbrek hastası işte bilmemde hastası işte gidip rapor alıyorlar. Oradan buradan topluyorlar işte %40’ı geçtim % 60’ı geçtim hemen EKPSS.” (K8)

Engelli ve hasta arasındaki ayrımın sınava yansımaları isteyen K8 sözlerine şu cümleyle devam etmiştir:

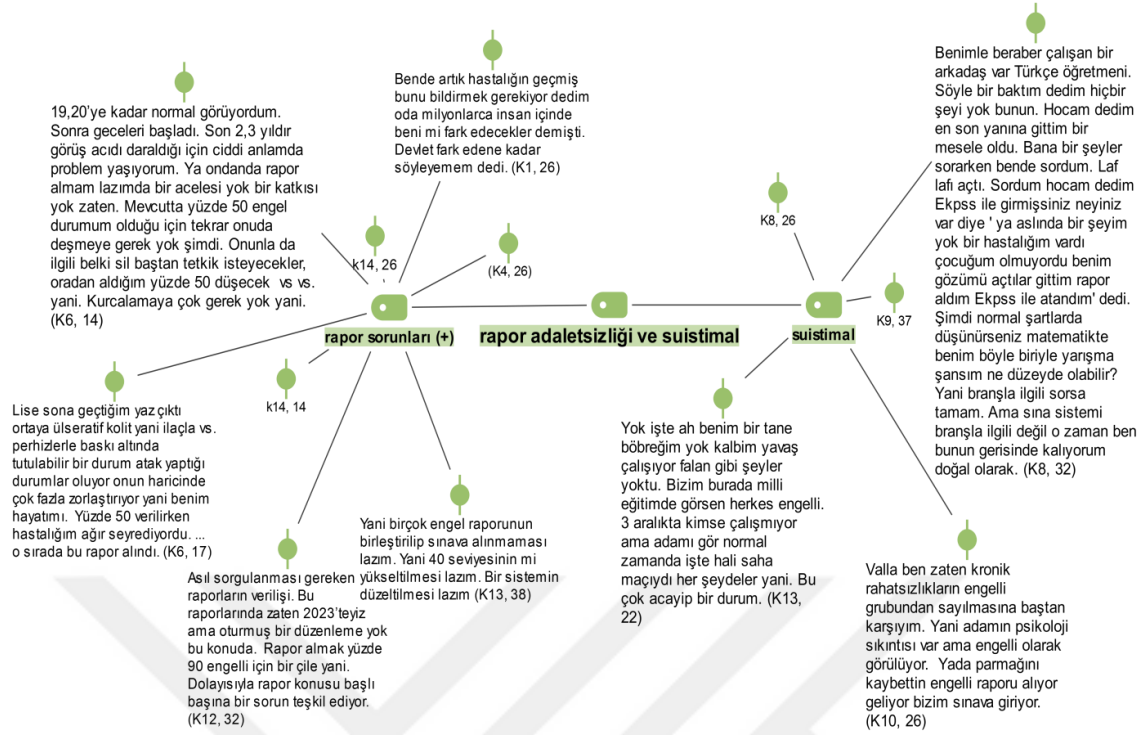
“...yani bir böbrek hastasına engelli raporu verilmemeli.” (K8)

K10 şekilde de görüldüğü üzere psikolojik sıkıntıların, kronik rahatsızlıkların engelli olarak adlandırılmasını yanlış bulduğunu söylerken bu grubun hastalık kategorisi olarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir:

“Valla ben zaten kronik rahatsızlıkların engelli grubundan sayılmasına baştan karşıyım. Yani adamın psikoloji sıkıntısı var ama engelli olarak görülüyor. Ya da parmağını kaybettin engelli raporu alıyor geliyor bizim sınava giriyor. Ben bunları istemiyorum. Ben bunları hastalık grubu adı altında ya da yani başka nasıl bir kavram uygun görürlerse o grup adı altında olması lazım.(K10)

3.8.2. Rapor Adaletsizliği ve Suistimal Konusundaki Bulgular

Katılımcıların EKPSS’de rapor adaletsizliği ve suistimal konusundaki görüşleri şu şekildedir:

Şekil 16: Rapor Adaletsizliği ve Suistimal Konusundaki görüşlerin Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

K13 %40'a salt olarak ulaşamayan bireylerin birçok farklı branştan aldıkları oranları birleştirerek oluşturulan raporların sınavın adaleti konusunda sorun yarattığını düşünülmektedir. Engel oranının artmasıyla bireyin hayattan soyutlanması paraleldir. Öyleyse sınavın şartı olan %40 raporuna ulaşamayan bir bireyin daha yüksek oranlarda bireylerle aynı yaşam şartlarına sahip olmadığı da bilinmektedir. K13 engelli niteliğinde olan bireylerin hayata katılmasını, engel seviyelerinin düzenlenmesi gerektiğiyle bağdaştırmıştır.

“Yani birçok engel raporunun birleştirilip sınava alınmaması lazım. Yani 40 seviyesinin mi yükseltilmesi lazım. Bu sistemin düzeltilmesi lazım. Yüksek puanlı rahatsızlıktan alınmalı. Yani % 40 kulak %10 kolesterol olmaz. Yani adaletten engelli istihdamında ancak böyle bahsedilebilir. Engellilerin istihdama katılması hayata katılması masalı var işte bunun gerçeğe dönüşmesi şeyi bundan geçiriyor.” (K13)

Daha önceki yıllarda psikolojik rahatsızlıkların zihinsel engelli kategorisinden sınava girdikleri ve bu bölümde sorular kolay olduğundan atamalarının yapıldığı, gelen şikayetler üzerine incelemeye alınarak aslında bu kişilerin zihinsel bir geriliğe sahip

olmadıkları, ruhsal bozukluğu olan hasta oldukları tespit edilmiş ve memurluktan men edilmişlerdir. K1 bu konuyu şu şekilde ele almıştır:

“Toplama rapor alan yararlanıyor. Kişinin psikolojisi bozuk mesela zihinsel ibaresi işlettiriyor. Psikiyatriste gidip olumlu rapor alıyor onaylattırıyor ve bunu da kendine yakıştırıyor.” (K1)

Yine devletin engelli bireylere verdiği raporları denetleme yetersizliğinden dolayı gerçeği yansıtmayan şikâyetlerle rapor alındığını, usulsüzlük yapıldığını dile getiren K1 sözlerine şu cümlelerle devam etmiştir:

“Mesela bir kız tanıyorum Konya’da. EKPSS ile atandı. Çölyak diye biliyordum ben bir hastalığı daha vardı. Bir gün telefonla konuşurken bir şey yiyordu. Glutenli bir şeyi nasıl yiyorsun diye sormuştum. O da hastalığının geçtiğini söylemişti ama araştırdım baktım çölyak geçebilen bir hastalık değilmiş. Liseden hemşire olarak atanmış o raporu almasını bilmiş ya helal olsun.” (K1)

Yine K1’in çölyak hastası kişiyi uyardığı, hastalığının geçtiğini devlete bildirmenizi söylediği, fakat muhatabı kişinin“...milyonlarca kişinin içinde beni mi fark edecekler?” “...devlet fark edene kadar söyleyemem.” dediğini belirterek bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Şekilde de görüldüğü üzere K6’nin görüşlerine bakılacak olursa kendisinin 29 yaşında olduğu, lise çağlarında geçirdiği ülseratif kolit hastalığının ağır seyreden dönemlerinde yüzde 50 engelli raporu aldığı, fakat daha sonra gözünde de tavuk karası hastalığı çıkması durumunu bildirmediği, mevcut yüzde 50 raporunun zaten haklarını koruduğunu belirttiğini ve eğer bildirirse şuan ülseratif kolit hastalığı iyileşme gösterdiği için rapor oranına ulaşmakta sorun yaşayacağını düşündüğü için “Kurcalamaya gerek yok.” cümlesini kullanarak aslında elinde var olan raporu güncellemeyerek suistimale yakın bir tavır takındığı yorumu yapılabilir.

K8’in sınavın suistimal edilmesiyle ilgili söyledikleri ise dikkat çekicidir:

“Benimle beraber çalışan bir arkadaş var Türkçe öğretmeni. Şöyle bir baktım dedim hiçbir şeyi yok bunun. Hocam dedim en son yanına gittim bir mesele oldu. Başka bireyler sorarken bende sordum. Laf lafı açtı. Sordum hocam dedim EKPSS ile girmişsiniz neyiniz var?“Ya aslında bir şeyim yok aslında bir hastalığım vardı çocuğum olmuyordu benim gözümü açtılar gittim rapor aldım EKPSS ile atandım.” dedi. Şimdi normal şartlarda düşünürseniz matematikte benim böyle biriyle yarışma

şansım ne düzeyde olabilir? Yani branşla ilgili sorsa tamam. Ama sınav sistemi branşla ilgili değil o zaman ben bunun gerisinde kalıyorum doğal olarak.” (K8)

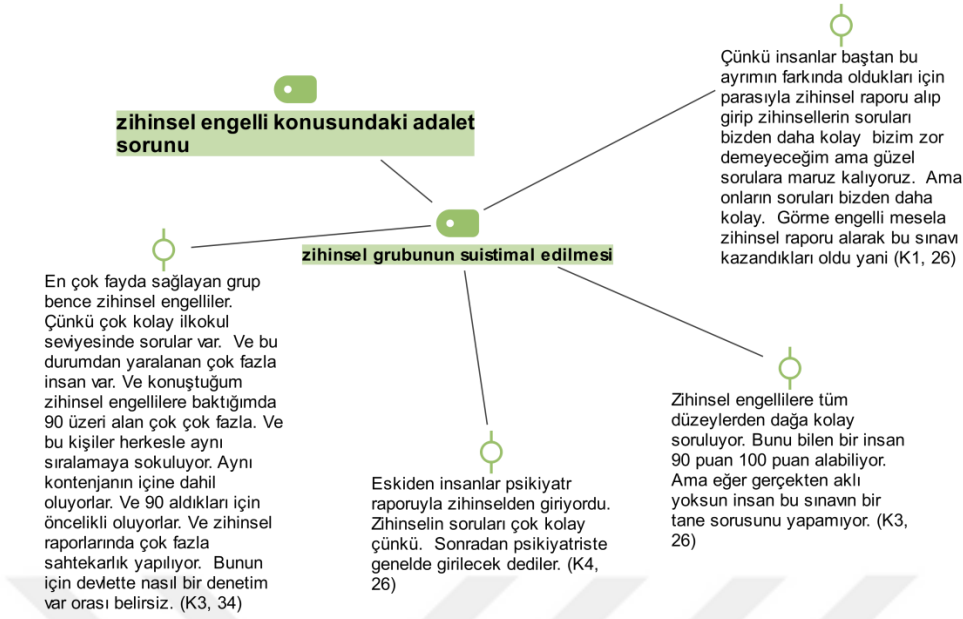
K8 aynı okulda çalıştığı ve EKPSS ile atanan öğretmen arkadaşına engelinin ne olduğunu sorduğunda aslında bir engelinin olmadığı, etrafındaki insanların onun tabiriyle “gözünü açtıklarını”, çocuğu olmama gibi bir durumdan rapor alarak atandığını belirtirken, bu kişinin engelli niteliği taşımadığını, bir görme engellinin özellikle matematik gibi bir derste bu kişilerle yarışmasının adaletsiz olduğunu, onların gerisinde kaldıklarını belirterek anlatmaya çalışmıştır.

K13 EKPSS’nin suistimal edildiğine dair düşüncelerini etrafında çalışan engelli bireylerin 3 Aralık Engelliler Günü’nde tatil yaptığını fakat yine bu kişilerin halı saha maçı gibi efor sarf edilen sporlarda yer aldığını görünce duyduğu şaşkınlığı şu ifadelerle belirtmiştir:

“Önceden yok işte ah benim bir tane böbreğim yok kalbim yavaş çalışıyor falan gibi şeyler yoktu. Bizim burada Milli Eğitim’de görsen herkes engelli. 3 Aralık’ta kimse çalışmıyor ama adamı gör normal zamanda işte halı saha maçıydı her şeydeler yani. Bu çok acayip bir durum.” (K13)

3.8.3. Zihinsel Engelli Grubunun Suistimal Edilmesi Konusundaki Bulgular

Katılımcıların zihinsel engelli grubunun suistimal edilmesi konusundaki görüşleri şöyledir:

Şekil 17: Zihinsel Engelli Grubunun Suistimal Edilmesi Konusundaki Görüşlere Dair Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüşmeler sonucunda sınavdaki adaleti sağlamak konusunda sorunlu olan bir konunun da zihinsel engellilerle ilgili olduğu görülmektedir. Birçok katılımcı zihinsel engelli kategorisinden sahtekârlık yapıldığı ve suistimal edildiğini düşünmektedir. Şekilde de görüldüğü üzere K4 psikiyatri hastalarının uzun yıllar boyunca zihinsel engelli kategorisinden girerek istihdam sahibi olduklarını belirtmiş, yine K1 görme engelli bireylerden de ücret karşılığında zihinsel engelli raporu alarak sınavı kazandıklarından bahsetmiştir. K3 gerçekten zihinsel engelli bireylerin sınav sorularında zorlandıklarını belirtirken, bu kategoride yine sahte rapor şüphesi olabileceğini ifade etmiştir.

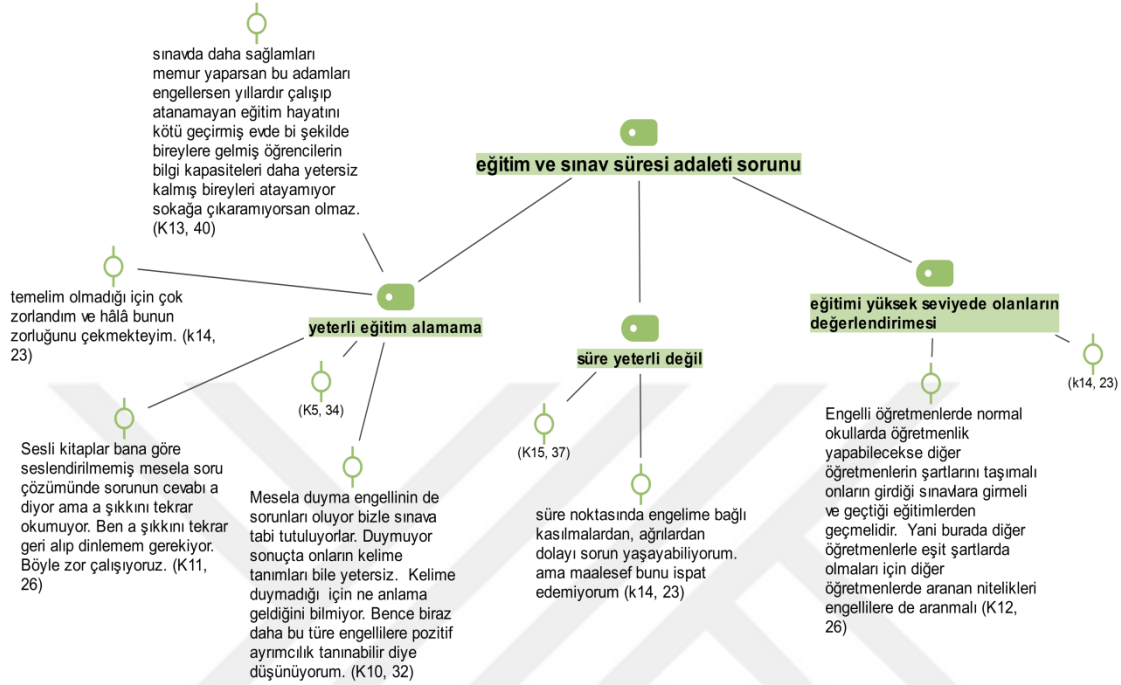
K3 zihinsel engellilerin soruları çok kolay olduğu için yüksek puan aldıklarını ve tüm sınava girenlerle aynı sıralamaya alınmalarının adaletsiz olduğunu vurgulamıştır:

“... zihinsel engelliler. Çünkü çok kolay ilkökul seviyesinde sorular var ve bu durumdan yaralanan çok fazla insan var ve konuştuğum zihinsel engellilere baktığımda 90 üzeri alan çok çok fazla. Ve bu kişiler herkesle aynı sıralamaya sokuluyor. Aynı kontenjanın içine dâhil oluyorlar. 90 aldıkları için öncelikli oluyorlar.”(K3)

Zihinsel engelli bireylerin sınava tabi tutulurken engellerinin ağır, orta, hafif olduğuna dair bir ayrımın olmadığını belirten katılımcılar, bu grubun suistimale çok açık olduğunu da eklemişlerdir.

3.8.4. Eğitim ve Sınav Süresi Adaleti Konusundaki Bulgular

Katılımcıların eğitim ve sınav süresi adaleti konusundaki görüşleri şu şekildedir:

Şekil 18: Eğitim ve Sınav Süresi Adaleti Konusundaki görüşlere dair Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

EKPSS’de başarıyı etkileyen faktörlerden biri şüphesiz eğitimidir. Engelli bireylerin eğitimi çoğu kez sekteye uğramakta, sağlıkla ilgili olan sorunları gündemleri değiştirmekte ve dolayısıyla okul hayatına adaptasyonu sağlayamamaktadırlar. EKPSS’de türlü engelin yarıştığı sınav olarak bu bireyleri bir araya getirmekte ve bireyler bu durumun göz ardı edilmesini adaletle uygun bulmamaktadır.

K5 eğitim hayatında zorluk çekmeyen bir engellidir. Fakat diğer engelli bireylerle kendini kıyaslama ihtiyacı duyarak şu görüşlerde bulunmuştur:

“İşitme engellilerin sorular çok kolaydı. Ama benimle onun eğitimi aynı değildir ve ona göre o sorular zor olabilir. Yani aslında sıkıntılar var.” (K5)

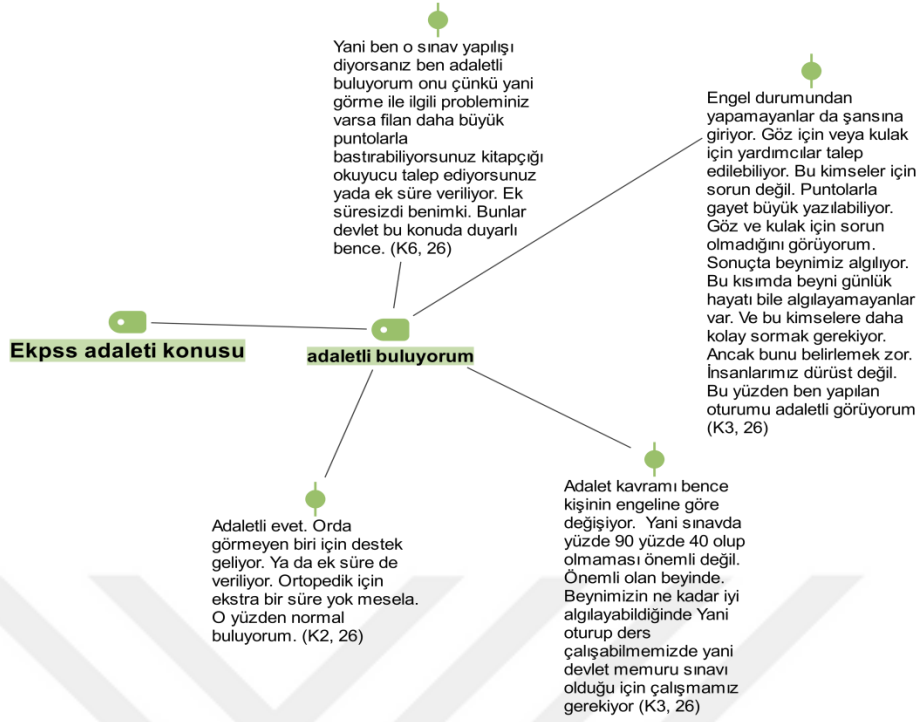
“...olumlu ayrımcılık, engelliler farklı oldukları için değil, eşit oldukları ama bu eşitliğin hayata geçirilmesine engel olan ayrımcı ve farklı deneyimlere sahip oldukları için, bu deneyimlere karşı “nötr” olmayan politikaların geliştirilmesi gerektiğinde bir araç olarak kullanılır” (Öztan, 2004: 206akt. Şişman, 2014: 61). Buna göre sınava giren engelli

bireylerin 60 dakikalık sınav süresinin yeterli gelmeyeceği belirlenen durumlarda ek süre verilmektedir. EKPSS’de görme engelli bireylere okuyucu ve işaretleyici ile sınava girdikleri için ek süre verilmektedir. Sadece görme engelli bireylerle sınırlı kalan ek süre uygulaması eleştiriye sebep olmuştur. Katılımcı K14 hastalığı sebebiyle sınav anında kasılmalar yaşadığı için rahatsızlandığını, bunun süre olarak onu zorlandığını belirtmiş, bu konuda bir kolaylık sağlanmadığını, ek sürenin görme engelli bireylere verildiğini de eklemiştir.

K12 ise son EKPSS atamasında atanan öğretmenler konusunda yorum yapmıştır. Öğretmenlerin formasyon almadan, düşük puanlarla ve mülakatsız yerleştirildiğini dile getirmiş, bireyin engelli olmasının aldığı eğitimin sınanmasına engel olmadığını, öğretmen konusunda bu yapılan atamanın çok yanlış olduğunu, eğer kişi öğretmen olabilecek yatkınlığa sahipse mülakat gibi eleme yöntemlerine de tabi tutulması gerektiğini, aksi takdirde nitelik aranmadan atanan bu bireylerin herhangi bir sorun çıktığında engellilerin yaftalanmasına yol açacağına vurgu yapmıştır.

3.8.5. EKPSS’yi Adaletli Bulan Katılımcılara Dair Bulgular

Aşağıdaki şekilde EKPSS’nin bireylere adaletli olarak düzenleme sağladığına dair düşüncelere yer verilmiştir:

Şekil 19: EKPSS'yi Adaletli Bulan Katılımcıların Kod-Alt-Kod Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüşmeler sonucunda EKPSS hakkında engelli bireylerin sınav öncesinde, sınav anında ve sonrasında atama halinde adaletli bir yaklaşım sergilediğini söyleyen üç katılımcı olmuştur. K3 EKPSS'de bireylerin engellerine uygun düzenlemeleri yeterli bulduğunu, engel seviyesinin önemli olmadığını vurgularken, K2'de düzenlemelerin yerinde olduğundan bahsetmiştir. Yine K6 devletin bu konuda hassasiyetle davrandığını belirtmiştir.

Bulgular neticesinde 15 katılımcıdan 3'ünün adalet konusundaki olumlu düşüncesi araştırmanın EKPSS'nin adalet sağlama konusunda yeterli olmadığını göstermektedir.

3.9. EKPSS ile İlgili İsteklere Dair Bulgular

Katılımcılara EKPSS ile ilgili değiştirilmesini istediğiniz şeyler nelerdir ve devletten beklentiniz var mı sorusu sorulduğunda alınan cevaplar şu şekildedir:

Rapor ve engel türü ile ilgili değişiklik yapılmasını isteyen katılımcıların ifadelerine bakılırsa:

“Rapor yönetmeliğinin revize edilmesini istiyorum. Sağlık Bakanlığı, Aile Bakanlığı hani biz yardım isterlerse ederiz. Rapor yönetmeliği değişmeli. Hasta ile engelli

ayrıştırılmalı. Hasta ayrı bir şey. Mesela kronik hastalıklar kesinlikle engel olmamalı yani.” (K1)

“Benim kanaatim bu konuda kime sorarsanız sorun bu rapor işinin düzeltilmesi konusunda yani bir böbrek hastasına engelli raporu verilmemeli. İlk evvela bu.” (K8)

“Yani birçok engel raporunun birleştirilip sınava alınmaması lazım. Yani 40 seviyesinin mi yükseltilmesi lazım. Bir sistemin düzeltilmesi lazım. Yüksek puanlı rahatsızlıktan alınmalı. Yani % 40 kulak %10 kolesterol olmaz. Yani adaletten engelli istihdamında ancak böyle bahsedilebilir. (K13)

“Şöyle diyebilirim yani bu eşitsizlik söz konusu olduğu için. Devletin tüm engellileri hayatını en başından itibaren değerlendirerek belli bir kategori altında kendi aralarında bir sınava tabi tutmalarını beklerim. Örneğin şeker hastası bir arkadaş. Geçmişini incelenmeli. Eğer örgün eğitim gördüyse buna uygulanacak sınav soruları farklı olmalı. Örgün eğitim görmemişse benim gibi örneğin, farklı bir grupta değerlendirilmesi lazım. Ama devlet bunun önünü alabilir mi? Şüpheliyim. Hastalıklar da fazla engelde. Sıkıntı var durumda. Ayrıca çok teşekkür ederim kendi adıma bu konuyu seçtiğiniz için.” (K14)

“Engel durumuna göre daha iyi ayrılmalı. Ağır engelli, orta, düşük gibi mesela ayrılmalı yani.”(K7)

“Ayrıca zihinsel ve diğer grupların sıralaması ve ataması farklı olması gerekli. Bu kimselerin engeli kanıtlandıktan sonra yani raporlandıktan sonra psikologla görüştürülmeli aylık, yıllık takipleri yapılmalı. Özellikle zihinsel engellilerin takibi yapılmalı.” (K3)

Sınavın öncesinde, sınav sırasında yapılması istenen değişiklikler ile sınav içeriği ile ilgili istekler şu şekildedir:

“Sınav 60 soru normal KPSS 120 soru. Bu bir avantaj gibi gözüküyor ilk başta. Ama 2 ya da 3 soru yanlış yapma hakkınız var atanmak için, yüksek puan yapmak için bu biraz sıkıntı. Yani az soru fayda sağlıyor gibi gözükabilir ama aslında dezavantajlı. Onun haricinde genel olarak yeterli.” (K2)

“Sınava girmeden engelli kişi memurluğa uygun mu bakılmalı. Çünkü o kişi bir para, bir zaman, bir emek ayırıyor. Ders çalışıyor bunun üzerine devlet memuru olabilir ibareli raporu alamama durumu var misal. Sınava girmeden önce bunun bakılması lazım. Eğer uygun değilse bir maaş bağlanır gibi yani.” (K6)

“Evet yapılmalı puanlar düşün sorular zorlaşsın. Hiç kimse EKPSS düzeyinde çalışmıyor. Bende dâhil KPSS düzeyinden.” (K9)

“Aslında bu tür sınavların kaldırılıp KPSS altında engelli kategorileri olması lazım. İşitme engellilere sorular indirgenebilir. Normal KPSS’ye girelim herkes gibi ama atamalarımız ayrı olsun.” (K10)

“Devletten beklentim sınav süresinin artması ve normal KPSS’den soruların daha kolay sorulması ve ciddi atamalar yapılması. Atama sayıları çok çok az bunun fazlaşmasını isterdim. Başka demek istediğim bir şey yok.” (K15)

“Okuyucu elektronik olmalı, ses kayıt okumalı hatta butonlar olmalı şıklar için bence. Bence sırf o yüzden atanamıyorum.” (K11)

K5 atandığı için bu konu üzerinde düşünmediğini “Açıkçası üzerine hiç düşünmedim. Atandığım için belki de.” cümlesiyle belirtmiştir.

K12 ise EKPSS ile öğretmen ataması konusunda değişiklik istediğini belirtmiştir:

“Öğretmenler EKPSS ile olmasın. Baraj puanları yükseltilmesi lazım. 50 puanla öğretmen atanması olmamalı. Mülakat yok. Önemli bu destekliyorum. Öğretmenliğin kalitesi yerlerde. Formasyonu almayan da atandı. Devlet öğretmen konusunda duygusal davranmamalı. Sonuçta çocuk eğitiyor. Şizofren de olabiliyor bipolarlarda. Sonra bir sıkıntı çıkınca engelliden öğretmen olmaz diyorlar.” (K12).

4. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME: JOHN RAWLS'UN ADALETİ BAĞLAMINDA

4.1. Adaletin İkinci İlkesi Olan Adil Fırsat Eşitliği ve Farklılık Bakımından Değerlendirme

Adaletin ikinci ilkesi sosyoekonomik düzensizlikler için uygulanmaktadır. Birinci ilkede bahsedilen temel hak ve özgürlüklerin sağlanması durumundan sonra ikinci ilkeye geçilebilmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere ikinci ilke iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar;

- “İlk olarak onların hakkaniyetli fırsat eşitliği koşulları altında herkese açık olan makamve mevkilerle bağlantılı olmaları,
- ikinci olarak toplumun en az avantajlı üyelerine en büyük yarar sağlamaları gerekir.” (fark ilkesi) (Rawls, 2021: 71).

Bu ilkelere ilki fırsat eşitliğine denk gelirken ikinci fark ilkesidir. Fırsat eşitliğinin fark ilkesine önceliği vardır.

Eğitim, toplumdaki tüm bireylerin erişmeye hakkı olan bir gerekliliktir. Gerekliliktir çünkü eğitimle tüm toplumun refahını iyileştirmek mümkündür. Toplumun geneline yarar sağlama fikri Rawls'un işbirliği fikri ile uyumlu görünmektedir.

Dezavantajlı bireyler toplumda azımsanmayacak bir yer kaplamaktadır. Eğitim toplumun tüm kesiminde olduğu gibi dezavantajlı kesiminde yararlanması gereken bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitime erişmek her kesim için aynı eşit şartlarda olmadığı takdirde adaletten bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Rawls, bireylerin toplum içine doğarken seçme şansının olmadığını ve doğdukları toplumun temel yapısına göre hayatlarının, hayat planlarının, beklentilerinin şekillendiğini söylemektedir. Doğuştan gelen daha az avantaja sahip olma durumu, hak edilmemiş eşitsizlikler ve şanssızlıklar bir kazanım olmadığı gibi, insanlar içine doğduğu doğal yetenekli ve şanslı başlangıç konumunu da hak etmemişlerdir. Bu kaderin keyfiligidir ve şans faktörü rol oynamaktadır (Rawls, 2021; 101-129). Rawls'a göre fırsat eşitliğinin sağlanması toplumda görece daha az şanslı olanlara ve daha az avantajlı olanlara daha fazla özen gösterildiği takdirde mümkündür.

Engellilik toplum içerisinde doğuştan yada sonradan edinilen bir dezavantajlılık olarak tanımlanmaktadır. Rawls kaderin keyfiligi ile doğal piyango olarak adlandırdığı bu

avantaj azlığını fırsat eşitliği ile dengelemeye çalışır. Öyle ki engelli bireyler eğitimde birçok sorunla karşılaşmaktadır. Araştırmanın gereği olarak engelli bireyleri kamu personeli seçme sınavı için sorulara maruz tutarken eğitim hayatlarına da değinilmiştir. Çünkü eğitim, girecekleri EKPSS sınavı için belirleyici faktörlerden biridir.

EKPSS engelli bireylerin istihdam sağlaması amacıyla olan bir sınavdır. Eğitimin kalitesi sınavı, sınavdaki başarı da istihdamı etkilemektedir. Dolayısıyla eğitim hayatındaki sorunlar ele alındığında; bireylerin kaynak kitap ve sesli kitap bulamama, matematik dersinde sorun, hastalığı yüzünden eğitime ara vermek durumu, akran zorbalığı, fiziki erişebilirlikte zorluk, binaların ve ulaşımın uygunsuzluğu ve eğitimcilerin bilgisizliğinden kaynaklı sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Öyle ki sınav içerisinde engelli bireylerin engel çeşidine göre de yaşadığı zorluklar değişmektedir. Çalışmada en fazla görme engelli bireylerin sorunla karşılaştıkları belirlenmiştir. Görüldüğü üzere engelli bireylerde kendi arasında avantaj olarak farklılık göstermektedir.

Eğitim hayatı boyunca türlü zorluklarla karşılaşan dezavantajlı bireylere doğanın keyfi olarak daha az şans verdiğini söylemek mümkündür. Rawls'a göre fırsat eşitliğinin sağlanması toplumda görece daha az şanslı olanlara ve daha az avantajlı olanlara daha fazla özen gösterildiği takdirde mümkündür (Rawls, 2021: 128). O halde dezavantajlı bireylerin eğitim hayatına tam katılımını sağlamak fırsat eşitliği ile mümkün görünmektedir. Rawls fırsat eşitliğinin sadece makam ve pozisyonlara erişimde açık olmasını değil, bu makamlara erişmeye çalışırken yarışma safhasında da eşitlikten bahseder. Yani belirli makam ve pozisyonlara bireyler yerleştirilirken doğal yetenekli ya da iyi eğitilmiş bireylerin daha avantajlı olması durumunun adalete aykırı olduğundan bahseder. Ona göre bireyler eğitimde de aynı şansa ve donanıma sahip olarak yetişmelidir. Makam ve pozisyona yerleşebilmek için girilen yarış ancak bu şekilde adil olabilir (Rawls, 2021: 72). Diğer bir deyişle; hiçkimsenin bir eğitim veya istihdam fırsatı için rekabet etmesi engellenmemelidir. Dahası, resmi fırsat eşitliği aynı zamanda pozisyon rekabeti açısından ayrımcılığın ortadan kaldırılması anlamına da gelmektedir. Tüm vatandaşlar sadece pozisyonlara başvurma hakkına sahip olmamalı, aynı zamanda onlar için eşit şartlarda rekabet etme hakkına da sahip olmalıdır (Pogge, 2007: 121). Araştırmada engelli bireylerin eğitim hayatındaki sorunlar incelendiğinde sınav içerisinde kendi kategorilerinde yarışır durumda iken, aldıkları eğitim seviyelerinin birbirinden çok

farklı olduğu görülmektedir. Ortopedik engelli bireyler genellikle ameliyat vs. durumlardan dolayı okula uzak kalma ve okula erişebilirlik yüzünden sorunlar yaşadığı için eğitimi sekteye uğrarken, görme engelli bireylerin ders materyali bulmakta zorlandıkları, matematik ile ilgili sorunları olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra kronik engelli katılımcıların eğitime erişimde sorun yaşamadığı araştırmaya yansımıştır. Değerlendirildiğinde; engelli bireylerin herbirinin aldığı eğitim niteliği farklı olmasına rağmen aynı sınav sorularına tabi tutulması, Rawls'ın adil fırsat eşitliği ile yorumlanacak olursa; aynı eğitim niteliğine sahip olarak yarışmayı doğru bulduğu düzenlemeye aykırı gözükmemektedir. Bireyler başlangıç olarak aynı yerden başlamadığı takdirde girdikleri yarış onları mağdur edecek ve bu durum makamlar herkese açık olsa dâhi daha avantajlı eğitim imkanına sahip olan engelli bireylerin lehine olacaktır.

Rawls eğitime özel bir önem verirken “Kültürel bilgi ve beceri şanslarını kazanmak kişinin sınıfsal pozisyonuna, özel veya resmi olsun okul sistemine bağh olmamalı ve hatta bunlar sınıf engellerinin dışında biçimlendirilmelidir.” (Rawls,2021: 102) şeklinde yorumlamaktadır. Bu şekilde bir düzenlemeyle sınava giren bireylerin başlangıç noktaları iyi belirlenmeli, genel kategorisi altında olan ortopedik, görme, işitme 1 ve kronik hastalığa sahip engellilerin eğitim seviyelerinin irdelenmesi, benzer seviyelerin gruplanması, eğitim hayatları eşit haklara sahip olarak geçmemiş bireylerin aynı sorularla sınanmaması gerekmektedir.

Eğitimin fırsat eşitliği bakımından düzenlenmiş olması adaleti bir bütün olarak sağlamada yeterli görülmemektedir. Rawls adil fırsat eşitliği ilkesi ile bireylerin eşit başlangıç noktasına getirildiği ve makamlarına herkese açık olduğu bir ortamda dâhi farklılık ilkesiyle desteklemeye ihtiyacı olduğundan bahsetmektedir. Farklılık ilkesi toplumda en dezavantajlı bireylere en büyük fayda sağlanması üzerinedir. Diğer bir deyişle toplumdaki sosyoekonomik eşitsizliklerin en dezavantajlı bireyler en büyük faydayı sağlayacak şekilde düzenlenmesi durumunda adaletten bahsetmek mümkündür. Fark ilkesi toplumdaki adaletsizliği gidermek amacıyla pozitif ayrımcılık yapılmasından bahseder. Doğal yetenekli bireylerin elde ettikleri mevkiye kalması ancak dezavantajlıların lehine oldukça mümkündür (Kocaoğlu, 2015: 79-81).

Engelli bireyler hayatları boyunca yaşadıkları birçok sosyoekonomik ve toplumsal kısıtlamadan dolayı dezavantajlı konumda yer almaktadır. Farklılık ilkesi dezavantajlıların yarar sağladığı bir ilke olması gerekçesiyle, EKPSS'nin engelli bireyler

için pozitif ayrımcılık olarak sağladığı ve dezavantajlı olarak yarar elde etmelerini amaçladığı düşüncesiyle değerlendirilmesi uygun görülmüştür. EKPSS %40 ve üzeri engel oranına sahip bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarına yerleştirilmelerini sağlayan bir sınav türüdür. Sınavın amacı; engelli bireylerin diğer sağlıklı bireylerin katıldığı KPSS'ye girmeden, diğer engelli bireyler içerisinde, kendilerini eşit şartlarda hissedebilecekleri, eğitim seviyelerine uygun sınav soruları ve kendi engel tiplerine uygun istihdam olanağını elde etmelerini sağlaması bakımından yararlı olacağı öngörüsü ile toplumda özel bir muameleye tabi tutularak onları hayata kazandırmaktır. Farklılık ilkesi gereği engelli bireyler sağlıklı bireylerin girdiği KPSS'ye girerek onların doğal yetenek ve şanslılıklarından dolayı daha avantajlı oldukları eğitim hayatlarıyla karşılaştırılmak durumunda kalmadıkları varsayılarak engelli bireylerin kendi içlerinde gruplanarak yapılan sınavda büyük KPSS kitlesi içerisinde adaletsizliğe uğramayacakları düşüncesi yatmaktadır. Teorik olarak bakıldığında engelli bireylere böyle bir hak sağlanması hem adil fırsat eşitliği hemde farklılık ilkesi gereği uygun görünmektedir.

Özellikle EKPSS'nin ilk yapıldığı yıllarda yaygın olmaması ve sınavın sağladığı avantajlar hakkında yeterli bilgi bulunmaması sebebiyle engelli bireyler bu haklarını kullanmış ve istihdam elde etmişlerdir. Araştırmada yapılan görüşmelerde bireylerden alınan bilgilere göre sınavın engelli bireylere sağladığı avantajlar hasebiyle dikkat çekmesi, sınava başvuru sayısının giderek yükselmesine, raporlarda sahtecilik yapılmasına, sınava en yüksek engel seviyesinden değil de az oranda çeşitli engel seviyeli raporların birleştirilip girilmesine ve sınavın kendi içerisinde haksız rekabete dönüşmesi durumuna şahitlik edilmektedir.

Öyleyse engelli bireylerin eğitim hayatındaki dezavantajlarına daha fazla özen gösterilerek, ihtiyaç duydukları materyal, fiziki erişim, eğitim verenlerin desteği, eğitime ara verdiklerinde sağlanacak esnek ders yaklaşımları ile daha avantajlı olanlar ile yakın seviyeye getirilmesi amaçlanmalıdır. Gerekli bir diğer husus ise en dezavantajlı olan engellilerin, diğer bir deyişle engelli bireylerin arasında da engel oranı bakımından daha dezavantajlı olanların, daha şanslı olanlara nazaran daha fazla özen gösterilerek, gerek kategori gerekse sınav sorularının eğitime ve engele uygun olarak yeniden düzenlenmesi gerektiği söylenebilir.

Adil fırsat eşitliği ve farklılık ilkesi gereği yapılacak düzenlemeler Rawls'un teorisinde kurumlara uygulanır. Bir sonraki başlıkta kurumlar bakımından değerlendirme yapılacaktır.

4.2. Kurumlar Bakımından Değerlendirme

Toplum içerisinde herkesin farklı bir konumda doğduğunu, kiminin çeşitli yeteneklere, kiminin ailesi ve soyundan gelen avantajlara, kiminin ise dezavantajlara sahip olduğundan bahsedilmiş ve bunun toplumun bir doğası olduğu ve gayri adil olmadığından söz edilmişti. Sorunun toplum bireylerinin başlangıç noktalarının farklı olması değil, bu başlangıcı aynı seviyeye çekecek desteği verecek olan kurumların işlevselliği olduğu söylenebilir.

Rawls toplumda adaletin sağlanması için daha az avantajlı kesime daha fazla özen gösterilmesini istemektedir. Bireylerin açık makam ve pozisyonlara yerleşebilmesi için başlangıç noktalarının da eşitlenmesi sağlanmalıdır. Burada kurumlar devreye girmektedir. Adaletin iki ilkesi de toplumun temel yapısına ve kurumlara uygulanmaktadır. Kurumlar var olan eşitsizlikleri; eğitim politikaları, sağlık için yapılacak iyileştirmeler, gelirin dezavantajlıya aktarılması için uygulanacak vergiler yoluyla düzenlenmeli ve doğanın keyfiyeti ile dezavantajlı konumda olanların durumu ele alınmalıdır. Rawls ırk, cinsiyet, sosyal konum, bedensel engel, doğal yetenek gibi hak edilmeyen faktörlerin kurumların adaletli davranmamasından dolayı dezavantaj oluşturduğundan bahseder.

Engelli bireylerin eğitim hayatı da adalet bakımından kurumların düzenlenmesi gereken konumdadır. Eğitim kurumları başlangıç durumunu eşitlemede önem arz etmektedir. Bireylerin yeterli donanıma sahip olması için ve pozisyonlara yerleşebilmeleri için girecekleri yarışta eğitimin önemi yadsınamaz. Öyleyse adil bir eğitim kurumu bireyi dezavantajlarına yönelik eksiklerini giderecek yöntemleri kendinde barındırmalıdır. Pozisyon yarışına girecek bireyler eğitim geçmişleri bakımından yine kurumlar tarafından denetlenmelidir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, EKPSS'nin lisans, önlisans, ortaöğretim gibi kategorilere ayrıldığını, fakat bu bireylerin ilköğretimden itibaren nasıl bir eğitim hayatı geçirdiklerine dair bir araştırma yapılmadığını göstermektedir. Kimi lisans mezunu engelli birey lisans öğrenimini bitirdikten sonra engel sahibi olmuşken, bir diğer birey doğuştan engellidir. Dolayısıyla ilköğretim

kademesinden bu yana aldıkları eğitimde farklıdır. EKPSS bireyi lisans branşına göre değil; temel matematik, tarih, coğrafya gibi derslerden sorumlu tutar ve bu da bireyin geçmiş eğitim hayatıyla bağlantılıdır. Kurumların bu hususta bireyleri sınava başvuru aşamasında incelikli incelemesi, eğitim geçmişlerini öğrenerek kategorize etme yoluna gitmesi daha adil görünmektedir.

Bir diğer konu kurumların denetlemesi ile ilgilidir. Rawls kurumlardan “Görevleri ve pozisyonları, bunların hak ve ödevlerini, yetkilerini, muafiyetlerini vb. şeyleri tanımlayan kamusal sistemdir.” olarak bahseder. Dolayısıyla denetim yetkisini verecek olan da kurumlardır. Yine Rawls kurumların koyduğu kurallarla izin verilen ve yasaklanan icraatları belirlediğini, ihlal durumunda verilecek cezaları uyguladığını da ekler (Rawls, 2021; 84).

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular sınava giren bireylerin rapor düzenlemeleri konusunda adaletin sağlanmadığı ve denetimin eksik olduğu yönündedir. Bireyler sahte raporlarla yerleştirmelerin olduğunu ve bu durumun yasal olarak çok geç ortaya çıkarıldığını, birçok kez suistimal edilip, haksız yere pozisyon sahibi olunduğundan bahsetmişlerdir. Yine rapor alan kişilerin hastalıkları hafiflese ya da tamamen iyileşse olsa bile bunu rapora işletmedikleri ve raporun sağladığı haklardan yararlanmaya devam ettikleri beyanlar arasındadır. Raporla ilgi bir diğer sorun en yüksek oranı göz önüne alarak değil, çeşitli hastalıkların birleştirilerek %40 oranına ulaşılmasıyla sınava girmeye hak kazanma durumudur.

Tüm bunlar EKPSS’yi düzenleyen ve fırsat eşitliği için bu sınavı yürürlüğe koyan kurumun eksik politika ve denetim eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda farklılık ilkesi gereği en dezavantajlı kesimin en yüksek yararı elde etmesi durumu gerçekleşmemekte, sınav kendi içerisinde adil olmayan bir hal almakta, dezavantajlı bireyler kendi yarışı içinde düzenleme eksikliği sebebiyle mağdur olmaktadır.

4.3. Makul ve Rasyonel Kişi Bakımından Değerlendirme

Rawls’a göre iyi düzenlenmiş bir toplum; “Herkesin ve aynı zamanda başkalarının da aynı adalet ilkelerini bildiği ve kabul ettiği, temel sosyal kurumların tatmin edildiği ve bu ilkelerin tatmin edildiğinin bilindiği bir toplumdur. ” Aynı zamanda toplumda yaşayan her bireyin adalet ilkelerini benimseyip bu ilkelerin gerektirdiği sorumluluğu yerine

getirerek hareket ettikleri ve bu konuda istekli olmalarını da kriter olarak belirler (Rawls, 2021: 484).

İki adalet ilkesinin uygulandığı, kurumlar tarafından da kuralların belirlendiği, ilkelerin ve kuralların denetlendiği bir toplum ortamı düşünüldüğünde, adalet ilkelerini seçen toplum üyeleri bakımından değerlendirme de uygun görülmüştür.

Rawls'un iyi düzenlenmiş toplumunda adalet ilkelerini seçen bireyler topluma ve kurumlara uygun hareket eden adalet hissine sahip bireylerdir (Bağder, 2020). Sosyal işbirliği içindeki toplumda temel kuralların ve sosyal düzenin istikrarlı olabilmesi için kurumsal olan politik bir güç gerekmektedir. Fakat Rawls, sadece politik düzenlemenin yeterli olmadığını savunur. Ona göre istikrarın sağlanması ancak insanların adalet duygusuna sahip olması ve dezavantajlı konumda olanlar için endişe duyması ile gerçekleşebilir (Freeman, 2007: 248).

Rawls'a göre ahlaki bir kişide iki yeti bulunur. Bunlar adalet duygusu ve iyi olma kapasitesidir. Adalet duygusu makul olarak tanımlanırken, iyi olma kapasitesi ise rasyonellikle açıklanmaktadır. Makul olan birey; yani adalet duygusuna sahip olan birey adalet ilkelerini kavrayan, bunları kabul eden ve uygulayan kimsedir. Sosyal işbirliği için hareket etmeyi kabul eden ve toplumun her kesimine yarar sağlayacak ilkelerin kabulünde rol alır. Diğer bir deyişle toplumda uyum içinde yaşamının yolunu arayan ve kendi çıkarı için olduğu kadar, diğer toplum üyelerinin de yararına olan düşünceye sahip bireylerdir (Kocaoğlu, 2015: 52). Bu bireyler sadece kendi refahları için değil, diğer bireylerin beklentilerine göre yaşamayı kabul ederler. Makul kişi kendi çıkarları aksine olsa bile toplumun yararına olan işbirliğini kabul eden bireydir (Kocaoğlu, 2015: 99-101). Araştırma kapsamında elde edilen bulgular makul kişi anlayışı ile değerlendirildiğinde, makul kişinin toplum yararına olan durumlar için kendi çıkarından ödün vermesidurumunun, bireylerin EKPSS'ye girmek için toplum yararına işbirliğiyle uyuşmadığını söylemek mümkündür. Elde edilen bulgularda engelli bireylerden bazıları engel durumunda iyileşme olmasına rağmen bunu bildirmemiş, rapor oranı düşeceği ve dolayısıyla EKPSS hakkından yararlanamayacağı için makul birey davranışı göstermemişlerdir. Araştırmaya katılan bireyler arasında iyileşen hastalıklarını, devlet farkedene kadar bildirmeyenler olduğu gibi, sahte rapora başvurular, çocuk sahibi olamama gibi durumlarda engelli raporu alanlar ve yüzde oranı düşük raporların birleştirilerek sınava hak kazanmak gibi hallerden şikayet edildiği belirlenmiştir. Makul

birey toplumun yararına kendi çıkarından vazgeçen birey olduğuna göre araştırmadan çıkan veriler EKPSS'nin makul olmayan bireyler tarafından suistimale maruz kaldığını göstermektedir. Makul bireyin EKPSS için uygun olmadığını görüp sınavdan vazgeçmesi, yerine iyileşme şansı olmayan engeli bireylerin hakkını gözetmesi beklenir. Diğer bir deyişle kendi çıkarı ile hareket etmeyen, gerektiğinde kendinden ödün veren kişi olduğundan, Rawls'ın makul bireyi bakımından EKPSS adalet konusunda sorunlu gözükmektedir.

Rasyonel birey ise kendi iyisini bulabilen, hayat amacını belirleyen ve bunu gerçekleştirme yetisine sahip olan bireydir. Birey neyin daha iyi olabileceğine dair fikir sahibidir. Sadece kendi iyiliğine değil, vatanına, ait olduğu topluma karşı da iyi olanı düşünmesini gerektirir. Fakat Rawls “Rasyonel öznelerde adil işbirliğine duyulan istekte bir eksiklik olduğunun altı çizmektedir. Rasyonel özneler baskın olarak kendi çıkarlarının peşinde olmakla belirlenmişler.” (Kocaoğlu, 2015: 99). Bu yüzden ki makuliyet her zaman rasyonellikten önce gelmektedir. Doğrunun iyiliğe önceliği bulunmaktadır. Dolayısıyla bireylerin kendi iyilerini düşünerek girdikleri EKPSS, sınavdaki daha dezavantajlı durumda olanları zor duruma düşürmektedir. Rasyonelliğin her zaman makuliyete ihtiyacı olduğu görülmekte, tek başına rasyonelliğin toplum yararına olmadığı söylenebilmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma EKPSS'ye girmiş engelli bireyleri, engel türü ve engel seviyesi gözetmeksizin ele almış, çalışmada bu bireylerin öncelikle EKPSS'ye giriş amaçları olan istihdamın sağlanmasında, sınavdaki başarıyı etkileyen eğitim hayatları ve bu aşamada yaşadıkları sorunlar ele alınmıştır. Sırasıyla EKPSS ile ilgili bilgi düzeyleri, sınavda yaşadıkları sorunlar, sorular hakkındaki fikirleri öğrenilmiş ve ana konumuz olan EKPSS'nin engelli bireylere fırsat eşitliği sağlamaya çalışırken, bireylerin gözünden sınavın kendi içindeki adaleti sorgulanmış, sınavın sağlamaya çalıştığı adalet konusundaki başarısı hakkında fikir edinilerek John Rawls'un sosyal adalet bakış açısıyla sorunlar ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Literatürde EKPSS ile ilgili karşılaştırma yapılabilecek içerik bulunmadığı için kuram üzerinden tartışmaya yer verilmiştir. Elde edilen bulgular sınav içerisinde farklı engel gruplarına ve seviyelerine sahip engelli bireylerin, sınavdan eşit yararı sağlayıp sağlamadığı konusunda anlamlı ipuçları sunmuştur.

EKPSS sınavına giren katılımcıların sınav hakkında bilgileri araştırılmış ve sonuca göre 15 bireyden 12'si sınavın süresi, soru sayısı, sınavdaki hakları, sınava giren bireylere dair bilgi gibi konularda araştırmaya katkı sağlayabilecek düzeyde olduğu görülmüştür.

EKPSS sınavının soruları katılımcılar tarafından değerlendirilmiş ve EKPSS'nin bireylerde zor ya da kolay olarak atfedilmesinin altındaki nedenin eğitim hayatı olduğu görülmüştür. Katılımcıların sınavın sorularının zorluğuna yönelik düşünceleri, eğitim seviyelerine, eğitimi örgün ya da Açık öğretim okullarında almaları durumlarına, eğitime ara vermek zorunda kalmalarına ve engeli nedeniyle düşük verimli eğitim almalarına göre değişkenlik göstermiş, eğitim hayatını görece daha az sorunlu geçirenlerin soruları kolay olarak nitelendirdiği neticesi elde edilmiştir. EKPSS Türkiye'de alternatif olmayan bir sınavdır. Bu nedenle sınavın kendi içindeki soru zorluğunun diğer sınavlarla mukayese edilmesinin çalışmaya yarar sağlamayacağı düşünülmüştür. Ve literatürde EKPSS üzerine sınav soruları hakkında çalışmaya rastlanmamıştır.

EKPSS'ye giren katılımcıların bu sınav sonucunda istihdam sağlama durumlarına bakılmıştır. 15 katılımcının 9'unun istihdam sağladığı bulunmuştur. İstihdam sağlayamayanların ise temel düzeyde eğitiminin sağlıklı olmadığı tespit edilmiştir. Sonuçlar arasında KPSS'de başarılı olamayıp EKPSS'yi tercih etme durumu da

bulunmaktadır. Bunun nedeninin EKPSS’de yarışılan kişilerin daha az ve soruların daha kolay olması olduğu düşünülmektedir.

EKPSS’ye giren katılımcıların sınavda karşılaştıkları sorunların bulguları değerlendirildiğinde netice olarak; katılımcılardan sadece görme engelli olanlar bu konu ile ilgili sorunları olduğunu belirtmiştir. En fazla sorun olarak dile getirilen okuyucu ve işaretleyici konusu olmuştur. Katılımcıların sınavlarının akıbetini belirleyen faktörlerden olan okuyucu ve işaretleyiciler ile ilgili bu kişilerin telaffuzlarının bozukluğu, soruları tekrar ederken tavır değişiklikleri, engelli bireyin sınav psikolojisini olumsuz etkileyen davranışları, sınavda vaktin kullanımında duyarlı olmamaları sorunları tespit edilmiştir. Yine sınavda gözetmenlerin engel hakkında bilgisizliği, yönetmelikler ve engellinin bu sınavdaki talep edebileceği haklar konusunda da bilgi yetersizlikleri ortaya çıkarılmıştır. Literatürde EKPSS ile ilgili sınavda karşılaşılan sorunlara dair bir çalışmaya rastlanmamıştır fakat görme engelli bireylerin üniversiteye giriş sınavlarında yaşadıkları sorunları ele alan Şenel (2015) çalışmasında benzer bulgulara ulaşmıştır. Çalışmasının sonucuna göre öne çıkan bulgusu sınav görevlileri olmuştur. Sınav görevlilerinin bireylere davranışı, soruları okuma hızı, diksiyonu gibi faktörlerin bireylerin sınav başarılarını etkilediğini ortaya çıkarırken okuyucu ve işaretleyicilerin sınavdan önce bu konuda eğitilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Sonuca göre görme engelli bireylerin diğer gruplardan daha dezavantajlı konumda olduğunu söylemek mümkündür. Okuyucular bu sınavda görme engelli bireylerin gözü olmaktadır. İstihdam aracı olan EKPSS, bireyin hayatı için dönüm noktası olabilecek bir sınavdır. Görme engelli bireylerin bu sorunlarının daha yakından incelenmesi ve onların da dinlenerek, fikirleri alınarak düzenlemeler yapılması ve memnuniyetleri sağlanması gerekli görünmektedir.

Araştırmanın ana konularından biri olan fırsat eşitliği ve sınavın kendi içindeki adaleti hakkında katılımcılardan alınan görüşlerin bulguları değerlendirildiğinde, sınavın fırsat eşitliğine dayanan bir sistemi olduğu görüşüne sahip 1 katılımcı bulunmaktadır. Diğer tüm katılımcıların ortak görüşlerinin sonucunda fırsat eşitliği sağlanmak için yapılan bu sınavın amacına hizmet etmediğini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Toplumun diğer bireyleriyle yarışta, dezavantajlı durumları nedeniyle aynı noktadan başlamadıkları düşüncesiyle, bu eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla sağlanan pozitif ayrımcılık olarak da tanımlanan fırsat eşitliği, engelli bireyleri dezavantajlı konumdan alıp, adil bir ortamda kendilerini gerçekleştirebilecekleri imkânı sunmak amaçındadır. Bireylerin görüşlerinden

anlaşılacağı gibi sınavda raporlarla ilgili düzenlemelerin yetersiz olduğu, küçük rapor oranlarının toplanarak sınava kabul olmasının yanlış olduğu, hastalıkların engel olarak sayılmasına rahatsızlık duyulduğu, eğitimleri çok farklı olan bireylerin aynı sınava tabi tutulmasının haksızlığı ve matematik gibi şekilli sorularda eğitimi iyi olanlarla yarışmanın adil olmadığı gibi ifadeler çoğunluktadır. Ayrıca sınavı 15 katılımcıdan 12'si adaletsiz bulmuş, sınavda fırsat eşitliğinin bir ilkesi olan aynı yerden başlama, şartları eşitleme gibi gereklerin yerine getirilmediği, çok farklı gruptan ve farklı engel seviyesinden bireyin aynı sınava tabi tutulduğu göz önüne alınırsa ve her engel türünün karşılaştıkları zorluklar iyi mukayese edilmeden, yetersiz ve yüzeysel incelemelerle oluşturulan kategorilerin yaşattığı eşitsizlik durumu göz önünde bulundurulduğunda, araştırmanın sınavın fırsat eşitliğini sağlayıp sağlamadığına dair sonucu doğrulanmış gözükmektedir.

Rawls, adalet teorisini iki ilke ile şekillendirirken, toplumda hakkaniyetli adaletin sağlanmasının en dezavantajlı durumda olanların lehine hareket edilerek mümkün olduğunu belirtmektedir. Rawls'un adalet teorisi bağlamında engellilik, tıpkı diğer ırk, cinsiyet, sosyal statü, doğal yetenek gibi özelliklerde olduğu gibi doğanın keyfiyeti sebebiyle dağıtılmaktadır. Bu sebeple hiç kimse engelliliği hak etmemekte ya da isteyerek sahip olmamaktadır. Dolayısıyla adaletin ikinci ilkesi gereği en dezavantajlı olan gruplardan olan engelli bireylerin en fazla fayda sağlaması göz önüne alınırsa EKPSS kendi içinde farklı dezavantaj gruplarını aynı bünyede toplayan bir sınav olarak, gerek engel oranlarının dikkate alınmaması, gerek eğitim faktörünün iyi incelenmemesi, gerekse kategorilerin engelli bireyleri eşitliksiz sınıflandırması ile en dezavantajlı olanın lehine görünmemektedir. Genel kategorisinde bulunan görme engelli bireylerin dezavantajlı bireylerin içerisinde daha da dezavantajlı olduğu tespit edilmiş ve bu bireylerin lehine düzenleme yapılması Rawls'un adaleti bakımından değerlendirildiğinde gerekli görülmektedir. Dezavantajlı bireyler için yapılmış sınavın içinde var olan 'daha' dezavantajlı bireylerin ikinci ilkenin ikinci maddesi gereği mağdur durumda olduğu sonucuna varılmaktadır.

Rawls'un adalet teorisinde kişinin sahip olması gereken adalet duygusu gereği iki yetisi bulunmalıdır. Adalet duygusu gelişmiş bireyler adalet kavramının farkında olan ve toplum içinde yerine getirmesi gereken sorumlulukların farkında olan bilinçli bireylerdir. Dolayısıyla bu donanıma sahip bireyler toplumun yararına olacak şekilde hareket ederler.

Rawls'un burada bireylere yüklediği sorumluluktan hareketle makul ve rasyonel olan bireyler toplumun çıkarını gözetmekte ve sadece kurumların düzenlediği kurallar doğrultusunda değil, kendi adalet anlayışlarıyla da topluma katkı sağlamalıdır. Dolayısıyla makul birey bu anlayışa sahip olması sebebiyle daha dezavantajlı olan birey için gerekirse kendi çıkarı pahasına hareket etmelidir. Bu sebeple EKPSS sınavının sahte rapor, engeli iyileşmesine rağmen bildirmeme gibi adalet duygusundan yoksun davranışlarda bulunan bireylerle karşılaşmaması gereklidir. Araştırma sonucu elde edilen veriler, sınavda rapor sahtekârlığı, yanlış hastalık bildirme, raporu yenilemeye yeltenmeme durumlarını tespit etmiş, bu bireylerin makuliyetten uzak olduğu gözlenmiştir.

Rawls kurumları toplumu düzenleyen birimler olarak gördüğünden, devletin müdahalesinin her zaman gerekli olduğu savunur. Bu düşüncesiyle liberal görüşten ayrılırken, EKPSS'nin devletin eliyle fırsat eşitliğini sağlaması amacıyla yapıldığı düşünüldüğünde, denetimin suistimali engelleyecek yeterliliğe sahip olmadığı görülmektedir. Özellikle sahte rapor ve geçerliliği olmayan hastalık durumu sınavın adaletsizliğini büyütmektedir. İyileşen bireylerden gerekli kurumların haberi olmamakta ya da çok geç olmaktadır. Bu durum sınava giren birey sayısı konusunda dikkate değer bir öneme sahiptir. Engellilik durumları güncel olan bireylerin sınava tabi tutulması gerekli görülmektedir.

Yine kurumların bir başka düzenlemesi gereken konu, araştırma kapsamında katılımcıların çokça şikâyetle bulunduğu engel yüzdelерinin toplanarak yani Balthazard formülü ile sınava alınmasıdır. Bu salt yüksek oranda engelli olan bireyleri mağdur duruma düşürmektedir. Ayrıca engel yüzdelерinin de engel türleri gibi kategoriye ayrılması gerektiği de şikâyetler arasındadır ve katılımcılar %40 ile %90 engel oranına sahip bireylerin aynı sınava girmesinden dolayı haksızlığa uğradığını düşünmektedir. Nitekim burada mağdur olanda yine dezavantajlıların içindeki en dezavantajlı olanlardır. Kurumların sınav sistemini bu durumu göze alarak düzenlemesi gerekli görülmektedir. Neticede Rawls'un teorisi gerek dezavantajlıların yanında duruşu, gerek kurumların müdahalesi, gerekse kişiye yüklediği sorumluluklar bakımından adaleti sağlamak konusunda yararlı içeriklere sahiptir. EKPSS engelli bireyleri istihdama kazandırmak için düşünülmüş benzeri olmayan bir sınavdır. İlk uygulandığı zamandan bu yana dikkat çekmiş olup, denetimin yetersiz oluşu nedeniyle kendi içinde haksız rekabete maruz

kalmaya başlamıştır. Bu bakımdan araştırma sonucunda EKPSS'nin bireyler içinde adaletis sağlayamadığı saptanırken, özellikle kurumların sağlayacağı yaptırımlara ve denetime ihtiyacın olduğu sonucu ile araştırmanın amacı doğrultusundaki düşünceye ulaşıldığını söylemek mümkündür.

Sınavın adaleti konusundaki araştırmada katılımcıların da görüşlerine dayanarak önerilerde bulunmak gerekirse;

- Rawls'un teorisinin gerekleri uygulandığı ve bireylere adalet duygusu aşılabilirdiği takdirde amacına ulaşabilecek bu sınav için kurumların üzerine düşen öncelikle bireyleri aldıkları eğitime göre değerlendirmek bireyin doğuştan, sonradan, eğitim hayatı içinde ya da eğitim hayatını bitirdikten sonra engelli duruma gelip gelmedikleriyi değerlendirilmelidir.
- Raporlar engel oranları ile kategoriye ayrılmalı, örneğin %40-%60, %60-%80, %80 ve üzeri gibi engelin bireyin hayatını ne kadar zorlaştırdığına bakılarak ayırım yapılmalıdır. Nihayetinde engel oranı arttıkça yaşam zorlaşmakta, karşılaşılan sorunların arttığı bilinmektedir.
- EKPSS'de zorluk yaşayan grubun çoğunluğu görme engellilerden oluşmaktadır. Özellikle bireylerin okuyucu ve işaretleyici ile ilgili sorunları ele alındığında; elektronik ortamda düzenlemiş okuyucu kayıtları ile defalarca tekrar edebilen okuma yapılabilmesi için bunu sağlayacak tablet gibi cihazlara öncelik verilmesi uygun gözükmektedir.
- Bir başka sorun olan hastalık ve engelin ayrımının yapılmaması, özellikle engelli bireyler tarafından çokça telaffuz edilen sorunlar arasındadır. Kategoriler arasına süregelen hastalıklar eklemek ve soru zorluğunu örneğin bir görme engelli için hazırlanmış matematik soruları kolaylığından çıkarmak da daha adaletli bir yarıştı sağlayabilecektir.
- Görme engellilerin mağduriyetini azaltmak için ise onları genel kategorisinden ayırıp kendilerine özgü bir kategoride sınamak daha makul görünmektedir.
- Geçici rapor alınan hastalıkların EKPSS dâhilinden çıkarılması ya da bu hastalıkların türü ve devam ettiği süre dikkate alınıp, kısa süreli hastalıklara verilen raporların EKPSS dâhiline alınmaması da öneriler arasında sayılabilir.
- Balthazard formülünün kullanımının kaldırılması ve en yüksek engel oranından sınava kabulün olması da EKPSS nüfusunun kontrolsüz artmasını önleyecektir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Engelliler İçin Sağlık Kurulu Raporları. <https://www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/engelliler-icin-saglik-kurulu-raporlari/> Erişim Tarihi: 20/01/2024.
- Ak, Y. (2019). Çoklu Bir Dezavantajlılık Olarak Engelli Yoksulluğu: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Aydınlı, A. (2021). Aristoteles ve John Rawls'ta Adalet Anlayışı: Karşılaştırmalı Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi.
- Atatanır, H. & Karataş, K. (2019). Yoksulluğa Hak Temelli Yaklaşım. İnsan & İnsan, 6/21, 453-475.
- Azarkan, E. & Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye'de Engelli Hakları. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23(38), 3-29.
- Babaoğlu, C. (2015). Türkiye'de Engelli Politikaları ve Sivil Toplum Örgütlerinin Kentsel Engelli Politikalarına Etkisi: Ankara Örneği. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Bağder, M. M. (2020). John Rawls'un Adalet Düşüncesinin Oluşum Şartları Üzerine. Felsefe Arkivi, (53), 105-21.
- Barnes, C. (1997). A Legacy Of Oppression: A History Of Disability In Western Culture. In L. Barton And M. Oliver (Eds.), Disability Studies: Past, Present And Future Leeds, The Disability Press, 3-24.
- Barnes, C. (2012). Re-thinking Disability, Work and Welfare. Sociology Compass, 6 (6), 472-484.
- Başer, D., Kalaycı-Kırhoğlu, H. İ. & Kırhoğlu, M. (2017). Sosyal Hizmet ve Bauman: Sosyal Adalet. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(2), 1007-1020.
- Boesen, J. K. & Martin T. (2007). Applying a Right Based Approach: An Inspirational Guide for Civil Society, The Danish Institute for Human Rights.
- Buluş, S. (2022). Engelli Bireylere Yönelik Kamusal Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler. Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Prof. Dr. M. Fatih UŞAN'a Dekanlıkta 10. Yıl Anısına Teşekkür Armağanı, (2022-2), 835-872.
- Cebe, T. (2020). John Rawls'un Adalet Teorisinin Sosyal Politika Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi.
- Craig, G. (2002). Poverty, Social Work and Social Justice. British Journal of Social Work, 32, 669-682.

- Craig, W.M. & Pepler, D.J. (2007). Understanding Bullying: From Research to Practice, Canadian Psychological Association, 48(2), 86-93.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni*. (Mesut Bütün Ve Selçuk Beşir Demir Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi. John W. Creswell - Nitel Araştırma Yöntemleri. pdf - Free Download PDF (kupdf.net).
- Çiftçi, A. (2013). Engellilere Yönelik İstihdam Uygulamaları. İstihdamda 3İ Dergisi,(9), 36-41.
- Danış, M.Z. (2006). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadığı Duygular, Çocuklarının Geleceğine İlişkin Düşünceleri ve Umutsuzluk Düzeyleri. Toplum Ve Sosyal Hizmet, 17(2), 91-108.
- Demirtaş, Z. (2019). Uluslararası Anlaşmalar Çerçevesinde Engellilerin Eğitim Hakkı. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi, (2), 39-59.
- Deniz, B. (2021). Türk Hukukunda Engelliler Bakımından Kamu Hizmetine Girme Hakkı. ASBU Hukuk Fakültesi Dergisi, 3(1), 66-124.
- Devlet Memurları Kanunu. (1965, 23 Temmuz). Resmi Gazete.(Sayı:12056). Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/devlet-memurlari-kanunu/> Erişim Tarihi: 23/01/2024.
- Engelliler Hakkında Kanun (2005, 1 Temmuz).Resmî Gazete (Sayı: 25868). Erişim Adresi:<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf> Erişim Tarihi: 23/01/2024
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2014). Aile Eğitim Rehberi. Zihinsel Engelli Çocuklar. Ankara.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2023). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Nisan 2023.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2016). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Mayıs, 2016.
- Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik. (2014, 7 Şubat). Resmi Gazete.(Sayı: 28906).Erişim adresi; <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20145780&MevzuatTur=3&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 25/01/2024
- Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik. (2019, 20 Şubat). Resmî Gazete (Sayı: 30692). Erişim adresi;<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=31275&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 25/01/2024
- Freeman, S. (2007). Rawls. New York. Routledge. 2007.

- Garrett, J., (2011). John Rawls on Justice, September: <https://people.wku.edu/jan.garrett/ethics/johnrawl.htm> Erişim Tarihi: 07/12/2023
- Güngör, F.& Güneş, G. (2013). Dünyadaki Gelişmeler Paralelinde Türkiye’de Değişen Özürlülük Politikaları. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3).
- Hürriyet Gazetesi. (2018). ÖSYM Açıkladı: Üç Yılda Kaç Engelli Aday EKPSS'ye Girdi? 09.04.2018. <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/osym-engelli-adaylarla-ilgili-degerlendirme-raporunu-yayimladi-40799128> Erişim Tarihi: 20/01/2024
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2012). Özürlüler Yerel Hizmet Rehberi İsom Modeli. İBBBasımevi,505-506.
- Kahraman-Güloğlu, F. (2022). Engellilik Hakkında Kavramsal Karmaşanın Nedenleri Ve Türkiye’deki Durum. Toplum ve Sosyal Hizmet, 33(1), 291-315.
- Karacan, E., Albayrak, H. & Certel, N. (2020). Engellilik ve Sosyal Hizmet. Şenkal, A., Karacan, E. & Uludağ-Güler, Ç. (Edt). Dezavantajlı Gruplara Yönelik Sosyal Hizmetler (79-100). Umuttepe Yayınları.
- Kayhan-Kuzgun, İ. (2013).Türkiye’de Engelli İşgücü İstihdam Stratejisinin Yorumlanması. İstihdamda 3İ Dergisi,(9), 45-47.
- Kaynak-Çoban, R. (2017). Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(4), 252-260.
- Kocabaş, Ç. (2013). Engelli Memur İstihdamının Dünü, Bugünü ve Yarını Üzerine Bir Analiz.İstihdamda 3İ Dergisi, (9), 62-63.
- Kocakaya, R. (2022). Sosyal Hizmet Açısından İhtiyaç ve Hak Kavramları Bağlamında Engelli Bireyin Varoluşu. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Kocaoğlu, M. (2015). John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları. İmaj Yayınevi.
- Mackelprang, R. W.&R. O. Salsgiver.(1999) Disability: A Diversity Model Approach. in Human Service Practice. Pasific Grove, CA: Brooks/Cole Publishing Company.
- Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliği. (2021, 28 Eylül). Resmi Gazete(Sayı: 31612). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/09/20210928-4.htm> Erişim Tarihi: 20/01/2024
- Milli Eğitim Bakanlığı,(2016). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Dil ve Konuşma Bozuklukları. Ankara.
- Metin, B. (2017). Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yerel Yönetimlerin Rolü: Keçiören Belediyesi Örneği. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 19/1, 320-344.

- Nordgard, J. I. (2006). Poverty, Human Rights and Implementation of MDGs in Cambodia. University of Oslo.
- Olweus, D. (2003). A Profile Of Bullying At School. Educational Leadership, 12-17.
- Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aileler İçin Rehber Kitapçık. Görme Yetersizliği Olan Bireyler. (Dr. Tamer Karakoç, Sibel Çelik). (Diken İH, AçarM, edt.) Afşar Ofset.
- Öztürk, M. (2011). Türkiye’de Engelli Gerçeği. MUSİAD Cep Kitapları: 30. AjansvistaMatbaacılık.
- Pogge, T. (2007). John Rawls Hayatı ve Adalet Teorisi. (Çev. Michelle Kosch). Oxford University Press, Inc. Oxford New York.
- Rawls, J. (1999). A Theory of Justice (Revised Edition), Harvard University Press.
- Rawls, J. (2020). Hakkaniyet Olarak Adalet. (Çev. Osman Baş). Pinhan Yayıncılık.
- Rawls, J. (2021). Bir Adalet Teorisi (Çev. Vedat Ahsen Coşar), Phoenix Yayınları.
- Rose, C. A., Espelage, D. L.&Monda-Amaya, L. E. (2009). Bullying and Victimization Rates among Students in General and Special Education: a Comparative Analysis. Educational Psychology, 29(7), 761-776.
- Rose, C.A., Monda-Amaya, L.E.& Espelage, D.L. (2011). Bullying Perpetration and Victimization in Special Education: A Review of the Literature. Remedial and Special Education, 32(2) 114–130.
- Shakespeare, T. (2002). The Social Model Of Disability: An Outdated İdeology? Research In Social Science And Disability, 2, 9-2.
- Şen, M. (2018). Türkiye’de Engellilere Yönelik İstihdam Politikaları: Sorunlar ve Öneriler. Sosyal Güvenlik Dergisi, 8(2),129-152.
- Şenel, S. (2015). Görme Engelli Öğrencilerin Üniversite Giriş Sınavı Deneyimleri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-17.
- Şişman, Y. (2014). Engelliler Açısından Eşitlik, Ayrımcılık ve Eğitim Hakkı. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, (32), 57-85.
- United Nations Development Programme. (2003). Poverty Reduction and Human Rights: A Practice Note, UNDP.
- Ürker, Ş. (2010). Türk Mevzuatında Özürlülük Terminolojisi. Öz-veri Dergisi, 7(1),1583-1592.

- Wendorf, C.A., Alexander, S. & Firestone, I.J. (2002). Social Justice and Moral Reasoning: An Empirical Integration of two Paradigms in Psychological Research. *Social Justice Research*, 15(1), 19-39.
- World Report on Disability. (2011). World Health Organization. Printed in Malta.
- Yanikkerem, E.& Esmeray, N. (2017). İşitme ve Konuşma Engelli Kadınların Yaşadığı Güçlükler. *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 38-46.
- Yeşiltepe-Şanver, F. (2019). John Rawls'un Adil Fırsat Eşitliği Çerçevesinde Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi.
- Yıldırım, A.&Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınları.
- Zengin, O. & Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet. *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 179-190.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Sinem YILDIRAN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Yalova Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Sosyal Hizmet
Makale ve Bildiriler	
1. Yıldiran, S. (2024). Tutum ve Davranış Kavramı Bağlamında Bir Film Analizi: Kör Nokta. III. Bilsel Uluslararası Gordion Bilimsel Araştırmalar Kongresi-Kongre Kitabı. s: 418-432. (edt. A. Uslu, A. Doğan, F. Koçyiğit, Y.S. Kafkasyalı, M. Danışmaz) Astana Yayınları, Ankara.	